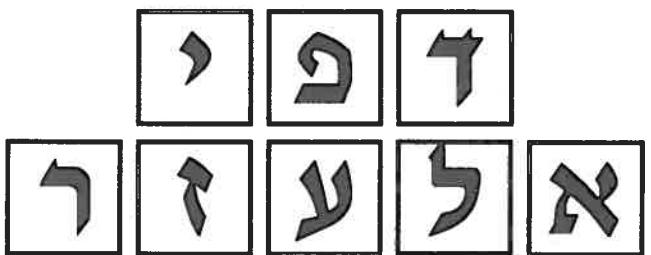

ימי עיון לזכר דוד אלעזר ז"ל

15

הרצאות ודיונים
ביום עיון שנערך באוניברסיטה תל-אביב
ביום י' באיר תשנ"ב ★ 13 במאי 1992

הנושא:

התפוררות האימפריה הסובייטית
וההשלכות על ישראל והמזרח התיכון

הוועצת יד דוד אלעזר

רישום מאת חיים טופול

רב-אלוף דוד אלעזר (דרו)

ערך והביא לרפואת:
יוסי אבנרי

©

כל הזכויות שמורות
לייד דוד אלעזר
ציטוט או שימוש בחומר זה
מותר ומותר曩ה בציון המקור.
נסדר ביהירה להרצאה לאור שולגנית
באוניברסיטת תל אביב
נדפס בדפוס אוטotyp, תל אביב

Printed in Israel, 1993

נולד בשנת 1925 בסריביו שביווגוסלביה. אביו שירת כפרטיזן ביוגוסלביה הכבושה, במלחמת העולם השנייה, ולחם נגד הגרמנים בחילו של טיטו. לאחר מכן שירת כרב-סרן בצבא היוגוסלבי הסדרי.

דרו עליה ארצה ב"עלית הנער", התהנך וגדל בקבוצים שער-העמקים, עمير ועין-שמר.

בשנת 1946 התגייס לפלי"ח והשתתף בפעולות שונות במאבק נגד הבריטים ובהגנה על היישוב היהודי.

במלחמת-הצמאות לוחק במבצע "נחשון" לפירוץ הדרך לירושלים הנוצרה, השתתף בקרב על מזור-סימון בירושלים. עמד בראש פלוגות פלי"ח שפריצה אל העיר העתיקה בירושלים. לחם בקרבות בפחוור ירושלים ובמבצע "חורב" בנגב ובקרמת סיני. סיים את מלחמת העצמאות כמפקד הגדוד הרביעי ("הפורצים") בחטיבת פלי"ח-הראל.

לאחר המלחמה השתתף בקורס מפקדי גדודים. לאחר מכן כמדריך באוטו קורס והיה מדריך ראשי בבית-הספר למפקדי חטיבות. שימש בקצין אג"מ בפיקוד המרכז, כראש מחלקת תורת הלוחמה במטה הכללי וכמפקד בית-הספר לחיל הרגלים.

במבצע "קדש" פיקד על חטיבת חיל רגלים שפעלה ברצועת-עווזה. לאחר מכן הצטרף לגיסות השריון, ועשה בהם כמפקדי חטיבה, בסגן מפקד גיסות השריון ובשנת 1961 כמפקדי הגיסות. בשנים אלה היה פעיל בתקריות בגבול סוריה, גיבש את הארגן ואת תורת הקרב של השריון.

בסוף 1964 התמנה כאלו"ף פיקוד הצפון ושימש בתפקיד זה עד סוף 1969. בחמש שנים אלו פיקד על תקריות רבות בגבול הסורי וניצח על "המלחמה על המים". במלחמת ששת הימים פיקד על כיבוש השומרון ורמת הגולן. מסוף 1969 עד סוף 1971 שימש כראש אג"מ במטה הכללי. ב-1 בינוואר 1972 מונה כרמטכ"ל התשי"י של צה"ל.

יום העיון השנתי שנערך באוניברסיטת תל-אביב
מטעם
יד דוד אלעזר
עם
המרכזו למחקרים אסטרטגיים ע"ש יפה – אוניברסיטת תל-אביב

הנושא:

התפוררות האימפריה הסובייטית וההשלכות על ישראל והמזרח התיכון

התוכן

11	אלוף (מייל) עוזר ויצמן	מושב ראשון
17	המהפכה הרוסית השלישית: מברית-המועצות לחבר העמים	דברים זוכרו של דדו
30	האיורים המוסלמיים של חבר המדינות העצמאיות	פרופ' גבריאל גורודצקי
		פרופ' יעקב דואי

45	ד"ר אפרים קם	מושב שני
57	רות לובנטל	ההשלכות המדיניות והביטחונית של התפוררות האימפריה
69	ד"ר יהודה בן-מאיר	הסובייטית על מדינות האיזור
		ההשלכות הכלכליות של קליטת העליה
		העליה – צפי והשלכות על ישראל

78	פרופ' גליה גולן	מושב שלישי
85	פרופ' ניסן אורן	מדינות רוסיה והרפובליקות בימי האיזור וישראל
		התפוררות הקומוניזם והאימפריה הסובייטית:
		ההשלכות הגלובליות

היה רמטכ"ל צה"ל במלחמת יום-הכיפורים וניהל את המלחמה באופן מוזהיר. חודשים לאחר מכן שחתם המלחמה בניצחון, ולאחר שהתפטר מתפקיד הרמטכ"ל, עקב מסקנותיה של "זעדה אגרנט" – בהרגשו שנעשה לו עלול חמור.

באזרוח שימש כשתיים בתפקיד יו"ר מועצת המנהלים של חברת הטפות הלאומית "צים".

את ביקורתו על העול שונעה לו נשא בתוכו ובמעט לא נתן לב ביטוי חיצוני, עד שכרע ונפל בהתקף-לב ביום ט"ו בניסן תשל"ו (15 באפריל 1976). המוני בית ישראל, מכל חלקי הארץ ומכל שדרות העם, רחשו לו אהבה ובבגד רב, והוא שותפים להרגשת העול המחריד שנעשה לו. מפעלים רבים להנצחת זכרו פרושים על פני מפת המדינה מהגליל עד הנגב.

השאר אשא, בת ושני בנים.

ר"ג

מושב ראשון

אלוף (מייל') שלמה גזית:

בתחילה אני רוצה להודיע על שינוי קל בתוכנית. הרמטכ"ל רב-אלוף אהוד ברק ש היה אמר לו לחיות איתנו הבוקר, והוא ידע לנו ברגע האחרון שהוא נאלץ להעדר. אבל נמצא לו מחליף טוב. חבר הכנסת והשר לשעבר, סגן הרמטכ"ל ומפקד חיל האוויר לשעבר, אלוף (מייל') עוזר ויצמן הויאל להופיע במקומו.

יו"ר – פרופ' יורם דינשטיין:

גבירותי ורבותי, הנושא שבו אנחנו עוסקים היום יוסיף בלי ספק להעטיקנו עוד חודשים, אם לא שנים. אם ננסה לבודד את האירועים החשובים ביותר של המאה הזאת, הרי חוץ משתי מלחמות העולם, אין ספק שני אירועים החשובים ביותר היו האחד – מהפכת אוקטובר, והשני – התמוטותה של ברית-המועצות.

אם משווים את שני האירועים, דומה שהשני חשוב מן הראשון. מהפכת אוקטובר הייתה משטר, אבל לא שינה את עצם הקיום האימפריאלי של רוסיה הגדולה. לעומת זאת, המהפכה שהתחוללה בשנה الأخيرة, והתנהלה בלא נשפך דם, לא רק שMOVEDה את המשטר וגרמה להיעלמותו מן המפה, אלא גרמה לכך שרוסיה הגדולה התפרקה לאחר שהתקימה במשך כמאה שנים.

שאלת המפתח היא כמובן, באיזה מידת ישair אירופ זה את רישומו על ההיסטוריה בטוחה האורו. גם ב-1917, בזמן מהפכת אוקטובר, לא היה ברור אם המאורעות המתחללים ישairו חותם על ההיסטוריה. לאורך כל תקופה האינטראונציית ומלחמת האזרחים שהובו רבים שמדובר באירועים חולפים, ושמחר מאור ייפטרו מהקובצת הבולשביקית הקטנה שחוללה את המהפכה.

עדין איןנו יודעים אם האירועים של היום הם אירועים סופיים ואם ילצין והרפובלות הם לא תופעה

נתמול מולי ועם עוד כעשרים ישראלים שירתתי כתיס בחיל האוויר הבריטי. וכיוצא חיל האוויר הבריטי מצאתי את עצמי חזרה לאחר חמש שנים בגולה, ובפעם הראשונה נפגשתי עם "הmozar הדרש" שאותו לא הכרת, ושצמץ בעדרנו – מפקדי צה"ל-שברך. והיה מעניין מאוד לראות איך הערוצים נפגשו ואיך הם באו לידי ביטוי בוויכוחים על דמותו של צה"ל ועל עיצובו של הצבא, שהתקיימו תוך כדי הלחימה ב-1948 וגם לאחר מכן.

מעניין היה לשבת במטה הכללי – והיתה לי הזכות להיות חבר המטה הכללי במשך 12 שנים – ולהיות עד לוויכוחים שהתנהלו על שני ציריים – שרין וחיל אוור. שתי הזרועות לחמו על מעמדן בתוך המערך הכללי של צה"ל, והויכוחים היו עזים ביותר. התווכחו בהם על הפעלת השדרון, על גודלו של השדרון, על סוג הטנקים, על תורה הלחימה. היו וויכוחים אם צריך לקנות טנקים חדשים או להסתפק ב"סנטוריונס" ישנים.

מלחמת סיני נתנה הזדמנות לבחון את התקדמות השדרון וחיל האוויר בתחלת דרכם. בקורס הופעה, לראשונה בצה"ל, חטיבה משוריינת, חטיבה 27 בפיקודו של חיים בר-לב בסיני. במלחמה המועצת, זו גם נעשה הנסיך הראשון להקמת מסגרת של אוגדה בפיקודו של חיים לסקוב. התקדמות חיל האוויר באח פחות לידי ביטוי. ייערו העיקרי של החיל לא היה יכול את תיל האוויר של האויב, כפי שעשינו ב-1967, אלא להשתתף במערכות שבאה האנגלים והצרפתים חיסלו את חיל האוויר המצרי. בכלל אופן, מבצע קדר הוא ציון דרך בדרך של שתי הזרועות, האוויר והשרון.

בחיותי חבר מטה כללי ראייתי את חברי, חברים טובים, נלחמים איש על דעתו, על כוחו, על תקציבו. טענים היום שתקציב הצבא ותקציב חיל האוויר מוקצים. אין בכך כל חדש, תמיד היה תקציב הצבא מוקוץ, מעולם לא ניתן לנו כל מבודשנו, אבל בדרך כלל כשהגענו לקרב, המצב לא היה כל כך רע.

בהקשר זה של התפתחות צה"ל ודרך ברצוני לדבר על דדו. את דרו לא פגשתי במלחמות העצומות. אמם שמעתי שיש לו חום כזה וכוה שהראה כך וכך ועשה כך וכך. אני "נפלתי" לחטיבת הנגב ושם, בפעם הראשונה, ראייתי מה זה הפלמ"ח ומה זה צה"ל שברך. כשפגשתי את דרו, עוד לפני כניסה למטה הכללי, אבל, בעיקר, לאחר כניסה למטכ"ל, ראייתי קורם-כל אדר שידע מה הוא רוצה, וביחוד כשותמגה למפקד הגייס. לרוגמא אoxicר כאן ויכול שהתקאים בצה"ל בשנות השישים המוקדמות סביר הכנסתם לשירות של טילי ה"הוק". דדו היה או מפקד הגייס, עבדם הנאמן, מפקד חיל האוויר, וצבי צור (צירה) היה או הרמטכ"ל. הוויכוח נסב על השאלה אם להקים פיקוד טילים נפרד, או לשיק את ההוקים לחיל התותחנים. יש לומר שבאותה העת הנ"מ הכבב היה עדרין משוכן לתיל האויר, ת"פ חיל האוויר, ואנחנו דרשו לשיק את ההוקים לחיל וזה ולהקם מעגל סגור של הגנה אוורית.

חולפת. ואולי עוד עלול להתרחש משהו שיעללה מחדש את רוסיה הגROLה על המפה. אבל בinternים, התמונות האימפריה הסובייטית היא עובדה.

מבחןתה של ישראל, שאלת המפתח היא כיצד ישפיעו השינויים הללו עליה. השפעה אחת ברורה היא היעלמותו של המשטר הקומוניסטי; חדרה להתקיים "אימפריית הרשות", כפי שקרה לה הנשייד ריגן, כתוכאה מזו גם נעלם האים החמור על בטחונה של ישראל. איום עקייף אמנם, אם כי היה לנו יודעים שבתקופות מסוימות הוא היה איום ישיר.

מצד שני, לשכלות רבות אחרות בשל תקומתן של הרפובליקות המוסלמיות שהן כМОבן רפובליקות טורקיות או טורקניות. לעיתים קרובות שכחים שאנו, גיבור מהפכת הטורקים העזירים, סיים את הקיריה המעניינת שלו בנסיון להמריד את הטורקים וליסיד מדינה טורקית בטורקסטן שהיא תחת שלטון הבולשביקים. הוא לא תלך לעולמו בטורקיה, אלא בברית-המועצות. שאלת אחרת היא האם הרפובליקות הללו עלולות להצטרף בצוותה זו או אחרת אל המלחנה הגדול והחזק של אובי מידינת ישראל.

אלוף (מיל') עוזר ויצמן:

דברים לזכרו של דדו

ברשותכם וברשותך תلمאה, התבקשתי לפתח, והכנתי כמה מילים על דדו. התלבטתי באשר לתוכן הדברים, כי לא על דרו בלבד רציתי לדבר, אלא על התקופה, על הדור שמכנים אותו דור תש"ח ועל דרו שנשור בו.

נדמה לי שלא אטעה אם אומר, שתחילת כוח המגן של מדינת ישראל, שמצוה את עצמה ב-1948 עבר מלחמה ובתווך המלחמה, בא משלשה אפקטים עיקריים: מיזמי ההגנה, מיזמי הפלמ"ח ומיזמי הצבא הבריטי. נפלה בגורלי הוכות להיות בחיל האוויר הבריטי, ווכורים לי הוויכוחים הגדולים, בתוך צבא הגנה לישראל בין יוצאי הצבא הבריטי ויוצאי האסכולה הישראלית, כאשר דוד בן-גוריון, שר הבטחון, התגנnder חזק מאד בין האמונה شيء שהיה בצבא הבריטי הוא החיל, ומיש יצא מהפרטיזנים של ההגנה והפלמ"ח – צריך ללמוד אותו.

יונה אפרת היה או אלף פיקוד המרכז, לחתמי את ה"אלואט" הקטן ויתר עם יונה ירדנו לשם. לאמר את האמת, המצב היה מראיג, בכלל בקעת הירדן היו أولי 70-80 טנקים. חזרתי אל דדו ואמרתי לו, "תשמע, יש ברגנזה טנק על הגדר, תחויר אותו מהר לבשירות".

באותם ימים הייתה מוטלת על הרמטכ"ל מעסמה כבירה: הצפון בעיר, המצב בדרום היה קשה, והמצב במרכזי - פרוץ ופתוח. רأיתי את דדו גם בסיני, באום חשיביה. השתרתי שלא לנדר לו כי הוא היה מוטרד ביותר. אבל על מקרה אחד ברזוני לספר. נדמה לי שהוא היה ב-11 או ב-12 באוקטובר 1973, כשהתקיים הדין הגדול בונגקר בטסה, בהשתפות משה [דין], אהרלה' [ירב] וכמובן דדו המרטפל'. היה ויכול קשה אם ננכדים למגננה או שיוציאים למתפקפה. אני חשב שבאותה שעה המציגים כבר העבירו לסיני 400-500 טנקים. לבסוף החליטו על מגננה והוא היתה החלטת הנכדנה. וקשה ביותר היה שכמה שעות קודם לכן נהרג אלברט [אלוף אלברט מנדרל זיל]. בו במקומיו החליט דדו שקלמן [מגן] יעללה לדרגת אלוף ויקבל את האוגדה. יש לי תמונה המסכמת אולאי את התקנים - כך אמר - ולא יתעסקו בארטילריה הגידרת. בסופו של דבר, שכוכו התקנים לחיל האויר, ואני היתי אז מלא התפעלות מתפעיסתו של דדו בנושא זה.

אתה המפגשים האחרונים שהיו לי עם דדו, מפגש מעניין ביותר התקאים בטהרן. היתי כבר אורה המנסה להפסיק, ודרו, י"ר מועצת המנהלים של "צים". יום אחד ישכתי בלבוי של מלון הילטון בטהרן עם שני חברים ולגמנו יוסקי, ופתאום, כאלו מן השמיים, מופיע דדו. הוא היה בדריכו תורה מן המורה הרחוק והציגף אליוינו. הומנו לו כסות ובסתיו שהחטפה ניתנהו את שלושים וכמה שנים של הדור שלנו שצמחייה, מהצבה הבריטי, מהגונה. دور שצמיח בארץ-ישראל טרם הקמת המדינה, שלחם ב-1948, שבא לכלביו במלחמת קרש, והגיע לשיא ביטויו במלחמת ששת הימים. דדו שעמד במבחן גורא ביום הכנופרים, ופתאום מוצא את עצמו אורח. ושנינו, אלופים בצה"ל, שעשינו כך וכך, מוצאים את עצמנו בטהרן, מי מתעסק בעסקים וכי באנויות. ישבו שם כמה חברות צעריריות שהקשיבו לנו, הם הסתכלו علينا ובתו אם הבינו על מה דיברנו.

חבל שאני צריך לדבר כאן על דדו שהוא. הוא היה לוחם, הוא היה מפקד, הוא היה מנהיג והיה אדם רציני. תלמה, זה כל מה שיש לי לומר.

הווכות היה קשה ומרבית אנשי כוחות היבשה תמכו בשיקום התקנים לחיל התותחים או בהקמת פיקוד טילים. להפתעתו ולשמחתו, מי שטמך بي ותגן בעז על עמדותיו היה דדו, וטיעונו היה זה: אני צריך את חיל התותחים, ובפרט חיל תותחים מתנייע. ולהוציאכם, במלחמות ששת הימים עוד לא הייתה ארטילריה מתנייעת, חוץ מה"פריסט", התותח בקורס 105 מ"מ מימי מלחמת העולם השנייה. תותח ה-155 מ"מ היה נגרר, וכך גם תותח ה-25 ליטראות בסיני.

אבל בתחלת שנות השישים, כשהרק החילוני הנציגים הראשונים של הסיו"ע הארטילרי לשדרון, והחלו מפתחת התפיסה של ארטילריה ניידת שטרוץ עם הטנקים, טען דדו שהוא זוקק לחיל תותחים שייתרכו בסיו"ע לשדרון ולא יתעסק בהפלת מטוסים. לדבריו, צריך לתת לחיל האויר את המ Engel הסגור להגנת שמי המדינה, על מטוסי הקרב שלו, הנ"מ והטילים. דדו גם הביע את חשו שאם ישכוו התקנים לחיל התותחים הם יהפכו ליעדו העיקרי של ה��: "הם יתעסקו כל הזמן עם התקנים - כך אמר - ולא יתעסקו בארטילריה הגידרת". בסופו של דבר, שכוכו התקנים לחיל האויר, ואני היתי אז מלא התפעלות מתפעיסתו של דדו בנושא זה.

בהמשך ראיתי את דדו כאלוף פיקוד, ואני חשב שכבתפקיד זה היה דדו במשמעותו. כי בסופו של דבר, מהי האמנות הצבאיות מהו משליחיך זהה? זו בראש ובראשונה מנהיגות. מפקד טוב ויעיל צריך להגיע למצב שבו כשהוא נותן פקודה, הגיסות כולם, מן הוטראי ועד בכיר הקצינים, מקבלים את הפורה בהבנה וחשים שנותן הפקודה ירוע את מה שהוא אומר. חזרתי וטענתי לא פעם, ואני אומר זאת גם עכšíו, שגם אתה מוצא את עצך יותר משליחיך פעם, והוא אומר לפקו"ר ש"ק" אל תחותוכת, זו פקודה", אתה בצוות, ונדמה לי שגם דדו פעל ברוח זאת.

בעת שהייתי ראש אג"ם, כשהייתי קרוב יותר לנושא היבשה, מרבית הצרות היו בצפון. ואז פגשתי את דדו בפעולתו היומיומית. פעמים רבות ישכתי אותו במשגב עם, בהר כנען, או בהפ"קים שונאים. לראשונה רأיתי מקרוב מהו זאת הפגיעה. גם היתי עד לתופעה מרשימה ביותר: אלוף פיקוד הצפון מגיע לכוחות, והכוחות לא נדרכים, אלא מחיצים וגענים מיר, בין אם זו כיתה, מחלקה, פלוגה, או חטיבת. אבל יותר מכל, וזה היה מעלה הגדולה של דדו אלוף פיקוד צפון, התרשם מיגישתו לאורחים שעלויהם נדרש להגן. בקרותי בחברתו ביישובי הצפון וראיתי אותו בשיגרת היומיום. התגללה לי דדו, שהוא הכרתי במטה הכללי למפקד הגיס, כמו שנלחם על תורה לחייה - מישם הלכה למעשה את תורה המנהיגות, לא את תורה הלתימה של השרים, אלא את תורה המנהיגות.

על מלחמת יום הכנופרים אינני רוצה להאריך בדברים. היתי כבר מוחץ לצבא, אבל היה לי הוכחות ודרו ביחס מנגני להtaggias. נענית לפניו והתייצבתי לפניו. היה נעים מאוד לחזור וללבוש מדים ולהתמנות לעוזר ליד דדו. בקשו הראשונה היה שارد לעמק הירדן וראיה מה המצב שם.

פרופ' גבריאל גורודצקי:

המפהכה הרוסית השלישית: מברית-המוסדות לחבר העמים

הARIOעים בשיטה של ברית-המוסדות לשעבר מתרחשים בקצב מסחרר ובאופן כה בלתי צפוי, עד כי קשה להיסטוריון שאין לו פרספקטיבה של זמן להתמודד איתם. אף הסובייטולוגים, שלא החמיצו שום הזרמנות להתגנבה בעידן הקומוניסם, נזירים עתה את לשונם. אני נזכר כיצד באביב 1987 האונטי לאחד מבכריי הסובייטולוגים האמריקניים מתריע בפני פורום של מומחי מחלקה המדינית בוושינגטון על כך שפרטת הגלנסנות היא עצם לעודר את האופוזיציה הפוטנציאלית לחשוף עצמה לҚқראת טיהורים סטליניסטיים חדשים.

הכשל בחיזוי השינויים לא היה כמובן נחלת הסובייטולוגים בלבד וגם לא של מכוני המחקר המתחמים בברית-המוסדות, אלא אף של ה-CIA, מרבית שירות הבון והמודיעין הצבאי במערב, וגופים ממלכתיים אחרים. טיעות אלה בהערכתה נבעו, בראש ובראשונה, מגישה אידיאולוגית לפני ברית-המוסדות של מרבית המומחים. אין זה סוד שהסובייטולוגיה הייתה מגוista, לא פתוחה מההיסטוריה והסובייטית, ו מבחינה מוסרית, יתכן אפילו שהסובייטולוגיה הייתה בעמדה נחותה, שכן במסקבה היא הייתה פועל יוצא של כפיה ואינדרוקטרינציה, ובמערב תוכאה של תיריה חופשית.

הפטרנליות ותוחשת העליונות הבוטה שאotta מפגינה ארעות-הברית, השוטר העולמי, ביחס למוראה אירופה ורוסיה בפרט, ההצלחות החזרות ונשנות בעקבות הנצחון במלחמה הקרה בדבר "קץ מלכות הרשע", או קץ הסוציאליזם, מוצאים לעצם ביום ביטוי גם בכתיבת הסובייטולוגים, מהbijoon הווה נראית לי הסובייטולוגיה כנושאת רוח רעה של דרסאי.

תסומנת הטיפול בברית-המוסדות היא גם תולדה של שימוש במערכת קונספטואלית וסמנטית דמוקרטית-מערבית, שמידת הרלבנטיות שלה לרוסיה מוטלת בספק. כך לדוגמה, תביעתו של יציג להנהגת משטר נשיאותי נתפסת באופן שונה ברוסיה ובמערב. האמריקנים מצינים בסיפור את העתקת המודל הקונסטיוציונלי הנהוג אצלם, וברוסיה, שבה כלל לא קיימת מערכת של איונים ובלים, בפרלמנט שנבחר כמייצג הרפובליקה הרוסית בלבד תחת שלטון קומוניסטי לפני שלוש שנים – נתפסת התביעה כצעד ריאקציוני.

אלוף (מיל') שלמה גזיות:

תורה רבה לעור וייצמן על הדברים האישיים והמרגשיים. במידת מה הופתעת מדבריו. ציפיתי שישנה גסין לקשר בין תקופת הרמטכ"לות של דדו עם הנושא שעלה סדר היום, וכמוון קיימת זיקה כזו. כדי לזכור שלתקופת הרמטכ"לות של דדו וללו של חיים בר-לב יש מכנה משותף – העימות שמעטם היה, ואפשר לומר שהוא היה, עם ברית-המוסדות של אן.

חשיבות לציין שבמלחמות התתשה, טיסים ישראלים התמודדו עם טיסים סובייטים, ובמלחמות יום היכיפורים והעמד הצבא הסובייטי בכוננות עליונה, לרובות מערכת הטילים שלו. גם בצד האמריקני הוכרה כוננותו שלינגה והמצב עלול היה להתפתח לכל תרגשות עם מדינה שהיתה או מעצמתה. מובן ששאלת מפתח במערכת השיקולים של הרמטכ"ל Dao הייתה חיובית להיותו, מה עוללה להיות התגובה הסובייטית במדינה שנעשה צעד כזה או אחר. למלולו של הרמטכ"ל הגוכחי אין הוא כדי לחתום עוד עם הבעיה הזאת מכיוון שברית-המוסדות נעלמה.

ועתה, לדבר הראשן בנושא שלו מוקדש יום העיון, פרופ' גבריאל גורודצקי, העומד בראש מכון קמינס ללימודים רוסיים באוניברסיטת תל-אביב. פרופ' גורודצקי הוא לא רק סובייטולוג במובן האבסטרקט, הוא מכיר מקרוב את הנושא גם מBITSרים שערך לאחרונה במה שהיתה ברית-המוסדות. נושא הרצאו הוא המעבר מברית-המוסדות לחבר המדינות. פרופ' גורודצקי בבקשתו.

את הרגל. אך ברגע ובנסיבות האירוחים הדרמטיים בחלק זה של העולם, חסנה לנו ערךין פרספקטיבה מספקת כדי לקבוע אם היה זה אירוח חולף, או אירוח בעל חשיבות קרידינלית.

הערכה מפעילה של גורבצ'וב, נושא השני בחלוקת, היא המפתח להבנת רוסיה לאחר נסיגת הפיככה. העדר הקונצנזוס בעניין הווה משתקף בפער שבין הדימי השלי' שיש לגורבצ'וב ברוסיה עצמה, לבין הערכתו הבלתי מובהך שלא הוא ווכה במערב. במערב נוטים לראות בפרשוריקה משנה סדרורה, שאותה הגה וממש גורבצ'וב באקט מניגוטי דגול. ברוסיה, לעומת זאת, רווחת הטענה כי חולשתו של גורבצ'וב כמנהיג היא אshed אפשרה, בפעם הראשונה בהיסטוריה הרוסית, לרחש היציר ולחולמי התברחה הסובייטיים להגיעה לאויר העולם. חולשה זו היא שהגישה למערב על מגש של כסף, ולא תמורה הולמת, את פירות הנצחון של המלחמה הקרלה. כתת היסטוריונים נדרשים לשאלת השאלות: האם היה גורבצ'וב יליד תקופתו או מתוודה דרכו; נבייא או כוון.

בעניין זה ברצוני להעיר בקצרה, וההיסטוריה רבים מצטרפים לדעה זו, שעת שורשיה של הפרטורייה ניתנת למצוא בתקופת שלטונו הקצרה של אנדרופוב והוא נבעה בעצם מקריםם הולך ומתרחש בתפקיד הטטני של קרב האליטה הפוליטית והצבאית הסובייטית החל מ-1965 ואילך. ולא כפועל יוצא של פעילות הדיסידנטים או הסמיחות ברוסיה בעשור האחרון.

איש אינו חולק על כישוריו הפוליטיים והמניפולטיביים של גורבצ'וב. גורבצ'וב התיציב לימי הרפורמים במאבק על הירושה וגם עשה שימוש מבריק ביותר לביסוס שלטונו לאחר מכן. אך נראה שההפרומות והפלוריות המהלווה אליו נוצרו תנופה באופן טיפי. בשיחות ממושכות שלו לי במוסקבה, עם שורדרנדזה ועם צ'רנוייב שהוא יועצו המדיני של גורבצ'וב, אישרו השניהם שהשתחררות ארץות מזרחה אירופה ואיחוד גרמניה היו תוכניתו של סוף שהיא קשה לעוזרו ולא מדיניות מתוכננת מלכתה.

מטרת הקשרים באוגוסט 1991 הייתה למנוע את חתימת ההסכם עם הרפובליקות; הסכם זה היה מביא בהדרגה לדחת-מרכזיזציה, ושותט את השיטה מתחת לרגליה של תונומנקלטורה המפלגתית. ככלון ההיפה הביא לתוצאות הפוכות והאץ את התפרקותה של ברית-המועצות. המפלגה הקומוניסטית הוצאה אל מתחן חוק, הפרלמנט הסובייטי פוזר וסמכויותיו הועברו לكونגרס צ'ירי העם הרוסי, בעוד שסמכויות הפיקוח על הקגב' ומשרד הפנים ניטלו מהם. אך מעיל לכל ובאופן פרדוקסליל הלאומיות הרוסית של ילצין סללה את הדרך לעצמאותן של הרפובליקות.

במסגרת הנסיון לזכת תכנים חדשים מתנגחות עד היום ברוסיה שתי מגמות עיקריות. המגמה הלאומית-ברלנית, מאיצה בעצם את תהליכי התפוררות של המבנה המשותף, מתעלמת מהשכנות

mafot chaver ha-medinot – ברית המועצות לשעבר.

במערב מתוגגים לאחרונה לנוכח הליכי הבחירות והקמת הפרלמנטים ברוסיה וברפובליקות השונות, כמו גם מההכרזות על הקמתן של מפלגות ותנועות אופוזיציה פוליטיות. בעניינים מערביים האירופיים מצטיררים ונצחון הליברלים המערביים על הטוטליטריות הסוציאליסטיות המזרחי-אירופיות. למעשה, כפי שאבהיר בהמשך הדברים, אכן התרחש ברוסיה תהליך של ביזור הכוח הפוליטי, אך הוא לא היה מלאוה ברפורמה תחוקתית. הדמוקרטיה היא עדין נחלת רבדים חברתיים צרים למדי, וההצלה שנרשמה עד כה היא יותר בהרט המוגרות הקודמות, מאשר בבניית מוגרות חדשות.

איורי אוגוסט 1991 מצטיררים באמצעות נקודות תפניות משמעותיות בהיסטוריה הרוסית: במחוז-יד הופל בעצם כל אשיות המשטר הסובייטי. חיסול המפלגה הקומוניסטית הביא להתמוססות של שני עקרונות או שני מרכזים עיקריים: האידיאה והכוח הפוליטי; האימפריה נעלמה ללא היתה, המבנה הפוליטי האדמיניסטרטיבי קרס, ונחשפה עקרות האידיאולוגיה והmundane הכלכלית פשטה

טריטוריאליות תפקונה בנסיבות יתר למלחמת אורהיים. פירוק ברית-המועצות מציג גם איום ממשי עם המערב. המגמה האחורה מציבה בראש סולם העדריפויות הרוסי את הצורך באיחוי הקרים עם הרפובליקות. הדחף לאיחוד נבלם על-ידי היישוות לאומיות החדשנות עצמן, הנאבקות כמובן על עצוב זהות לאומי יהודית משלהן בהליכים של דיסאנטגרציה, בהליכים צנטריפוגליים. השוני בין הרפובליקות מובלט באמצעות הרס סמלי העבר ובהחיה, ולעתים אף ביצירת, מסורות לאומיות.

בתוך הקרייטי של שיטוף פעולה צבאי לא שפר גורלו של חבר המדינות. הקמת מיניסטריוון הגנה נפרדת ברשות יצין וכינון צבא רוסי, חופשיים את הכספיות הדרקה של "חבר המדינות". מהלכים אלה טרפוו חולקה סדרה של הנכסים האגאיים הקונגבנציונליים, והם מקשים על פיקוח אפקטיבי על מאגרי הנשק הגרעיני ועל הסבת הקומפלקס הצבאי-תעשייתי ועל האפשרות לשימוש בכוח משותף לפתרון סכוסכמים מקומיים, כמו בחבל גגורנו קראבר או במודרביה.

המהפכה הפוליטית

ברצוני להזכיר כמה מלים למחפה הפוליטית שהתחוללה ברוסיה. חשוב לציין שלמהפהה באוגוסט 1991 היה מאפיין יהודי: היא בוצעה לא שפיקות דמים והוא מתאפיינת בתהליכי שינוי מורכבים וייסודים בחברה ובתרבות. תהליכיים אלה מתרחשים הרחק מאור הורקורים ומצלמות CNN.

בניגוד למחפהות שקדמו לה, מהפהה זאת לא נושא מסר פוליטי מובהק, למרות שייצין מkapid להציג את עצמו כנושא דגל הליברליום. עד כה לא השכילה יצין ואנשיו להקים מוסדות אשר ימשו את האידיאולוגיה הזאת. התבצעותם של שריריו ה"נוןמנקלטוריה" המפלגתית במסגרות השלטון החדשנות, וכן בזמנים כלכליים חשובים, מגבירה את החשש מפני תרמידור חדש. יתרה מזאת, באופן פרדוקסל, יצין לא בוחל בשימוש באמצעותם לא דמוקרטיים לביסוס המשל הזמני, על מנת שניתן יהיה להחיש את הרפורמות הכלכליות ולהבטיח תשתיות יציבה למשטר דמוקרטי תקין בעיטה.

בהעד מסר פוליטי ברור, המהפכה מתאפיינת, בראש וראשונה, בהתהששות לסמליו של המשטר הקודם ובהתSolo הטוטליטריות המפלגתיות. השינוי התבטא בפירוק תאי המפלגה הקומוניסטית במוקומות העבודה, במוסדות החינוך, בכל התקשורת, בקשר חברתי, בקשר, בקשר ובמשרד הפנים. ניטלו סמכויות מן המשטר החשאית, נארה פעילות פוליטית בארגוני גוער וצבא ולמעשה, הוחרמו כל אמצעי התקשרות המפלגתיים. בתבי הספר ובאוניברסיטאות טורחים על ה�建 תוכנית לימיים חרשה. מן הרואי לציין שככל פריט ברשימה זו, כל אלמנט שבת, הוא מהפהה אדריה מבחינה חברתית, והיא איננה זוכה לכיסוי הרואי בכלל התקשרות במיערב משום שהנושאים הללו פשוט ישעמו את הקוראים.

הגובלות ברוסיה – הרפובליקות לשעבר – ומכונת את עיקר מאמציה המדיניים לטיפוח הזרים עם המערב. המגמה האחורה מציבה בראש סולם העדריפויות הרוסי את הצורך באיחוי הקרים עם הרפובליקות. הדחף לאיחוד נבלם על-ידי היישוות לאומיות החדשנות עצמן, הנאבקות כמובן על עצוב זהות לאומי יהודית משלהן בהליכים של דיסאנטגרציה, בהליכים צנטריפוגליים. השוני בין הרפובליקות מובלט באמצעות הרס סמלי העבר ובהחיה, ולעתים אף ביצירת, מסורות

בעניין זה ברצוני לספר סייפור קצר. סיפר לי שוורדנארזה שכאשר כיהן כשר חוץ הגיעו לבילורוסיה משלחת חשובה של אורחי בילורוסיה לשעבר החים בקנדה. לצורך זה רצוי להראות להם בית ספר ביבילורי שמלמד בשפה הבילורוסית ואת התרבות הבילורוסית, ולא מצאו ولو בית ספר אחד כזה בכל רחבי הרפובליקה. לאור זה החליטו להקים מה שקרוי ברוסיה "כפרי פוטומקין", כלומר פנו לאחר הכפרים באיזור וتابעו מהם להסביר בית ספר ממלכתי לאומי, כלומר בית ספר שלימד בשפה הבילורוסית. הניסיון הסתם ב晦ומות באותו כפר. והיום, הוא אומר, יש להם מדינה.

וכך באותן רפובליקות נולדים בעצם דרישות לבקרים סמלי הוודאות אתניים ולאומיים: ניבים מקומיים זוכים לעדנה מחודשת, דגמים חדשים, הימנונים חדשים וכדומה. הוודאות מתחרדת בהתאם להשתיכיות רגינולית וזה גושא שחייב להציגו. הרפובליקות במרכז אסיה פולולות לעבר טורקיה או איראן ואף סין, בעוד שהמערבות מתחפשות זיקה למרכו אירופה. מפלגות אתניות צוצות בכל רפובליקה, והתקשוויות פוליטיות מוכתבות לא אחת על-ידי המركם הרותי והחברתי היהודי של הרפובליקות השונות, והפונדקנאליזם האיסלאמי הוא כMOVED רק דוגמא אחת לתהיליך הזה.

התלות ההיסטורית-כלכליות בין הרפובליקות למוסקבה, השותפות באנרגיה, בתעבורה, בחומרី גלים ובצבא, תבעו את המשך קיומם ההתאחדות והביאו להקמת "חבר המדינות העצמאית". אך כינוסי החבר במינסק בפברואר 1992 ובקייב במרץ 1992 המחשוו עד כמה רופפת ההתאחדות הזאת. נשיא אוקראינה הייטיב לוגדייה: "כמסגרת המסייעת למידינות ברית-המועצות לשעבר בתהליכי הגירושים".

הנסיון העגום שנרכש באربع השנים האחרונות במטרה אירופה מלמד שהמאוייםalam מוצע עד תום לפני שניתן יהיה לפתחו במשא ומתן על פתרונות פדרטיביים חדשים. התקווה הרוסית נעוצה בכך שתפקיד הבניינים נתן יהיה לפחות לתגובה להסדרים רגינולים. שיתוף פעולה, שאמור היה להיות תועלתי בעיקרו, יהיה מותנה בהצלחתן של הרפורמות הכלכליות. אך ככלון הרפורמות עלול להוביל לכך שרדי התשתיות הכלכלית ישבקו חיים ומחלקות אתניות ותביעות

התפוררות האימפריה הסובייטית

החשבון ההיסטורי שאני מדבר עליו תחילן אמנים בעידן הגלנסווט, אבל ההפכה נתנה השר ליפוי הamentals והמיתוסים המהפכנים הקומוניסטיים. הדוגמא המובהקת לכך היא האצת תחילה שניינו שלות תחנות הרכבת התחתית במוסקבה, שמות הרחובות והערים, כשהודגמא של סן פטרבורג בולטת לעין. כמו כן נוטצו מרבית הפסלים של מנהיגי המהפכה, ובמוסקבה יש אפילו מקום מסוים במזיאון העירוני בשם ערמו את כל אותם פסלים, ריססו אותם בצבאים ססגוניים והם מונחים שם כמצבה לזכר העבר.

דעת הקהל מתגערת לחולטן מהתודדות ההיסטורית עם האיקונים של המהפכה שנכפו עליה במשך תקופה כה ארוכה. ניפוי המוסדרות והamentals של העבר הותיר חלל ענק בתודעה האישית והקולקטיבית של החברה הרוסית ובקרבם מעצבי המدنיות הממוסדרת שלה. שאלה זאת עולה במלוא חריפותו של עת שמתקנים קונגרס צירי העם, ועוד כמה לא הגיעו לכלל הסכמה בשאלת הפרוזאית באשר לשמה של המדינה שאotta הוא מייצג. התרבות הפוליטית הרוסית תובעת תכנים רעויים, אין היא סובלת חלל רעוני, ולכן עתירה של רוסיה מותנה בתכנים ובמסרים אשר יملאו חלל זה. בשלב זה בולטת תחייתה של האומות הרוסית, והשאלה הקritisית היא האם תיכון לאומות רוסית דמוקרטי, מושתת על "חברה אורתודוקסית" שעדיין אינה קיימת ברוסיה, או שמא תהיה בסופו של דבר ידה של הלאומנים הקיצונית על העלונות?

לכריומה האישית היה תפקיד לא מבוטל באירועי המהפכה. מבחינה פוליטית נבעה הפיכת אוגוסט המכשلون של גורבצ'וב לנכוב את תהליכי השינוי במסלול "מרכו וዲקליל". מלכתחילה היה השיקום הכלכלי של גורבצ'וב אמור להתבצע תוך כדי שימוש המנגנון המפלגתי, והמבנה הריכוזי, הרפובליקני-פדרטיבי, של המשטר. אך התקיפה על החבל הרק שאפיינה את השלטון שלו במשך חמישה שנים, גרמה בסופו של דבר לפיתוח תיבת פנדורה ולפלורליזציה של הכוחות הרדיקליים, גם של הימין וגם של השמאל, ששוב לא אישרו את הרו-הקיים בשלום, ותבעו הכרעה, ככלון ההפיכה חשף בעצם את החולשה האינגרנטית של גורבצ'וב, כאשר הוא נאלץ לוטר על עמדת התמרון המסתורית שלו. קודם לכך הוא נתה לימין, ועתה היה חייב לעשות ויתורים מפלגיים לשמאלו ולהשלים עם חיסול אוטם מוסדרות שלטונו ששימושם כבסיס הלגיטימציה לשלטונו שלו. מיד לאחר ההפיכה, שאגב ספק אם הוא לא היה מעורב בה בדרך זו או אחרת, ניסה גורבצ'וב, בדרךו שלו, למצוא לעצמו נישה פוליטית מתאימה.

לייצין לעומת זאת שימשה ההפכה משוכחה אחרונה במאבק על השלטון, שהחל בעלייתו המטאורית בתחילת 1989, ונמשך עם בחירתו לנשיא הרפובליקה הרוסית שנתיים לאחר מכן. במהלך המאבק גילה לייצין כושר מנהיגות ותיישרdom מרהיבים. גם כיום מוגבלת הביקורת האישית נגרו, להבדיל מגורבצ'וב, לכוטלי קונגרס צירי העם שבו מצויים עדין השרירים של הנומנקלטוריה הפוליטית הקודמת, ונרכחות הפגנות אקריאות של קומוניסטים ותיקים.

נשיא רוסיה בוריס יeltsin לאחר כשלון הקשר באוגוסט 1991. (AP, באדיבות "מעריב")

התפקידים האימפריאליים הסובייטיים

בנסיון לכונן כלכלת שוק חופשי ברוסיה טמון הימור לא קטן. ככלות הכל אין לרוסיה מסורת קפיטליסטית ופלורליזם מפלגתי וככלבי, היוזמת בה היא ספקולטיבית והאוכולסיתו כלל פסיבית באופן מרדיים ובכלי יצורנית. המודל הפולני משמש אמן כאב טיפוס לרפוממות, אך הצעדים הרודקוניים מכוננים גם להבטיח שינוי בערכיים ובמנטליות. הנסיון לשנות את יחס האוכולסיתו לעובודה, ולהבטיח תפקוד הולמת, בכלל אלה יש בו שמי של פרודוקס בחברת הפוסט-קומוניסטי.

עתיר הרפורמה תלוי על בלימה. הקשיים נובעים במידה לא קטנה ממסורת הפרטורייה ומהצעדים המהווסים והתלקאים שנקט גורבצ'וב. הכלכלה, האמורה להיות חופשית ולבירלית, מתקשה להתגבר על מגמות ספקולטיביות וריכוזיות ובעיר, על המעויבות הממלכתית המשיכה להתקיים גם היום. המריניות המוניטריות גם היא נתקלה בקשישים: קשיי נזילות מכתבים מדיניות מסוימות קשותה. לדוגמא, מס ההכנסה ברוסיה הועלה בתקופת המהפהכה מ-12% ל-60%; מס ערך מוסף, שלא היה מוכר לפני כן, נקבע ל-28%; מס רוחחים – ל-32%. המפעלים המדרויים מטבח חזץ הייבים להמיר 40% מרוחיהם בשער נזוך במיזח. מתיירי האנרגיה מסובדים ובلتוי ריאליים החלוטין. גם תהליך הפרטה מצומצם מאור בהיקפו, ומוגבל למפעלים של *high tech* שערו תחליכי ליברליזציה זה לא מכבר. 85% מהמפעלים מצוים עדין בבעלות משותפת. תהליך ההמרה של הקומפלקס האבאי-תשישתי נתקל בקשישים ממש שהוא דרוש השקעות אדריות שאינן בנמצאו. המהפהקה המוניטרית הביאה לייצוב שער החליפין של הרובל, אך יצרה קשיי נזילות במטבע הרוסי. האינפלציה הדורחת, שראשיתה באיבוד הרטן בתקופתו של גורבצ'וב, נחשפת לעיני כל. בשנה שקדמה להפיכה, העניק הבנק הסובייטי לתעשיות הגדרות 600 מיליון רובל בריבית לא ריאלית של 6%. ההשעות איפשרו למפעלים המונופוליסטיים לתבוע מתחירים גבוהים מעלה ומעבר למתחרי השוק, ולא שום יחס לביקוש והיצע.

יש גם קשיים פוליטיים חשובות להתייחס אליהם, והם מייימים בעצם לפגוע בנצח הרפורמה. למשל, שכר המינימום לקיום רמת חיים בסיסית היה עד לאחרונה 550 רובל (\$5.50) לחודש, בעוד שהפנסיה עמරה על 342 רובל לחודש. כתוצאה מלחצים שהופעלו לאחרונה, הם הועלו ל-900 ו-800 רובל. לרפורמה מתלוים גם קשיים חברתיים. למורות הסלירה מכל מה שנווה ממנה ריח סוציאליסטי, מורגש הצייבור הרוסי ומצפה לשירותי רווחה. הציפיות מתרוגמות ללחצים פוליטיים. קשיים אלה ילכו ויתגברו כאשר עד סוף השנה המחרירים אמורים לעלות פי עשרה מהמהחרים הנוכחיים. העתיד גם אינו מנבא טובות בתחום האבטלה – התוצאות היא ל-6 מיליון מובטלים בסוף 1992. היום גם ברור שהగרעון התקציבי יהיה בסדר גודל של 15% בחודש ולא 1% כפי שקבע בתוכנית הכלכלית.

קריאת התגר של רוצקי, למשל, על-שלטונו של יילצין מבצתת מידי פעם ודouceת. יו"ר הפרלמנט חובולטוב, כמו גם מרבית השמרנים בקרב צירי הקונגרס, מקפידים לכונן את ביקורתם בעבר כנגד המשלחת ופחות כנגד מוסד הנשיאות. הרדיקלים מבקרים בעיקר את העדר הלגיטימציה הקונסיטואציונלית של השלטון, הנובעת מכך שבאוקטובר, אחרי כשלון ההפיכה ולפניה התפרקותה של ברית-המועצות, ניתנו לילצין סמכויות מיוחדות זווים נשיאותיים ולא באמצעות ברית-המועצות. מזה תודשים רבים מנסה הוועדה לחקיקה ומשפט של הפרלמנט הרוסי להביא לחקיקה פרלמנטרית. מזה תודשים רבים מנסה הוועדה לחקיקה ומשפט של הפרלמנט הרוסי להביא להפקעת הסמכויות האלה, אך לא ללא הצלחה. במחצית ינואר 1992 הועלה, למשל, דרישת של נשיונות הפרלמנט להסרת סמכויות החירום שהוענקו לילצין בעת העימות עם גורבצ'וב, סמכויות המאפשרות לו למנוט את הממשלה כראות עיניו ולא כל סנקציה פרלמנטרית. סגן ראש הממשלה לשעבר גנדי בורבוליס אף חבע מהמרכזו בפרלמנט, לכונן מפלגה שתהווה מסדר לגיטימי לשפטונו של יילצין.

בצומת הנוכחי קשה מאור להרוץ משפט על מנהיגותו של יילצין, שהישרתו היא המפתח להთושיםות הכלכלית והפוליטית של רוסיה. בין הפוליטיקאים הפעילים כרגע בזירה, קשה ליהות מנהיג בשיעור קומה דומה. לצד הופעתו בשם הדמוקרטיה, נחשפת אצלו לעיתים דעתו ושיקול חփוי הגובלים בבריבונות ובנטירות דיקטטוריות העטויות במעטה רק של פופוליזם. אך לעומת זאת, ניתן להבחין בהתפתחות מהירה של תוכנות מ-היגות. למשל, נחשתו ב拊וץ המפלגה, אומץ הלב הפליטי, הנכונות הבלתי נלאית שלו להזין, ללמד ולשנות את דעתו.

התרבות הפוליטית הזאת, נוגרת מאור את הדוגמויות ושביעות הרצון שאפיינו את הנהגתה הרוסית לפני ובכלל זה את שלטון גורבצ'וב. הנחיצות משתקפת גם בתחום הכלכלני, כאשר יילצין מתמיד לאורך כל הדרך ביישום ההפרכה והרפורמות הכלכלית שמהם נרתע גורבצ'וב לפני.

התחום הכלכלי

ברצוני לעبور עתה בתחום הכלכלני, משום שלפי דעתו הוא המפתח להישרתו של רוסיה, וכמוון ליצירת הבסיס לאוֹתָה חברה דמוקרטית בעtid.

אחד התישגים הגדרולים של המהפהקה היה בעצם הסרת המכשולים שעரיהם גורבצ'וב על יישום הפרסטרויקה שלו עצמו – שלטונה הרכיזי וההיררכי של המפלגה, בסיווע מגנוני הכספייה של הקג"ב, חנקו בעצם כל אפשרות לפתח כלכלת שוק חופשית. התמוטטות המפלגה גרמה לאופוריה ביצירור ולתחשוה שהפעם השינויים הכלכליים אכן מצויים בהישג יד. הצלחת הרפורמה הכלכלית היא חיונית להצלחת המהפהקה, משום שכשלונה יכולה בעצם לנפוץ האשליות ולאנרכיה פוליטית.

יחסים ישראל ברית-המועצות

את יתרת הזמן העומד לרשותי היה רוצה להקים ליחסים ישראל-רוסיה ולייחס ישראל עם חבר המדינות. למורת הנטייה הישראלית לראות בישראל את טבור העולם לא גילתת ברית-המועצות מעולם עניין בשלב כלשהו בפיתוח מדיניות ריגונלית מורה-ticaconית. יחס לאיזור שיקף תמיד את מארג היחסים עם ארצות-הברית והעולם שליחשי בكونטקט המלחמה הקורא, וביסודו היה סטטי. התדרירה לאיזור בעידן המלחמה הקרה נבעה לא רק מתקבכים אידיאולוגיים, אלא אף מאינטרסים בטוחניים לאומיים מובהקים בשל קירבתה הפיזית לזרת האירועים. כך חתירה לקירבה ופיקוח על מקורות הדלק, בלימה של החדרה המערבית לאיזור באמצעות התיצבות לצידן של המרינות הניתנות בكونפליקטים האיווריים, והבטחת תלוון במעצמה הסובייטית באמצעות עסקות הנשק. עסקות הנשק אף תרמו לפיתוחה של התעשייה הצבאית ברוסיה, ותלותם של הקנים בתביעה מעורבות סובייטית בתחוםים אפשריים של השכנת הסורים.

החל מאמצע שנות השבעים הסתמנה תפנית הדרגתית במדיניות הסובייטית. היא נבעה מהנטק עם מצרים לאחר מלחמת יום הכיפורים. מהסוכונים התוכופים בהנחה הסירוב הערבי ברית-המועצות שבב לא השכילה לפטור אותם, ומעודנוו הבלתי מתאפשרות של אש"י. המודעתה לכרים במעמדה בעולם היהודי והצריך להבטיח את המשך נוכחותה במזרח התיכון דחקו את מוסקבה מתחילה שנות השמונים להציג תוכנית שלום מטעה. בלבד התוכנית הייתה הכרה בזכותן של כל מדינות האיזור לגבולות בוטחים, נסיגת ישראל מהשטחים שנכבשו על ידה ב-1967, הכרה בזכותם של הפלסטינים להגדרה עצמית, וקץ הלחימה. אימוץ התהlik, בין אם בחסות האו"ם או בועידה בין לאמית היה מבטיח את מעמדה של ברית-המועצות ביחס עם ארצות-הברית בתחום השלום.

לגורבצ'וב לא הייתה מחשבה צרופה דוגמטית בנושאי מדיניות חז"ז, מעבר לצורך להביא לסיומה של המלחמה הקרה בתנאי לשיקום הכלכלי. שיפור היחסים עם ישראל היה לנין פועל יוצא מתביעתה המתמשכת של וושינגטון להתרת העלייה ולהידוש היחסים הדיפלומטיים של ברית-המועצות עם ישראל. ראוי לזכור שמלבד נאום חשוב של אלכסנדר יקובלב בבאבי יאר בשלחי שלטונו של גורבצ'וב, נאום شبיטה בעיקר את רחש לייבו שלו, לא נשמעו בעידן הפרטוריוקה הצהרות חד-משמעות ביחס לישראל ואך לא גינויים פומביים של האנטישמיות בכל ושל "פמייאט" בפרט. קשריו של גורבצ'וב עם ישראל התרחשו במפגשים מודרניים שהתקנהו באירועות מתווכים בעלי מוניטין מפוקפים. השינוי העמוק ביחסו תל אך ורך לאחר שביקר בארץ לאחר פרישתו.

ماו תקומה, ובמיוחד לאחר מלחמת ששת הימים, השכילה ישראל למש אינטרסים ריגונליים שלא באמצעות השתלבות באסטרטגיית הגלובלית של ארצות-הברית. כך הושג האיזון האסטרטגי באיזור

מגין מוחה בקול על ביטול הפקוח על מחירי המזון. מוסקבה, דצמבר 1991. (AP, באדיבות "מעריב")

התפקידים האימפריה הסובייטית

בעליונותה הומנית של ארצות-הברית בעולם הח-קוטבי, הואיל והשיקום הכלכלי הוא המרכיב את גלגלי מדיניות החוץ הרוסית, מכובנים מאמציה להיחילן מברידותה ולהשתלב במסגרת שיתוף פעולה הכלכלי הגלובלי. עיקר מאויהם הם להסתפח לקבוצת ה-G-7, ובתמורה זונחת רוסיה למשעה את שאיפותיה האימפריאליות והמעצימות כmo גם את היורמות שטיפחה לעליונות צבאית. הוויכוח בקרמלין הוא האם מאמצי מדיניות החוץ חיבים להיות מופנים לחבר המדינות העצמאיות, ארצות-הברית, אירופה או האיזור האסיאני-פאסיפי.

בחינתה של ישראל רוסיה הסתלקה למשעה מעורבות ישירה באיזור. הראייה המורה-תיכונית הרוסית היא בקונטקט הגלובלי שבו הסכסוך הישראלי-ערבי מצוי בפתחה. רוסיה, כספקית הנשק העיקרי לעולם העברי, מעוניינת בפיiron האיזור, וברוח הרפורמות הכלכליות המשל והзиיר אינם יכולים להשלים את מילאדרי הדרלים שירדו לטמיון בעקבות עסקות הנשק שהתשלום עבורן לא בוצע מעולם. במוסקבה קיימת תחושת אי נוחות ביחס לנition היחסים ב-1967 והמדיניות החד-סטרית. מאידך גיסא קיימת תקווה כי ישראל עשויה לסייע בשיקום הכלכלי באמצעות משקיעים יהודים מארצות-הברית ומרצות מעתה בעוררות מומחים מקומיים. אין להתעלם מכך שהפזרה הרוסית בארץ, ובמיוחד בעקבות העליה האחרונה, היא ביסודו הילנית וкосמופוליטית, ושומרת על זיקה עם ארץ המוצא. בשלב זה הקשרים הם בעיקר משפחתיים ותרבותיים, אך לכשתבৎס, תהיה העליה בעמדת מוצא נוחה לקיום קשרים כלכליים עם רוסיה. היא עשויה לשמש גשר חשוב בשמייה על המונומנטים של שיפור היחסים.

שיתוף הפעולה ההדוק ביותר עשוי להיווצר בעקבות הצורך להקים מחסום להתקפות הפגודמנטליות המוסלמי במדינות מרoco אסיה. במסגרת הוויכוח על דרכה של מדיניות החוץ הדרשה המתקיים במוסקבה מתנחות שתי מגמות. האחת, אשר כפי הנראה ידה על העילונה בשלב זה, מבקשת לסייע את הנוכחות הרוסית באסיה התיכונה. הטענה בפייה היא כי הסכנה הפוגודמנטיסטית מוגמת וכי האוכלוסייה הסוננית במרקeo אסיה לא ת策ף למתחנה החומיניסטי. האחרית חוששת בעיקר מגורלה של האוכלוסייה הרוסית בקוזחטן (כ- 40% מכלל האוכלוסייה) ומעוניינת בחזוק ההשפעה הטורקית ובלימת האיסלאם באיזור. שני המקרים אין ספק בכך שروسיה תתמוך בכנותם של גורמים כלכליים ופוליטיים מותנים לאיזור.

המדיניות הישראלית הייתה לחזור ליצירת הבנה ישראלית-טורקית-רוסית, עם זיקה כלכלית משותפת לשיקום אותן ורכוביקות במרכזו אסיה הראות בטורקיה את המודל המזרני, החברתי והדרתי. האלטראנטיבה המאיימת היא חריפה כלכלית ורונית מסביבה של איראן וערב הסעודית למדינות אלה. השתלבות ישראלית במעריך רג'ונלי מזרח ומרכז תיכון רחב יותר, אשר תלווה לגישה חיובית לפתרון הסכטוך הערבי-ישראלי, עשוי להיות מסד יציב ליחסים פוליטיים חדשים לטווח רחוק.

ואף תיאום אסטרטגי מוגבל עם ארצות הברית. אף המאבק על כוחם של היהודים להגר לארץ כבר תنوפה בעיצומה של המלחמה הקרה כאשר האמריקנים השתמשו בנושא ליגות הסובייטים באיצטלה של תפיסה אידיאלית של הגנה על זכויות הפרט וזכויות הומניטריות בסיסיות; זכויות שבচণ্ডীত্ব আকর্ষণ করেন মানুষের পরিচয় করেন এবং তার সম্মতি দেন।

שכניות לא קטנה העליינו מהן עין כאשר חלה פגיעה בהן במדינות יידידותם להם כدرום קוריאה, מדינות ארצות הברית הלטינית, דרום ויטנאם, כויה, ערבי הסעודית ואפילו באיזורנו.

למייב ידיעתי לא נוסחה מדיניות ישראלית חדשה, לפחות לא מצאה עצמה ביטוי פומבי, מאז המופיע שם. אין-סוף גופים בוחשים בתalgo קביעת המדיניות, דבר המעמיד בספק את הימורה לממלכתיות בניהול היחסים של רוסיה. לעיתים נדמה שהמדיניות נספחת בהתאם לדינמיקה של האירועים וכטגובה לשרשראת ביקורים אקרים של מדינאים, לעיתים תוכיפות דוקא האופוזיציונרים שביהם, ואנשי רוח בכירים מרוסיה ומהרפובליקות הסובייטיות לשעבר. המדיניות הישראלית הנוגת, ממשיכה להציג את נושא העלייה ויידות רוסיה בראש סולם העדיפויות. צינוי הדריך במדיניות זאת היו החלתו של אסבול ב-1965 להתמודד במקורה וההדריך ב-1977, כאשר נידונה אפשרות לירוח אומה של מוסקבה להכיר באש"ף במקורה זה. בספטמבר 1977, כאשר נידונה אפשרות כינוסה של ועדת ז'נבה, התנה מנהם בגין את חידוש היחסים בשחרור אסירי ציון ופתיחה שערית המתעלמת מהתנאים והתורמנויות החדרים עלולה להיות בכיה לדורות. יש להזכיר בפרק שהנושא היהודי ירד מראש סדר היום. לsocnos ומשדר הקליטה יש כלים משליהם לטפל בנושא זה באופן גלוי. כוים מדיניות הקליטה בארץ, ולא ייחס הממשלה הרוסי במוסקבה, היא המכשול הניצב בפני העלייה. ברוסיה עצמה בשלו התנאים להתקנות עצמאיות של הקהילות היהודיות בסיווע מוסדרות יהודים ברחבי העולם.

כאן בציגו לחזר ולהפנות את תשומת לבכם למוטו של הרצתאי: הוואקום הרעוני והפוליטי המאפיין את המהפהכה החדרה במוסקבה. חל לו לא ישאר רק זמן רב ורבים ודוחקים למלאו. במשרד החוץ הרוסי, למשל, חלו רק שניים מזוערים במעבר מברית-הומות לרוסיה. עדין חזוקות בו מגמות המשכויות. מי שימצא במוסקבה עצשו, הוא זה שיטבע את חותמו לעתיד הרחוק, כאשר סביר להניח שروسיה תשתקם ותמצא עצמהשוב בקרבת מעצמות-העל כמתחיב ממעםיה הגיאופוליטי ואוצרות הטבע שבת. תפיסה מדינית רוחנית כאשר מתחווה סדר עולמי חדש.

הكونסולטציה הנוכחית, אשר ספק אם תשנה בעtid, נזהה מאין כמוות לשיפור היחסים. כל עוד לא יתגש מחדש חבר המדינות באופן וולונטרי, והרפורמות הכלכליות תציבורנה מונמטום, לא תימצא רוסיה בעדרה אשר תאפשר לה לנחל מדיניות עצמאית. מבחינה זאת מכירה מוסקבה למשעה

התפוררות האימפריה הסובייטית

האוכלוסייה המוסלמית של איזור זה מונה מעל ל-60% של האוכלוסייה המוסלמית של ברית-המועצות. הנתונים הם הנתונים הרשמיים של מפקד האוכלוסין האחרון שנערך בברית-המועצות ויש המערערים על חלק מהמספרים).

העם המוסלמי הגדול ביותר הוא העם האוזבקי, אשר מנה ב-1989 כ-17 מיליון, שרובם בכולם חיים באסיה התיכונה, באוזבקיסטן ובאזורים הגובלים באוזבקיסטן (ב-1989 ערך אין רופבליקות) השכנות. אוזבקיסטן היא גם המדינה המוסלמית בעלת האוכלוסייה הגדולה ביותר,��וב ל-20 מיליון.

הרפובליקה השניה בגודלה מבחינת האוכלוסייה היא קוזחסטן, שמספר תושביה עלה בעת המפקד הנזכר על 16 מיליון, אך רק כ-40% מתוכם הם קוזחים ומעט לשlish הם רוסים. (באוזבקיסטן העמים הלא-מוסלמים, המכונים בלשון העם "העמים דוברי רוסית", מנו רק 10% מהאוכלוסייה).

אלוף (מיל') שלמה גזית:

תודה לפروف' גורודצקי. המרצה הבא הוא יעקב רואי, פרופסור להיסטוריה באוניברסיטת תל-אביב ומומחה לשאלת הלאומיות בברית-המועצות. פרופ' רואי יציג בפניינו את הרפובליקות - היום כבר מדינות עצמאיות - המוסלמיות של ברית המועצות. בנוסף לביקאותו האקדמית בנושא פרופ' רואי יכול היה להתרשם במו עיניו מהתגעשה באיזורים אלה שכן ערך לאחרונה כמה ביקורים במדינות שעליין ידבר. פרופ' רואי, בבקשתך:

פרופ' יעקב רואי:

האיורים המוסלמיים של חבר המדינות העצמאיות

רצוני לחלק את דברי לאربעה ראשי פרקים:

- (1) כמה נתונים יסוד גיאוגרפיים ודמוגרפיים.
- (2) מעת רקע ההיסטורי.
- (3) סקירה קצרה על התהווררות הלאומית והדתית.
- (4) הקשרים עם המורה התקיכון.

בנושא נתוני היסוד העיקריים של איורים אלה, חשוב לציין בראש ובראשונה שמדובר במספר איורים, שאינם מרווחים ביחד ואינם גובלים אלה באלה: אסיה התיכונה הסובייטית לשעבר אוזבקיסטן; אזרבייג'ן וצפון קווקז; והולגה התיכונה.

באסיה התיכונה הסובייטית לשעבר ארבע מדינות עצמאיות - טורקמניסטן, אוזבקיסטן, טגיקיסטן ו Kirgystan - ובןיהם גובלות מדינה חמישית, קוזחסטן, שחלקה הדרומי לפחות הוא חלק מהותי של אסיה התיכונה מבחינה תרבותית ואתנית. קוזחסטן היא מדינה גדולה מאוד, המדינה השניה בגודלה בחבר, והיא גודלה פי ארבע מאוקראינה; גם אוזבקיסטן וטורקמניסטן מתקרבות כל אחת לחצי מיליון קמ"ר.

האוכלוסייה הכוללת של איזור זה מנתה ב-1989 כ-17 מיליון (אם לדיק 49.4), שמעל ל-70% מהם שייכים לעמים שתרבותם ההיסטוריה מוסלמית ועל כן הם נחברים לעמים "מוסלמים".

שנית, חלק גודול מהעמים המוסלמיים אינם מוחווים רוב מובהק ברפובליקות, היום המדינות, הנקראות על שםם. כאמור, הקותחים והבאשקרים הם מיעוט ברור ותקווים ביום טוענים שהם מוחווים 41% מהאוכלוסייה, ואילו הבאשקרים הם פחות מרבית. הטאטרים של הוולגה היו קצת פחות מאשר 41% והקרגיזים רק 52%. התג'יקים הם 62% והאוובקים והטורקמנים 72% כל אחד. רק האורביגינים היו רוב גדול (82%) והוא ספק גדול באופן ניכר מאוז נערם המפרק נוכחת הייחודה של הארמנים ממדינותיהם וניהרתם של אורהיביג'אנים ארמניה לאורהיביג'אן. אולם במרבית המדינות, ובאופן מובהק בארבע המדינות שנקנו: אוובקים בטג'יקיסטן שהיו 24% מהאוכלוסייה;-tag'יקים באוזבקיסטן, שאיש אינו יודע את מספרם ממש שנאלצו ברובם הגדל לתרשם באוובקים; והאוובקים בקירגיזטן.

נתון שלישי המעיד את האיוורים המוסלמיים הוא שיעור הכהנים בהרבה מההמוצע הסובייטי. אף על פי שماו 1970 אין לנו נתונים על החלוקה האתנית של האוכלוסייה הכהנית, ידוע שבאוובקיסטן 57% מהאוכלוסייה הם כפריים ובטג'יקיסטן כשלישים. לאחר שבשתי הרפובליקות כ-10% רוסים ועיר מספרים לא מבוטלים של אירופים אחרים, אשר בוודאי יושבים רובם בכוכם בערים, ברור שמספר הכהנים מקרב האוכלוסייה המקומית גבוהה עוד יותר. הרוסים אכן ישבים בערים הגדלות וביחוד בעיר הבירה של הרפובליקה, שם מילאו תפקידים מנהליים ומשמעותיים: ב-1989 רק בשתי בירות מוסלמיות היו בני הלاءם הטיטולרי של הרפובליקה יותר מ-50% מהאוכלוסייה: באשחאבר, בה היו 51%, ובבאקו; בתשקנט הם היו 44%, בדושאנגה 38% ובכישקק (או עדין פרונונה) ובאלמא-אטא פחות מ-25%.

עוד נתון אחד: מרביתם של בני העמים המוסלמיים, כמעט שוב את הטatrדים של הוולגה והבאשקרים, הכריוו במיפקד 1989 על שפטם הלאומית במשפט אים. משמע, שלמרות העובדה הנכירים של מוסקבה להנחיל את השפה הרוסית כשפה העיקרית של כל עמי ברית-המוסדות וביחס של האינטלקטואלית ותושבי הערים, מידת הרוסיפיקציה בקרב העמים המוסלמיים הייתה מועטה בהרבה מהתמוצע הסובייטי.

ובאשר לרקע ההיסטורי, מרביתם של האיוורים המוסלמיים נקבעו בכוח הורו על-ידי האימפריה הרוסית, אשר התפשטה ורומה ומורחה בקצב מהיר בשליה המאה ה-18 ובמטרצת המאה ה-19, למשהע עד לשנות השישים של אותה מאה; ואילו איוור הוולגה החיבורת הוא חלק מרוסיה כבר יותר מ-400 שנה. המשטרabolשיבקי ירש את האיוורים האלה, כמעט רק את אורהיביג'אן, אשר ירד עם גרויזה וארמניה קיבלה עצמאות ב-1918 לתקופה קצרה של כשנתיים. ומאחר שהיה חשש רציני שהעמים המוסלמיים ינצלו את המצב הבלתי יציב שנוצר עם מלחמת האזרחים על מנת לתחבוש וארק לקל עצמאות, נאלץ המשטר החדש להיווקק לטקסטקה מתוחכמת כדי להבטית את היישארותם

שלוש הרפובליקות, עתה המדינות, האחרות של האיוור קטנות הרבה יותר: בטג'יקיסטן קצת מעל ל-5 מיליון תושבים; בקירגיזטן כ-4.25 מיליון; ובטורקמניסטן 3.5 מיליון.

באיור הקוקו, ככלומר מה עבר המערבי של חיים הכספי, שני קיבוצים עיקריים: האורביגינים בטראנסקווקיה, אשר מננו על-פי המפקד 6.8 מיליון, ועמى צפון קווקז המוסלמיים שם ביתר כ-3 מיליון (העם הגדול ביותר ביניהם הוא הצ'צ'ני עם מעל לשושת ריבעי מיליון).

עוד שני עמים מוסלמיים חשובים, שמולדתם באוזר הוולגה התייכונה, חיים בברית-המוסדות לשעבר: הטatrדים של הוולגה, המונים 6.6 מיליון והבאשקרים עם 1.5 מיליון. חלק גדול מלאה, במיוחד מהטאטרדים, אינם חיים ברפובליקות האוטונומיות הנקראות על שםם ובני העמים הללו אינם מהווים רוב ברפובליקות הללו: הבאשקרים היו רק 22% מאוכלוסיית הרפובליקה האוטונומית ההבאשרית, אשר מנתה קרוב ל-4 מיליון, והטאטרדים קצת פחות ממחצית האוכלוסייה של הרפובליקה האוטונומית הטאטרית (3.6 מיליאון). שני עמים אלה, עמי אפען קווקז, זכו לרפובליקות אוטונומיות ולא לרפובליקות ברית, אף-על-פי שהטאטרדים של הוולגה היו רבים יותר מחלק מהעמים שקיבלו מעמד של רפובליקת ברית, מארח שלא ישבו על גבול ברית-המוסדות, ועל כן לא יכולו ליהנות ולו תיאורטיות מוחכות להינתק מהברית, וזאת אף על גבול רפובליקות הברית בחוקה הסובייטית. מטעם זה, שהיו רפובליקות אוטונומיות ולא|Rפובליקות ברית, לא זכו עם אלה לעצמותם עם התפרקות ברית-המוסדות ונשארו ברוסיה.

סך כל בני העמים המוסלמיים של ברית-המוסדות הגיע ל-54 מיליון בני אדם או, כ-17% מאוכלוסיית המדינה כולה.

מלבד המספרים הבסיסיים, יש עוד כמה נתונים שניתן ללמידה על המצב המיעוד של העמים המוסלמיים בברית-המוסדות, ואשר הם משמעותיים למדי בכל הנוגע להוויה ולעתיד. קורם כל, הריבוי הטבעי של עמים אלה – להוציא רק את המוסלמים מאיוור הוולגה – הוא גבוה ביותר, הן אבסולוטית והן ביחס לצמיחה של אחרים ברית-המוסדות. שעה ששיעור הריבוי הטבעי ברוסיה היה 6.6% במשך העשור שקדם למפקדר (למעטה עד 1987) ובאורביג'אן 3.4%, באורביג'אן (ב-1987) הוא היה 20.2%, באוובקיסטן 30.1% ובטג'יקיסטן 34.9%. יתרה מזאת, הריבוי הטבעי של העמים הטיטולריים, שעל שם נקראת הרפובליקה, היה גבוה עוד יותר מזה של הרפובליקה כולה: באורהיביג'אן, שבה הלاءם המקומי היה 82% מהאוכלוסייה. הריבוי הטבעי של האורביגינים היה 23.6%; הריבוי הטבעי של הקותחים הוא באותה סדר גודל (23.5%); של הצ'צ'נים קצת יותר (26.8%). באוובקיסטן, שבו האוובקים היו 72%, ריבויים הטבעי היה 33.6%. הריבוי הטבעי של הקירגיזים והטורקמנים גם הוא בסביבות אלה (ריבוי טבעי כולל של 34% ו-35%). ואילו התג'יקים הגיעו לריבוי טבעי של 45.5% במשך עשור (מ-1979 ועד 1989).

במשך כל שנות השלטון הסובייטי פעלת מוסקבה לייצור אינטלקנץיה מקומית באיזוריים המוסלמיים אשר תודעה עם מטרתו ומשמעותו של השלטון המצרי. לשם כך נאלצה להקנות לאינטלקנץיה זו מידה מסוימת של אוטונומיה בתחום הרפובליקה, אך ככל שגדל מרחב התימרון שלה, כך היא התרחקה מתחולות במרקז והלה נאלץ לעורך טיהורים כדי למנוע או לבולם נתויות לאומיות, או, לפחות, לשונן של השלטון המרכזי, לאומניות. אולם בעקבות הטיהורים הללו חלה התרחקות ממוסקבה ומדיניותה ומנהיגות המפלגה נאלצה לטפח מחיש קבוצות מקומיות, וחוזר חלילה.

ואכן אין תימה שמחזית שנות השמונים ועד היום, כאשר במסגרת הגלנסונס והפרטוריקה התרבות החזית של השלטון המרכזי בפריפריה כולה, עלתה וצפה הלאומיות על היבטיה השוניים. הלאומיות בתקופת גורבצ'יב פירושה בעת ובשעה אחת: (א) רצון להתחזק על חשבון המרכז במוסקבה; התחוקות בכל התחומיים: הכלכלי, הפוליטי והתרבותי.

(ב) השאיפה לנבש זהות לאומית מול היסמה המארקיסיטית-לניניסטית של אחוות העמים ויצירת עם סובייטי חדש, ומול התרבות הרוטית של השלטת המבוקשת, בגיבוייה של מוסקבה, לגמד את המורשת התרבותית של עמי הפריפריה.

(ג) נסיוון לתבוע ריבונות ואפקטיות, קורם במסגרת ברית-ה睦צות ועתה בחבר המדינות העצמאיות, מגמה שהיתה בתחילתה נחלתה של קבוצות שליטים קיצונית, אך הפכה להיות כללית בעקבות התפתחויות בתחום ברית-ה睦צות שהעמים המוסלמיים מילאו בהן בסרך תפקיד מישני.

משמעותה של המגוון אנו דנים לא צמחו בהכרח מהתפתחויות שנולדו ועלו באיזוריים המוסלמיים, כי אם בעיקר מכיוון איזורי ברית-ה睦צות המערביים: הלאומיות הרוסית, העימות של הרפובליקות הבאלטיות עם מוסקבה, התנועה הלאומית באוקראינה. יחס הגומלין והשפעות הגומلين הישירים והעקיפים שנוצרו בין הלאומיות או התנועות הלאומיות באיזורי ברית-ה睦צות השונים היו תולדה של שותפות הגורל של עמי ברית-ה睦צות נוכחות מדיניות המשטר בנושאים לאומיים. אך פירושם גם שחקן מהעמים פיתחו תביעות כלפי המרכז, ואף כלים למאבק בו, שלא בהכרח היו בשלים לנצלם. שעיה שהעמים הבאלטיים, למשל, השיכלו לפתח מאבק פוליטי במוסקבה תוך הקפדה לבלי יגדרו לאלימות, הארגונים והמנהיגים הלאומיים או הלאומנים שבקווקז ובאסיה התיכונה גלושו חיש מהר - לא בלי מעשי פרובוקציה מתוחכמים מהמרכז - להתגשויות ודים. מודעות פוליטית, קיוב אשר בודד במידה ניכרת את הארגונים, ולימים המפלגות, הלאומנים.

כעת, כאשר הגיעו גם רפובליקות אלה לעצמאות בעקבות האירועים אשר הביאו להתקופות ברית-ה睦צות, נותרו המפלגות והארגוני הפוליטיים בשולי הזירה. חברייהם, רובם כמובן,

במדינה הסובייטית החדרה. מדיניות זו כללה בראשונה את שיתופם במינהל המקומי של חלק מההרים המוסלמיים, וביחסור את שכבת האינטלקנץיה שלהם, ובאמצעותם רכישת ליבם של בני משפחותיהם הקרובים והרחוקים.

לאחר תקופה לא ארוכה של גמישות ואף ויתורים לעמים המוסלמיים, בתחום הרתי, החברתי והכלכלי, לא נרתטו הקומוניסטים, רקארט סוף שנות העשרים ובמרוצת שנות השושים, מלנוקוט אמצעי ריכוי חמורים להבטחת שליטתם על העמים המוסלמיים. מדיניות זו יצרה משקע קשה של תיסכום והתרממות שלעיתים צפ על פני השטח. כדי לזכור שבכפוף קווקז ובאסיה התיכונה פעלה אופוזיציה מווינת במשך שנים מספר, במקורה של האסמאצ' – באסיה התיכונה – במשך שנים. הקווים במיוחד, טוענים שהשלטון המצרי במוסקבה נקט כלפים מדיניות של רצח-עם, שכטואה ממנה התמעטה האוכלוסייה הקותית בעשרות אחוזים. רבים מצאו את מותם בעקבות מסע קולקטיביזציה נוקשה ונוקשה מזמן רבם אקלט במדינות שכנות ואף במדינות רוחקות. (כיום יושבים בשלושה מיליון קווים מחוץ לגבולות ברית-ה睦צות לשעבר).

לצד הריכוי הפיזי, מדיניות השלטון הסובייטי כלפי האוכלוסייה המוסלמית כללה מספר מרכיבים מרכזיים, אלה היו: חלוקה ליחידות מינתיות על-פי עיקנון הייכון הטידטוריאלי של הקבוצות האתניות השונות; הרכבת כלכלתן של אלה לצרכים הממלכתיים בעלי להתחשב בצריכים של העמים, שרובם פיגרו מבחינת התפתחותם התעשייתית והטכנולוגית אחריו האיזוריים האירופיים והסלביים של המדינה; וביטול השפעתו של האיסלאם. לא כאן המקום לפרט את מהלך של מוגמות אלה, אך חשוב לציין שהכוונה העיקרית הייתה, בלי ספק, לפחות את העמים המוסלמיים על מנת שלא ייווצר גוש מלוכר, עשוי הייה לא רק לשאוף ביום מן הימים לעצמאות, אלא אף לזכור את הכוח שיאפשר את מימושה תפקיד מישני.

החולקה לרפובליקות ברית-רפובליקות אוטונומיות לוותה בגיבושה של זהות לאומיות אשר הייתה זהה לחולק גדרו מהמוסלמיים, במיוודה באסיה התיכונה, כשהאדמים מההרים היו יצרה מלאכותית להחולק שהשלטון המוסלמי צריך היה לטרוח לא מעט בכדי להקנות להם שפה ותרבות משלהם. על פי התיאוריה המארקיסיטית-לניניסטי, השפה היא סמן מרכז של זהות לאומיות והוציאות העיקריות המועלקות על-ידי מוסקבה לעמים אשר יכולים את ברית-ה睦צות נסבו עליה: חינוך בשפה הלאומית, פיתוח תיאטרון, ספרות ופוליטייקה בשפת הלאום, וכו''). המדיניות כלפי העמים המוסלמיים – והדברים נכונים גם לגבי עמים אחרים, אך כלפי המוסלמים היא מושמת בזורה קיצונית – הייתה שבירת מוחלטת של סידורי השלטון, המבנה החברתי, המנהיגים ותמסורת מתוך כוונה למוגעים אלה בחברת הסוציאליסטי העתירה לקום וב"עם הסובייטי החדש".

(צלם: יעקב רואין)

"מדרשת" – מדרשה ללימודים דת. גיסאר, טג'יקיסטן.

גמנים עם האינטלקנציה העירונית בקרבת אוכלוסייה שנשאהה בעירה כפרית וא-פוליטיית, ואי לכך הם מנוטקים ממה שצריך היה להיות הבסיס הפוליטי הבלתי שליהם. על כן, האינטלקנציה חסירה את יכולת לנחל מלך מאבק פוליטי מתחכם שנייב פירוט בטווות הנרא להען. באסיה התיכונה לא קיים, כפי שהיה קיים במדינות הבלטיות, לא קונגנוזס לגבי הינתקות מוחלטת מروسיה וממוסקבה ולא נוכנות לקרוא תיגר על המיסטר הפליטי המסורי בתוך הרפובליקה שעדיין מושל בכיפה, ولو בשינוי שם. באזבקיסטן, בטורקמניסטן ובטג'יקיסטן במילוד, כמעט שלא נעשו שינויים באישום המנגנון הפליטי, אף בקוטסתן, שבה נוארבאיב הכנס שינויים מסוימים, ביחור ברמה המחוותית, נשאר הגערין כפי שהיא. רק בקירגיזstan ביצע הנשיא אקאייב, המנהג היחיד אשר לא צמח מתוך האפראט המפלגתי, תמורה מרתקות לכת בתחום הנומנקלאטורה.

כחותה מגמות אלה, הכוחות הלאומיים באוכלוסייה הטיטולרית הצליחו להשיג כמה ממטרותיהם באיזוריהם המוסלמיים: נקבעה ריבונות הרפובליקות על אוצרות הטבע שלחן; השפה הלאומית הוכרה כשפה הממלכתית הרשמית; ובסוף אף הוכרו הרפובליקות כמדינות עצמאיות. עם זאת, למעט באזרבייג'ן, כוחות אלה לא קיבלו את השלטון לידיהם. המנהיגים הפליטיים הקיימים השכלו להזהרות עם מגמות בסיסיות אלה, ותוך ניצול מעמדם הפליטי הבכיר זכו לגיבובו של האוכלוסיה בבחירה לרשות המקומיות, כשהם מציגים את עצמם כערובה הטובה ביותר ליותר ליציבות, שהיא משאת נפשם של הכל בזמנים בלתי בטוחים אלה, תוך מחויבות מסוימת למעבר הדרגי לכלכלה שוק.

אזור היד הפליטית של האינטלקנציה הלאומית, שהוא גם חילוני בעירה, הביאו לחיזוק האיסלאם אלטרנטיבי לאומות פוליטית, במילוד בטג'יקיסטן, באזבקיסטן ובטורקמניסטן. בעת עדרין קשה לצפות מה ילד יום ואם האיסלאם אכן יתרחק ויתפוש תנופה. אולם אין ספק שמשקלו החברתי התעצם לאין שיעור בשנים האחרונות, והאוכלוסייה בהרבה מהאזורים המוסלמיים מזוהה את האיסלאם כחלק מהותי מתרבות הלאומית, והגוער במילוד מתענין בו ובמסרו. ברחבי המדינות המוסלמיות החرسות בבניינים מסגדים חרדים – מגמה שהותל בה בתוקף גורבצ'וב – והשתפות בתפילה גROLה והולכת. נשמעת הדרישת לשוב אל הא'ב הערבי ובמספר בתים ספר באחדות מן המדינות המוסלמיות אף הותל בהראותו. העליה לררגל, החאג', הפקה לתופעה נפוצה הרבה יותר מבער וקדושים מקומיים ממאות קורדים, שמקומות קבורתם נהיו למומדי טקסים דתיים, הפכו להיות דמיות לאומיות. אף-על-פי שהמוסלמים בברית-המוסצות, למעט את האזרבייג'נים, הם סונים מהאסכולה התנפית (האזרבייג'נים הם שי'עים), דיווקו של חומינין התנוסס בחלק ניכר מההפגנות הפליטיות נגד המיסטר הסובייטי בשנות השלטון האחרון של גורבצ'וב. אם השלטון החדש במדינות אלה לא ישכיל לפטור את הבעיות הכלכליות והחברתיות אשר ירש מהמשטר הסובייטי ולא יבטח יציבות פוליטית, ואם הקבוצות והמפלגות הלאומיות לא תשותפה

התפוררות האימפריה הסובייטית

פליטים ארמניים בחבל נגורנו קארابך, אוזבקיגן. Mai 1991.
(AP, באדיבות "מעריב")

איראן לאורבייג'ן לא תיפתר בזמן הקרוב, חurf היהות האזרום שיעים, עובדה אשר כביכול צרכה היתה לחתת להם בסיס לקייבתה עם איראן.

המדינה האחראית שיש לה זיקה ברורה לאיראן היא טג'יקיסטן, אם כי הטג'יקים אומרים שזו זיקה תרבותית ואתנית ולא פוליטית. ככל זאת הייתה המדינה הראשונה שפתחה שגרירות בדושאנבה, בירת טג'יקיסטן. וכן פתחה חנות ספרים גדולה ברחוב הראשי של העיר. הייתה שם לפני חודשיים שנפתחה החנות והתרשם מההנוכחות האיראנית בדושאנבה חזקה מאוד.

כשם שהאזרום מרכיבים לנסוע לטורקיה, יש זרם מתמיד של טג'יקים לאיראן. הטג'יקים נסועים לאיראן לסימפוחונים, לוועידות, ולכל מיני מטרות אחרות. באשר למיניות המוסלמיםות האחורה, הן מסתתיות במידה מה מאיראן, אבל הן בהחלט רואות בהתייצבותה מול העולם המערבי דבר

במעשה השלטון ו/או תשמשנה אופויזעה קונסטרוקטיבית, אין זה מן הנמנע שהאיסלאם יגישם את הפוטנציאל הפוליטי שלו. אך עד כה, חurf הצלחות אחרות, בייחור בטג'יקיסטן, תסריט זה נראה רחוק מהמציאות.

בטרם נפנה אל השלכות ההתפתחויות באיזוריהם המוסלמיים של ברית-המועצות לשעבר על המורה התייכון, מספר מלים על סיכון איחודם או לכודם לכדי גוש הומוגני להשתתפות מטראות פוליטיות משותפות. בעבר נעשו ניסיונות על-ידי מנהיגי העמים המוסלמיים, בייחור באסיה התיכונה, להציג לשיתוף פעולה ביןם לביןם ואף הוקמו מסגרות למימוש שיתוף פעולה בנושאים כלכליים ואקדמיים בעיקר. זאת, לאחר שהמצב הכלכלי בכל המדינות המוסלמיות רעוע למדי ומנהיגיהם משוכנעים רק על-ידי שיתוף פעולה, יכולים לגבור על הקשיים. אך מוקדם לדעת באיזו מידה יגלו המנהיגים תבונה ובשלות פוליטית שתאפשר להם להתעלם מהחיכוכים המסורתיים הקיימים בין עמיהם ולפעול בצוותא תוך אמון הדדי ומתן אשראי איש לרעהו.

אחר התוצאות שבתוכם שיתוף הפעולה הבין-מוסלמי מקבל ביטוי, במדינות ובאזורים המוסלמיים של ברית-המועצות לשעבר, הוא מדיניות החוץ, ובעיקר הקשרים עם רוסיה מוה ועם העולם המוסלמי החיצון מוה. שעיה שבמיערב קיים חשש רציני לחתוגרות ההשפעה האיראנית באיזוריהם אלה, המגמה הבלתי הריאונת, הגראית לעין כל, היא הזיקה לטורקיה. טורקיה היא מדינה מוסלמית, אבל חילונית, מדינה שהתקבלה במערב, שהיא חברה בנאט"ו, מדינה שעברה תהליכי של מודרניזציה מסוימת, תיעוש, ו מבחינה כלכלית היא יחסית יציבה. בשלוש השנים האחרונות נוצרו קשרים מאוד הדוקים בין הרפובליקות (היום המדינות) המוסלמיות לבין טורקיה. נערךו ביקורים הדדיים של מנהיגים טורקיים בכל אחת מהן ומנהיגי המדינות המוסלמיות ביקרו בטורקיה. במיזח חזקים הקשרים בין אורבייג'ן לטורקיה; השפה באורבייג'ן היא הקרובה ביותר לטורקית ובמדינה זו מנסים להנגיש את הכתב הטלטני, גם את על מנת להתקרב יותר לטורקיה שמנהם הם מцыינים לגיבוי מדיני בכל הקשור לביעותיה שיש לאורבייג'ן גם עם רוסיה בצפון וגם עם איראן בדרום. טורקיה מצידה, שומרת בעקבות על ניטרליות בשאלת שמעניינת את אזרחים במיווח, כלומר, הסכוסוך עם ארמניה על נגורנו קארابך, ובכל זאת הקשרים בין אורבייג'ן לטורקיה חזקים ממהTier.

הזיקה של המדינות המוסלמיות לאיראן היא הרבה יותר מורכבת. אורבייג'ן גובל באיראן, ומשני עברי הגבול יושבים אזרים המשתייכים לאויה משפחתי. בין השתיים שורר מתח ברור, משומש שאירירינטה, התנוועה הלאומית, או הפלים הקיצוניים של התנוועה הלאומית האורבייג'נית, רוצחים להתאחד עם אורבייג'ן הדרומית, כלומר עם המחו צפוני של איראן, ויש בו סיבה למתח בין השתיים. בעבר, לא הייתה כל אפשרות לאזרים מצד זה של הגובל לבקר קרוביים בצדו الآخر של הגבול, היום, הגובל בין השתיים פתוח יחסית והאפשרות הזאת קיימת. עם זאת נראה שהבעיה בין

באיזוריים המוסלמיים של ברית-המועצות לשעבר. יחד עם הסברת מתחכמת, חשוב שנקיר את היחסים שלנו בתחוםים שבהם אנחנו יכולים להרים תרומה ממשית לקידום הכלכלי של האזרחים המוסלמים. אין לי ספק שגם לא נבטיח דברים שלא נוכל לקיים, ולא נמלא את התקףיך ולא נבדיק את הדימויים שהם מכנים לנו כמי שלטנים בוושינגטון, כולל טריטוריות ובאזורים הכספיים והעתינוגות המערבי - ושמתי זאת משכילים מוסלמים ברפובליקות השונות, ולא מטעים של אנטישמיות, אלא מתוך דברים שהם קראו ושמו מהרומים, שאצלם אולי כן שיחקן מנייעים אנטישמיים - אני חושב שיש לנו אפשרות לפעול שם בצוורה עניינית ולהדק אם הם את הקשיים בטוחה הנראה לעין, חשוב שהם יראו אותנו לא רק בהקשר המערבי, אלא גם בהקשר המורשת תיכונית, ככלمر שהם יראו אותנו כפי שהננו, ובינו לביןם רואים את עצמן. אם לא ננצל את שעת הכוח בזמן הקרוב, המדינות האלה יתקרכו יותר ויוטר על עולם המוסלמי החיצון, במיוודה לאפגניסטן ולאיראן, וככל שייעשו כן, הסיכוי שלנו לפעול שם יפחח.

אסים בסיפור. לפני חודשים, בעת ביקורי בדושאנגה, נפגשתי עם קבוצת אנשים המכון לМОוחנות בעיר וריברתי איתם על מלחמת המפרץ. סיירתי להם שבמערב היה חש שהם יתרבו ויתמכו בסוראם חוסין. תשובה היה שאין הם אוחבים את סראם, אבל הוא עמד מול המערב כולו, מול האימפריאליות, ומאחר שהוא עשה זאת גם הם עומדים בפני האימפריאליים - ובונם, כמובן, לאימפריאליים הרוסי ולא האמריקני - אין זה משנה להם כל כך. הם ראו בו גיבור, מישחו שהיה מוכן להתמודד עם האימפריאליות כולם, עם הקואליציה הרחבה שהתאגדה מולו בראשותה של ארצ'זות-הברית. ואך-על-פי שלעמדה זו לא ניתן כל ביטוי رسمي, הוו בני שיח ואמרו שבילם פנימה חשו סימפתיה לסראם חוסין, וזה מלמד על הנטיות הרווחות ועל אשר צפוי בעתיד הקרוב. תודה.

שאפשר וצריך ללמידה. ככל כוננו יחסים דיפלומטיים עם טהרן, ולאחרונה נערךת בטהרן ועיר כלכלית שבה השתתפו כל המדינות המוסלמיות של חבר המדינות העצמאיות.

המדינה המוסלמית השכנה השלישית היא אפגניסטן. מבחינתן של המדינות המוסלמיות של ברית-המועצות לשעבר, זו מדינה בעיתית בגלל מלחמת האוורחים שהתנהלה בה במשך כ-14 שנים, וקשה לומר כיצד יתפתחו הרכבים. לשלווש הרפובליקות הגובלות באפגניסטן, אוכלוסיות בתוך אפגניסטן, כלומר הטעקים והטורקנינים, ויש קשרי גומלין בין חמולות שניהלה באפגניסטן, ושבה השתתפו גם חברי; הקשרים התהדרו בזמן המלחמה שניהלה ברית-המועצות באפגניסטן, וכך השתתפו גם חילים מוסלמים מן האזרחים המוסלמיים של ברית-המועצות. כיום, רוב הורים בדושאנגה הם אפגנים. הם באים לשם ללמידה, לשחרור, לכל מיין מטרות, והם בהחלה מורגים בדושאנגה.

ובאשר לעולם הערבי, הסעודים ממנים את רוב רוכבם של המגדלים הנגנים באיזוריים המוסלמיים של ברית-המועצות. הם שלחו מילוני ספרי קוראן לבירת-המועצות, אף-על-פי שלקוראן אין הרבה שימושו לאורח המוסלמי הסובייטי הממצוע, שכו איננו יכול לקרוא בו. הסעודים גם פתחו "מדרשות" חדשות. מסביב למסגדים ומדרשות אלה, שבחלקם הם מבנים גדולים ומפוארים, מתנהלת פעילות אינטנסיבית של צעירים מדי יום שישי. רבים מהbabאים לחתפל במסגד מעיניים בספרות איסלאמית ברחבה שלפנויו. ערבי הסעודית, המהווה בהחלה קשר חשוב אל העולם הערבי, מטרתה הראשונה היא למנוע חתירה איראנית במדינות המוסלמיות - איראן היא המובילית בין ארצות העולם המוסלמי החיצון ונושאת דגל האיסלאם - וכן על פי שלפעולותיה מגמה דתית לכואורה, יש להן בלא ספק גם משמעות פוליטית.

באשר לסכסוך הערבי-ישראל, המוסלמים בברית-המועצות לשעבר לא גילו עניין של ממש לא בסכסוך ולא בנושא הפלסטיני. יחד עם זאת, במצע מפלגת התהיה האיסלאמית יש סעיף המדבר על שחרורו של מסגד אל אקזה, אך בלי אמירות נוספות בנושא זה. בפיגישות שקיים עמו מוסלמים רבים, מעצים בלבד התייחסו בצורה גלויה לנושא הפלסטיני. בסך הכל, המוסלמים שפגשתי אינם יורעים הרבה על מה שנעשה בהקשר זה ויש בהחלט מקום להסביר הרבה יותר מצדינו שתbia בחשבון את הרגשות של האוכלוסיות המוסלמיות של חבר המדינות.

ועלכשו כמה מלים על האזרחים המוסלמיים וישראל. בביטחון התקבלתי בכל מקום בטשנקט ובדושאנגה בסבר פנים יופת למדי, פרט למפלגת התהיה האיסלאמית שאנשיה לא היו מוכנים להיפגש איתי. לא הייתה בטוח אם הסיבה היה מחשש שאיראנים גילו את הדבר או משומם שהם סליו מניינם כמדכא וכרודף הפלסטינים. אבל ישראל בהחלה נחשבת למדרינה הרואה לחוקי, מדינה שיש הרבה מה ללמידהמנה, במיוודה בכל מה הקשור לחקלאות ולרפואה - תחומיים מאוד כאובים

הכניסה לבית הכנסת הבוכרי, דושאנבה, טג'יקיסטן. (צלם: ואלי פירמן, ארכיון התצלומים, בית התפוצות)

שאלה:

מahan היכולות האסטרטגיות של המדינות האלה, עד כמה הן תפתחנה ועד כמה הן יהיו עצמאיות, או במלים אחרות, מה הסיכוי שביום מן הימים ינתה עליינו טיל שנורה ממש?

פרופ' גורודצקי:

אתיחס בעיקר לחלקה הראשון של השאלה. המצב הוא באמת אנומלי. באוקראינה, למשל, במצב רוסים, והיהודים האשכנזים הם חלק מהאוכלוסייה הרוסית. גורל היהודים יהיה בגורל הרוסים; אם תגבר המגמה האנטי-רוסית והروسים ייאלצו לצאת, גם היהודים ייצאו. הבעיה היא שروسים רבים בamat רוצחים לנצח מסsieה התיכונה אך אינם יכולים לעשות כן כי אין להם לאן ללכת. ברוסיה עצמה, ובערים במיהר, יש מחסור בדירות וקשיים במציאת תעסוקה.

שאלות ותשובות

שאלה:

מה מצב היהודים ברפובליקות המוסלמיות?

פרופ' יעקב רואי:

במפקד שנערך ב-1989 נמנו בערך 200,000 יהודים בכל הרפובליקות המוסלמיות ביהר, ממחציהם באוזבקיסטן. רוב היהודים באסיה התיכונה הם יהודים בוכרים. באורובייג'ין ובצפון הקוקו יש יהודים הרריים, אם כי בכל האיזוריים האלה יש גם יהודים אשכנזים הנמצאים שם כבר מסוף המאה שעברה או מראשית המאה הזאת. הקהילות האשכנזיות גדולו מואור בזמן מלחתת העולם השנייה, כי יהודים רבים משתחוו האירופים של ברית-המועצות ברחו לשם וחלק מהם נשאר בהן גם אחרי המלחמה.

מצב היהודים במדינות החבר המוסלמיות אינו אחיד. בדרשאנבה שבה האיסלאם מORGASH, נמנו במפקד האחרון 15,000 יהודים. רובם ככלם נמצאים בדרך החוצה ואני משער שייעלו ארץ באשנה-שנתיים הקרובות. גם מבאקו הייתה עלייה גדורלה בשנתיים האחרונות. לאחר המהומות שהיו בסומגאייט ובסבאקו והפיגועים בארמניה, התחללו גם היהודים להרגיש בחוץ בטחון ורבים יצאו, אם כי היום העלייה ממש-התמעטה וקשה לדעת מה יקרה.

אשר לערם הפחות מרוכזות, נראה שתהיה התחלות מלאה של הקהילות היהודיות, כי שם האיסלאם חזק יותר מאשר במקומות העירוניים הגורלים והקהילות היהודיות קטנות יותר. בטשנקט לא חשתי שהיהודים רוצחים לצאת, גם לא בסמרקנד ובבוכרה שם יש קהילות עתיקות מואור, והם עדרין ישבים שם לבטח, אבל הם בהחלט מודעים לאפשרות שהאיסלאם עוד יתחזק ואו כמובן עלול מצב הרבים להשתנות.

בטשנקט, העיר הר比עת בגודלה בחבר המדינות, שבה שני מיליון תושבים, 40% מהאוכלוסייה הם רוסים, והיהודים האשכנזים הם חלק מהאוכלוסייה הרוסית. גורל היהודים יהיה בגורל הרוסים; אם תגבר המגמה האנטי-רוסית והروسים ייאלצו לצאת, גם היהודים ייצאו. הבעיה היא שروسים רבים בamat רוצחים לנצח מסsieה התיכונה אך אינם יכולים לעשות כן כי אין להם לאן ללכת. ברוסיה עצמה, ובערים במיהר, יש מחסור בדירות וקשיים במציאת תעסוקה.

מושב שני

אלוף (מייל') שלמה גזית:

אני מתכבד לפתוח את המושב השני, במושב זה אנחנו חוזרים למורה התקיכון ולישראל ומתכוונים לדון בשני היבטים שונים של קריסטה ברית-המוסדות וההשפעה על איזורנו. אל"מ ד"ר אפרים קם, מדריך במקללה לבטחון לאומי וחבר צוות המרכז למחקרים אסטרטגיים ע"ש יפה, ירצה על השאלה כיצד המדינות העבריות באյור רואות את השינויים שהלו בוגוש המורת. בהרצאה השנייה יירגנו היבטים של העלייה מברית-המוסדות, בעיות הקילטה והשלכותיה האסטרטגיות. ד"ר אפרים קם בקשה:

ד"ר אפרים קם:

השלכות המדיניות והביטחוניות של ההתפוררות

קורדי דיברו על הספקות ואי-הוודאות באשר לתהליכי המתחללים בגוש הסובייטי לשעבר, וחשבתי לעצמי שהתקיד שהתקשתה לעשות - לדבר על השלכותיהם של תהליכי בלתי-מוסלמיים אלה על המורה התקיכון ועל מדיניות האיזור - קשה עוד יותר, שכן גם בימים כתיקונים קשה לעשות הערכות ולחווות תחזיות לגבי איזור זה. לכן, ישליך לי אם לא מדובר במונחים חוטכים ומוחלטים, ואתרci יותר בהשפעות ובגורמים הפועלים, ופחות בתוצאות העשויות לנבוע מן התהליכים האלה.

ההיבט המעצמותי

נפתח בשלוש העמדות הנוגעות להיבט המעצמותי. הערת אחת במישור הגלובלי והשתדים האחרות במעגל המורה תיכוני. במישור הגלובלי, ברצוני להציג את קץ היום הסובייטי על המערב. התפיסה הרווחת היום בארצות-הברית ובמערב אירופה היא שסופה של היום הסובייטי הוא תהליך בלתי הפיך. תפיסה זאת מסתמכת על כמה הנחות.

באשר לחלקה השני של השאלה, נראה לי שהסכמה היית גROLAH כרגע היא אותם מומחים שגם אם לא יפעילו את הטילים עצם, הם יכולים להעביר את המידע שברשותם למידינות אחרות ולהשתתף בפרויקטם שיובילו לכך שתוך שנתיים-שלוש אותן יוכלו בעצם לשגר את הטילים. בטג'יקיסטן, למשל, נמצאים מרכזים אורנריים גROLAH ובמצב הנוכחי אין דבר שימנע מהם לסתור בו, כך שהבעיות האלה נראות לי פחות שאלות של "מדע בדיוני", והן מציאות למדי.

שאלת:
דובר כאן על הפרטת התעשייה. מה בקשר להפרטת הקרקעות; האם יש כוונה ליצירת רובד חקלאי פרטני חרש ומה שהיה ברית-המוסדות?

פרופ' גורודצקי:
כפי שציינתי בהרצאתי, עד עכשו התקדמה הרפורמה לא בתחום החקלאות אלא בתחום התעשייה ובעיקר ברפורמה המוניטרית, משום שרפורמה מוניטרית היא הבסיס לשאר הרפורמות. לכן, בארכעת החודשים הראשונים לא ראיינו הפרטה רבה, אלא של אוטם מפעלים שכבר עברו את התהליכי הללו לפני כן. עד כמה שיראו לי טרם החלו בתחום של הפרטה בחקלאות, אבל הוא יהיה בלתי נמנע בשלב הבא של הרפורמה.

וגם הסתייגות מהתערבות צבאית ממשמעותיה בעולם השלישי נסות אפגניסטן או אנגוללה. ומקור שלישי – מעמד חבר המדינות במורשת התייכון, מעמד שהיה תמיד עזיז ונעשה עזיז יותר.

השינויים שחלו במדינות חבר המדינות כלפי המורשת התייכון הם משמעותיים, ונlatin בהקשר זה להציג על שלוש מגמות. המגמה הראשונה, ירידת חשיבות המורשת התייכון בעיני חבר המדינות, הן בתפוררונות. ברית ורשא התפרקה. הסכנה של מתפקת-פתע ממורוח אירופה למערב אירופה פחתה במידה ניכרת. אשר על כן, במערב סוברים שמעמדו של חבר המדינות השתנה, ומשיעים שהוא לא ישוב עוד להיות כשהיה, מה עוד שהוא פיתח תלות ניכרת במערב בתחום הכלכלה והטכנולוגיה.

בcoilו את ההשפעה הגוברת של ארצות-הברית במורשת התייכון. אבל לצורך השגת מטרות אלה, הרגש במדינות וובר ממעורבות צבאית לסוגיה, מגישה של עימות מדיני ושל תחרות עם המעצמה האחראית, לדגש על השתפות, על הקרן החובית ובונה, בהשות יציבות ובפרטן סכוכים במורשת התייכון בדרכי שלהם. גם בנסיבות הנשק למיניות במורשת התייכון – הנשכות, ודרי תימשכה גם בעמידה – נושא שבו השיקול הכלכלי-מסחרי גובר על השיקול המדיני. והמגמה השלישית – הסתמנות גישה גמישה וחרשנית-יחסית בשורה של סוגיות מורשת תיכוניות, ובעיקר בעניין התהיליך המדיני. הדבר בא לידי ביטוי בהפסקת ההודאות עם המדינות הערביות הדריליות במורשת התייכון. בפיות יהסים עם מדינות ערב הפרו-מעריביות, ובשינוי החשוב מכלום – חידוש היחסים עם ישראל.

הערה כלית נוספת נוגעת להשכלות השינויים שחלו בגוש הסובייטי על מדינות ארצות-הברית באյור. קרייסט המערכת הסובייטית, והצטבויות ההליך והעם משבר מלחמת המפרץ, המחשו לארצות-הברית הן את הצורך והן את ההורמנות להעיר, ככל שניתן, את הרגש מהתחרות בין העצמות לטיפול בסוככים ובশבטים במורשת התייכון, ובכל זאת "טיפול שורש" בשתי סוגיות מרכזיות: בסכטוק היישראלי-ערבי ובחוסר היציבות באյור המפרץ, ובעיקר בחוסר האיזון בין שלושת מרכיביו – איראן, עיראק וסעודיה.

בחינת דרך הטיפול האמריקנית בסוגיות אלו מלבד שירות מעבר, ארצות-הברית שואפת להציג לשיתוף פעולה בין העצמות ולהסתטייע באומם. נכון שלא מדויק על שיתוף פעולה בין שווים – האmericנים הם המובילים; גם נכון שיש מגבלות ומחלוקות ותחרות, אך בסך הכל בולטת השיפה לטפל במשותף בשורה של סוגיות מורשת תיכוניות, ובעיקר בתהיליך השלום וגם בפיקוח על תפוצת הנשק הגרעיני ומונעיתה.

הנחהה הראשונה אומרת שהל שניי בכוננות של חבר המדינות. חבר המדינות לא נתפס עוד כעצמיה עונית; במדינות הtout והבטחון של חבר הילדיות, והחבר נחפס היום כיישות קונסטרוקטיבית יותר. מדינות החבר גם עשווקות יותר בBUF של מדינות הילדיות, והחבר נחפס היום בהן משלדים – האילוצים יוסיפו להעיק. צבא חבר העמים נחלש מאוד ותפקידים ממננו מצוים בשלבי התפוררונות. ברית ורשא התפרקה. הסכנה של מתפקת-פתע ממורוח אירופה למערב אירופה פחתה במידה ניכרת. אשר על כן, במערב סוברים שמעמדו של חבר המדינות השתנה, ומשיעים שהוא לא ישוב עוד להיות כשהיה, מה עוד שהוא פיתח תלות ניכרת במערב בתחום הכלכלה והטכנולוגיה.

בcoilו יש מהלכים גם לגישאה אחרה, בעיקר במ מסדר הבטהוני והמודיעיני האמריקני, האומרת שלאור א-הווראות באשר להתקפות במורוח אירופה, אין להיחפה בקבלת החלטות ויש להיזהר מעשיית צעדים בלתי הפיכים הנוגעים לבטחון הלאומי של מדינות המערב. המצדדים בגישה זאת גם טוענים שהליך ניכר מהעצמה צבאית של חבר המדינות עדרין נשרם, כולל בתחום הגרעיני, שלגביו גם קיימת בעיה של שליטה – אין להקל ראי שבקבוצה של מדינות שיש בירתה כ-30,000,000 ראשי חוץ גרעיניים – וגם משום שכמה מדינות חבר עולמים לקום מטרים תוקפניים, שהתנהגותם בעמידה עלולה להיות שונה מכפי שהמדינות האלה מתנהגות בשלב הזה.

ואולם, הדעה השלטת במערב היא שבנסיבות הזרחות אין עוד הזדקה לקיום אותה רמה של סדרי-כוחות ושל הוצאות בטהון, ושצריך לפחות גם באלה וגם באללה, ולהפנות משאבים ניכרים לתחומי פנים. עד טוענים במערב שאין עוד הזדקה לקיום בית נאט"ז.

הבעיה היא שעד כה טרם גובשה בארץ-הברית תפיסה אסטרטגית כוללת חדשנית בסיס למטרות ולעדיפויות של מדינות החוץ לאחר המלחמה הקרה. אבל כמה כיוונים כבר מתחילה להסתמן. דומה שהכיוון הכללי הוא שלא להתמקד בעימות כולל עם הגוש הסובייטי לשעבר ולהתויק כוחות במוכנות לקראת עימות שכהה, אלא להתמקד יותר בסוככים ובশבטים אירופיים, אגב פרישת כוחות מתאימים לקראת משבדים כאלה, כפי שהיא במשמעות המפרץ.

הערה שנייה נוגעת לשינויים במדינות המורשת תיכוניות של חבר המדינות. אסתפק באיפיון קצר. השינויים במדינות חבר המדינות במורשת התייכון מאו עלייתו של גורבצ'וב – מגמות שהגיעו לכל הבלתי בשנתיים-שלוש האחרון – נובעים משלשה מקורות. מקור אחד הוא השינוי במדינות הגלובלית של חבר, שבה מושט הרגש לשיתוף פעולה בין-מעצמיים המבוסס על ההבנה שצריך לפטור סוככים אירופיים באמצעות הידברות, ולהיעזר בגופים בין-לאומיים כדי לעשות כן. מקור שני הוא השינוי בגישה חבר המדינות אל העולם השלישי, שחשיבותו הולכת ויורדת בעיני מדינות חבר. הכוונה בעיקר לצמצום התמיכה בעלת הגון האידאולוגי במטרים רדיקליים סוציאליסטיים,

התפקידים האימפריה הסובייטית

תמייחת מדינית בעלת סייגים מעטים בלבד, ומעל לכל, היא הייתה המקור העיקרי לשיעור צבא עלי כל צורתיות: אספקת נשק, ייוץ והדרכה ומטען גיבוי צבאי לעת מצוקה, גם בעבר היתה התישענות על ברית-המוסדות כרוכת באילוצים ובמגבלות – העדכמים קיבלו תميد פחות ממה שרצו. הדבר שמש גושא לוווכות, למיקות, ולעתים למחלקות בנים לבירת-המוסדות. אבל, ביסודו של דבר, הערבים הערכו תמיד שברית-המוסדות מזוהה עם העניין שלהם, ותיתן להם סיוע עצמתי רחב ככל שתוכל.

מאז עליית גורבצ'וב לשפטון, ובעקב בשנתיים-שלוש האחרונות, חיל שינוי משמעותי ביותר ביכולת הערכית להישען על ברית-המוסדות. מה שחשוב לא פחות – וכך רואים זאת הערבים עצם – המסר שהתקרךן בשנים האחרונות מבירת-המוסדות אל הערבים היה מסר של ריסון; ככלمر, יש למצות את האופציות המדיניות ולא להסתמש בכוח ובמלחלים צבאים להשגת יעדים מדיניים. חשוב לציין שעדיפות העבר של ברית-המוסדות כלפי הערבים אין מחייבות עוד את חבר המדינות וגם הערבים מבינים זאת. ובכלל, משקלם של השיקולים האידאולוגיים בהוכנות מדיניות החוץ של מדיניות החבר במזרחה התקין קצת יותר, ובמקרה פועלת היום מערכת שיקולים של כדאות.

חבר המדינות כבר לא מגלה את אותה הרגשות שגילתה ברית-המוסדות בעבר לאינטנסים הערבבים. והוגמא הבולט לכך היא השינוי המהותי בעמדת חבר המדינות בשאלת היחסים עם ישראל ובסאלת העליה. לצורך הבלתי משמעות השינוי השתמש באנגליה מתוך החלטה הגדולה. כאשר הגיעו מובילות שתי קבוצות הטוענות לכתיר, והן משוחקות בגיןה, הקבוצה המניצחת זוכה לא רק בשלוש נקודות, אלא למעשה – בשש נקודות, כי הירבה המונצחת גם הפסידה את שלוש הנקודות, וגם הקבוצה האחרת כתה בהן. זה בעצם מה שקרה לעربים: ייחסם עם ברית-המוסדות נפגעו קשה, וישראל יצאה נשכרת.

הערבים יודעים שגם חבר המדינות היה מוסף לדובוק במדיניות שנקטה בשעתו ברית-המוסדות עד אמצע שנות השמונים, לא היה ביכולתו לסייע להם בשעת משבר, מושום שעיקר מעיניו מופנים לביעות הפנים שלו וליחסו עם המערב. הערבים גם איבדו כמעט לגמרי את הקשר האישי, את ההיכרות הקרויה עם שורה של מנהיגים בגוש המזרחה. ברית-המוסדות לשעבר ובמזרחה אירופה עלתה לשפטון גדריה חדשה לגמרי של מנהיגים שאינם מוחיבים עוד לקשרי העבר.

מה שנאמר עולה שהערבים צריכים להניח שם לא יכולו להוטף ולבתו במשמעות הרוסית, במיזח בעת מלחמה עתירה, אבל גם בסוגיות אחרות. לערבים גם ברור של מלחמות המחלקות, החיכוכים והבעיות ביחסו לישראל עם ארצות-הברית, לא חיל שינוי מהותי בגיבוי המעצמי האמריקני לישראל, ומайдך גיסא התמודדות במועד ובמדיניות של חבר המדינות, מביאות בעקבותיהן שינוי אסטרטגי במאז הכוחות במזרחה התקין לטובת ישראל.

ההיבט המזרחי התייכוני

מכאן ואילך עוסק בהשלכות של התמורות בגוש הסובייטי על המדינות במזרחה התיכון, ובעיקר על המגמות הבסיסיות של שלום או מלחמה, יציבות המשטרים הערביים, מדיניות המדינות העבריות כלפי המעצמות והסיכויים להתפרצות סכסוכים במזרחה התקין. בסוף דברי אנסה לסכם ולאמר ממן המשמעות של התמורות הללו לגבי ישראל.

ראשית, ראוי לבחון את שאלת השפעת המתרחש במזרחה אירופה ובגוש הסובייטי לשעابر על יציבות המשטרים הערביים. יש הטוענים שיש זיקה בין התהילכים במזרחה אירופה לבין תהליכיים מדיניות המזרחה התקין. ככלmr – כך טוענים – התהילכות שם ממחישות עד כמה מושטרים ריאזים וטוטלטריים יכולים לפעול بكلות ובמהירות למטרות קיומי של מגנוני בטחון מקרים, אם וכאשר עומד למולם הרצון להשתחרר.

צריך להעיר על כך שתי העורות. ראשית, בrama הכללית אכן אפשר למצוא כמה זיקות והשלכות מהתרחש במזרחה אירופה על יציבות המשטרים הערביים: (א) יש כמה קווים דמיון בין חלק מהగורמים שהביאו לשינויים במזרחה אירופה לבין גורמי דמיון בינה לבין כלכלית קשיה, היישענות המשטר על בסיס פוליטי וחברתי צר ושלטונו דיכוי מול דרישות לדמוקרטיה. (ב) השינויים במזרחה אירופה אכן יצרו ציפיות אצל קבוצות אופוזיציה, ואולי גם בחוקים אחרים של האוכלוסייה במדריניות העבריות השונות, להפלת מושטרים דיקטוריים באוטון מדיניות. (ג) בשנה-שניות האחרונות יש מושטרים ערביים שהודאו ממן האפשרות של התגברות המוטיבציה והרצון לחקות את הדוגמא המזרחה אירופית ולדורש יותר דמוקרטיות. וקיים אפשרות שתתיסת ה;zאת תנצל על-ידי קבוצות רדיקליות, ובעיקר על-ידי קבוצות איסלאמיות.

אך מעבר לקווים דמיון אלו קשה להציג על זיקה ישירה בין מה שתרחש במזרחה אירופה לבין המתרחש במזרחה התקין. רוב המשטרים הערביים אכן סובלים מבעיות פניות וממצוות שיש בהן גם פוטנציאל לתוך יציבות – ורשימת הקשיים ארוכה: מצוקות כלכליות, תסיסה חברתיות, בסיס פוליטי צר של המשטר, שיתות, התזקיות גופים איסלאמיים קיצוניים ועוד. אבל לרוב, לביעות ולמצוות אלה כמעט כל קשר להיבטים של מדיניות החוץ של המשטר, וכך הן כמעט שאיןן מושפעות מהתהילכים במזרחה אירופה ומסיום המלחמה הקרה.

מכאן, להשלכות של התמורות במזרחה אירופה על מדיניות החוץ והבטחון של מדינות ערב. מילוט הקוד בהקשר זהו הון התמונות המשענת האסטרטגי. במשך שנים סיפקה ברית-המוסדות לחיל גדול מדיניות ערבית שחייו קשורות בה משענת דיעונית למדיניות הבטחון שלהם. היא הגישה לנו

התפוררות האימפריה הסובייטית

המודעות התרפהה ובמקומה קם חבר המדינות. מבחינתה של סוריה, הפגיעה בה היא ממשמעותית ביותר. חבר המדינות עסוק בעניינו וחשיבותו המורח התקיכון בעניינו יורדת. הוא דוגל במפורש בפרטן סוככים בודדים שלום. גם קשה להסתמך על גיבוי של חבר המדינות כאשר זה מודרך על-ידי שיקול מרכזי יותר, חשוב מאי פעם בעבר, שלא לפגוע ביחסים עם ארצות-הברית.

גם אם נניח לרגע שהחבר היה רוצה לסיעו לسورיה, ספק אם היה יכול לעשות זאת בפועל; הנוכחות הצבאיות הסובייטית באיזורנו פחתה; השיטת הסובייטית בים התקיכון כמעט שפורה ומערך היועצים נחלשת, התפקיד המנחה הפגמטי בעולם התקיכון בוארה ממשמעותי. מכל מקום, "דשת הבטחון" הסובייטית לשעבר הצבאי הסורי צומצם באורה ממשמעותי. שבתפקידו הרדיוקליות לגבש תפיסת אסטרטגיית חדשה שתתבסס על המציאות המשנה, משומש שבתפיסה הקורדמת ניבעו סדרקים ברורים. איןני יודע מה היו המסקנות שיטקו אותן מדינות, אך ניתן להצביע על כמה כיוונים.

בנוסף להתחומות הוואת הטרופפו מאו אמצע שנים השמונים ועד היום שני נדבכים נוספים בתפיסת הבטחון הסוריית. לאחר, המזקקה הכלכלית המשפיעה גם היא על היכולת הצבאית. והשני, הפגיעה ביוזמת הצבאית העיראקית. אף שسورיה הייתה חברה בcoalition שלחמה בעיראק, חשוב לה שעיראק תישמר היכולת הצבאית, משום שביעינה עיראק היא מרכיב מרכזי ביצירת חווית מורחית נגר ישראל בעתי, אם וכאשר התנאים הפוליטיים יאפשרו זאת.

אין לדעת אם הסורים יסיקו את מלא המסקנות מהשינוי האסטרטגי זה, אך ניתן להצביע על סימנים ראשונים לתמורה בתפיסה ובהתנהגות הסורית בעקבות השינויים שחלו במורח אירופה. הדבר בא לידי ביטוי הן במאזן שעשו הסורים בשנה האחרונה לשפר את יחסיהם עם ארצות-הברית והן בكيفצת הסורית, לראשונה, על עגלת תהליך השלום.

באשר לארגונים הפליטניים, לא ספק הם בין הנפוצים העיקריים מהשינוי, משומש שתציגו של ירידת חשיבות המורח התקיכון בעניין חבר המדינות, יחד עם הפיחות של בעניין מדינות החבר בעמדם של ארגוני שחרור בעולם השלישי, פגע במעמד המודרך שהיה לארגונים הפליטניים בגוש הסובייטי לשעבר. לא ספק, חלה ירידת ממשמעותית באספקת נשק ובסיוע באימונים. מתנות האימונים של הארגונים הפליטניים במורח אירופה נסגרו, ואולי יותר מכל גורם עברי אחר, משענת אסטרטגית לسورיה שומרה תיילע למזכה צבאיות במורח ממל' ישראל. ענייני הסורים, ברית-המועצות ועוד תפרק של סגירה מהירה של פערים בהגנתה מול ישראל. וכך בתוכה הייתה אמורה לשמש יחס סוריה-ברית-המועצות היו מושתטים מאו ומתמיד על קירבה מדינית ורעונית ועל יחסים אישיים הדוקים בין המנהיגים. משך עשרות שנים הושיטה ברית-המועצות לسورיה סיוע צבאי גם בתחום אספקת הנשק - היא הייתה ספקית הנשק העיקרי של סוריה - וגם בתחום הייעוץ הצבאי, באמצעות מערכת יועצים צבאים ואזרחים. וחשוב מות, ברית-המועצות הייתה אמורה לשמש ככוח אסטרטגי לسورיה שומרה תיילע למזכה צבאיות במורח ממל' ישראל. ענייני הסורים, ברית-המועצות ועוד תפרק של סגירה מהירה של פערים בהגנתה מול ישראל במקורה שלא היה בכוחה של סוריה למלא אותם. וכדי להזכיר כאן את שיגור צוותי סולות טילי הקרים-אוויר הסובייטיות לسورיה בסוף 1982 ובתחילת 1983, בשלבי מלחמת שלום הגליל, כאשר נוצר פער ממשמעותי בהגנה האוירית הסורית ולא היה בכוחם של הסורים למלא אותו.

סוגיה אחורונה בהקשר זה היא ההשלכות של האירועים במורח אירופה על הסיכוי להתפרצות סוככים במורח התקיכון. מצד אחד, קיים העניין המשותף של המעצמות לקرم את היציבות במורח

ומן הרاءו לצין עוד התפתחות בהקשר זה. משך שנים יכול חלק מדינות ערבי לנצל את התחרות בין שתי המעצמות כדי לתמן ביןיהן ולהפיק תועלות שנייה העולמות, תוך שהן מנצלות את חשש המעצמות מאובדן נכסים בעולם הערבי ומעימות ביןיהן במורח התקיכון. בשנים האחרונות איבדו העربים את כושר המニアולציה הזה.

הנגעת העיקרית מהתמוסטהה של המשענת האסטרטגית הסובייטית היא בראש ובראשונה קבועה המוניות הערביות הרדיוקליות - סוריה, עיראק, לבנון, והארגוני הפליטניים. וב尤ור שקבוצה זו נחלשת, התפקיד המנחה הפגמטי בעולם התקיכון יש לשער שהשינוי צריך לחיבב את קבוצת המדינות הרדיוקליות לגבש תפיסת אסטרטגיית חדשה שתתבסס על המציאות המשנה, משומש שבתפיסה הקורדמת ניבעו סדרקים ברורים. איןני יודע מה היו המסקנות שיטקו אותן מדינות, אך ניתן להצביע על כמה כיוונים.

העיראים עושים עכשו חשבון-נפש, לא רק באשר למה שקרה להם בשנתיים האחרונות, אלא בשאלת מכלול מערכת היחסים שלהם עם שתי המעצמות. גם לב מרגישה היום עלبشرת את תוצאות השינוי במורח התקיכון, והוא מנסה לכלך את העולם הערבי ולמצוא בתוכו חיזוקים לעמידה מול הלחץ העצמי עלייה.

אבל דומה שהמקורה המעניין ביותר הוא זה של סוריה, כי בעניין סוריה, יחסיה המוחדרים עם ברית-המועצות היו לאחת מבני היסוד בתשתית הבטחונית שלה, ומאו המחדלית השניה של שנות השבעים - נדבן מרכזי בתפיסת הבטחון הסוריית, הקרייה בפירים: תפיסת האיזון האסטרטגי ממל' ישראל.

יחס סוריה-ברית-המועצות היו מושתטים מאו ומתמיד על קירבה מדינית ורעונית ועל יחסים אישיים הדוקים בין המנהיגים. משך עשרות שנים הושיטה ברית-המועצות לسورיה סיוע צבאי גם בתחום אספקת הנשק - היא הייתה ספקית הנשק העיקרי של סוריה - וגם בתחום הייעוץ הצבאי, באמצעות יועצים צבאים ואזרחים. וחשוב מות, ברית-המועצות הייתה אמורה לשמש ככוח אסטרטגי לسورיה שומרה תיילע למזכה צבאיות במורח ממל' ישראל. ענייני הסורים, ברית-המועצות ועוד תפרק של סגירה מהירה של פערים בהגנתה מול ישראל במקורה שלא היה בכוחה של סוריה למלא אותם. וכדי להזכיר כאן את שיגור צוותי סולות טילי הקרים-אוויר הסובייטיות לسورיה בסוף 1982 ובתחילת 1983, בשלבי מלחמת שלום הגליל, כאשר נוצר פער ממשמעותי בהגנה האוירית הסורית ולא היה בכוחם של הסורים למלא אותו.

יתר עם זאת, ביחס סוריה-ברית-המועצות הייתה תמיד מידה של בעיתות. זאת גברה מאוד מזו עליית גורכזיב לשפטן באמצעות השמנים, והפכה לкриיטית בשנים האחרונות, כאשר ברית-

התפקידים האימפריה הסובייטית

עד היתרונות הברורים האלה לישראל, בולט חסרונו אחד, הנובע מהתפקידים המוגדרות הצבאיות הסובייטיות-לשעבר – התופעה החדשה של הימצאות כמויות גדולות של נשק קונגניציונלי למכירתה בשוק הלא רשמי ובמחירים נמוכים; כמעט כל פריט ארסנל הסובייטי ניתן היום להשגה במתairy מבעצם.

היבט נוסף של התופעה הוא הוא הימצאות של מספר גדול של בוגרי הצבא והמערכת הבלתיונית הסובייטית – קצינים לשעבר, מומחים וטכנאים – המחפשים תעסוקה. למורת הפעילות האמריקנית והמעברית לבילמת העוזרים האלה, אם הסיכון הזה יתמשך בהकף רחב, יוכל מודיענות ערביות מוסלמיות להשיג נשק שלא היה בהישג ידן קורם. הן יכולו מחדש ציוויל, להגדיל מלאים, ומה שלא פחות חשוב, הן יכולים לקדם תוכניות פיתוח גרעיניות, באמצעות ידע סובייטי שיעמוד לרשותן במחקרים זולים. הנחמה הקטנה בעניין הזה היא יותר בטוחה הארווק, כי יש להניח שלאורך זמן תוסף לרמת התהומות והמודרניזציה של הצד הסובייטי והמורשת-ארופי, ומידינות ערביות יצטרכו לשקל עד כמה זו מוכנות להשקיע בצד שליך ויתישן,יחסית לציד המערבי.

היבט אחרון שחייב להזכירו בהקשר לשינויים בגוש הסובייטי, נוגע להופעת המדיניות המוסלמית העצמאית באיזוריים שמצוון למומרת התקיכון. מבחינת ישראל, עצם הופעתן של מדיניות מוסלמית עצמאית בגבולות המומרת התקיכון, והאפשרות של יצירת קשרים הדוקים בין לבין מדיניות ערביות, יש בה פוטנציאל של סיכון. מצד שני, טמון בהפתחות זו גם סיכון, משום שלא מדבר בגוש מונוליטי של מדיניות, שייתגבש לכל מדינה מוסלמית אחת גודלה וחזקה בגבולות המומרת התקיכון. גם האיסלאם במדיניות אלה אינו איסלאם רדיקלי, המדיניות הללו עוסקות בענייניהם הפנימיים, ומה שחשיבות מכל, הן דוקא מעוניינות בקשרים עם ישראל ובקבלת סיוע منها. כך שכרגע הרוגש צריך להיות בפירוש על הסיכון ופחות על הסיכון.

ישראל והשינוי בעמדת האמריקנית

עד כאן, לעניין ההשלכות היישירות לגבי ישראל של התמורות שהתחוללו בגוש הסובייטי, וכאן, להשלכות העקיפות, דרך השינויים בתפיסה ובגישה האמריקנית. כאן המאן מביתנה של ישראל מרכיב ומוסך יותר, ויש בו גם היבטים שליליים וגם היבטים חיוביים. אעסוק בשלושה היבטים. היבט אחד נוגע לשאלת בדבר היות ישראל "נכס אסטרטגי" לארצות-הברית. היבט השני, שאלת הסיווע הכלכלי האמריקאי לישראל, וההיבט השלישי, תהליך השלום.

ראשית, שאלה חשיבותה של ישראל לארצות-הברית כנכס אסטרטגי. על רקע היחסים המיתדים רבי השנים בין ארץות-הברית לישראל והຕיפה האירופית הכוללת יותר של ארץות-הברית,

ה提icon, למנוע חיזוק יתר של מדינה כמו עיראק או איראן, תהליך העולול להביא לעזרה המזון האירופי; ויש מושוף לבילום התפרצות סכסוכים בעודם באיבם. מצד שני, נשמעה הטענה, לפחות לפני שנה-שנתיים, שעצם צמצום מעורבותן של המדינות במזרח התקיכון ובעיר, ירידת המעורבות הרוסית, יתנו יתר חופש פעולה לגורמים מקומיים השואפים לשנות את מצב הדברים, ואחת הדוגמאות לכך היא פלישת עיראק לכווית.

ההיבט הישראלי

מכהינתה של ישראל נראת בלי ספק, שחשובה לה יותר היכולת של המדינות והרצון שלהם לשכך משבטים ולשמור על רמה נמוכה של סכסוכים במזרח התקיכון, משום שגם הרווח וחופש הפעולה של גורמים מקומיים, בא שבר מלחמת המפרץ והראשה שהמעצמות לא מוכנות עוד לסבול חריגה מכלי המשחק והפירה של מזון אירופי, והן נוכנות להרחיק את כדי להזיר מזב למדינות.

בחלק האחרון של הדברים, אני מבקש לבחון את משמעות השינויים בגוש הסובייטי-לשעבר לגבי ישראל. ציריך לומר שמאז ההשלכות על ישראל מרכיב ואינו חד-משמעות, והוא מושפע הן מהשינויים במזרח אירופה ובגוש הסובייטי-לשעבר הנוגעים לשירות לישראל, והן מההשלכות של השינויים האלה על המדיניות האמריקנית ועל התפיסה של מדינות ערב.

ההשלכות היישירות של השינויים במזרח אירופה, מעניקות לישראל רוחים אסטרטגיים. גם התפתחו יחסים מדיניים וכלכליים בין חבר המדינות ומדינות מזרח אירופה לבין ישראל, גם נפתחו שעריו העלייה, גם ניתנה לגיטימציה לחידוש ולפיתוח יחסים כלכליים ומדיניים בין ישראל ובין מדינות חשובות בעולם השלישי כמו סין והודו. עוד נוספו למזון הרוות, התמוטטות המשענת האסטרטגית הסובייטית שעלה הסטמו הערבים, התנתנקות הסובייטית וההתגעדות מתמיכה בגורמים רדייקליים; הירידה ברגשות הסובייטית לחצים הערביים ולאינטנסים שלהם; ובשורר התהותנה – המשמעות החשובה מכל – הירידה בסיכון של פרוץ מלחמה ישראלית- ערבית ביומה ערבית.

כבר נאמר שסוריה לא יכולה להסתמך עוד על גיבוי סובייטי. אין להסיק מכך שسورיה לא תצא למלחמה נגד ישראל. אפשר שבנסיבות מסוימות, בזמן כלשהו בעתיד, תחליט סוריה בכל זאת לעשות כן. אבל לא ספק, אם סוריה מעריכה שלא תלה תמורה ביחס ארץות-הברית-ישראל, או בגין העצמות האמריקני לישראל, ולעומת זאת סוריה סורה שאכן תלה תמורה ממשמעותית בגין הסובייטי העצמתי הנינת לה – וזה חייב להיות שיקול מרכזי בכל החלטה סורית בדבר ציהה למלחמה בישראל.

השנים האחרונות בתחום שיתוף הפעולה האסטרטגי עם ישראל. אך יש כמה סיבות: (א) עניין ארץות-הברית יש, ותיה גם בעתי, חשיבות מרכזית לקיומה של מדינה דמוקרטית, יידרונית, בעלת עצמה צבאית, המיצגת אמינות ויציבות באיזור שאנו ייצב. וגם אם קיימת בעיתות בתרגום של העוצמה זו לMONTS KONGRATIIM, בתרחיש שבו יצפו לישראל לפעול לטובות האינטרסים שלהם, עדרין האמריקניים רוצים ISRTEL תהיה בעלת עצמה ובבעל יכולת המקרים יציגות על הסביבה. (ב) יש מקרים מעטים, שלמרות כל המגבלות והאיווצים, תרצה ארץות-הברית להסתיע בעוצמה של ישראל וביכולת ההרתעה שלה, במיוחד במקרים שבהם היא לא תוכל להסתמך על העربים. הדוגמא הרלבנטית היא התסתיוות בישראל לשירות יציבות המשטר הירדי בספטמבר 1970. (ג) מבחינתה של ארץות-הברית יש לישראל כמובן ערך בתחום אסטרטגיים קשורים בהתקומדותם עם מוקרי אי היציבות באיזור, ובמיוחד בעלייה של הרדיקליות האסלאמית. הנחתה היא שלאור צרכים אלה יהיה לישראל, מבחינתה של ארץות-הברית, בכל זאת, תפקיד חשוב על הסביבה. כמו כן יש ספקות אם יהיה כדי להעניק תכנית ממשותית הפעולה האימפריאלית-ישראלית לארכזות-הברית. ואני אומר זאת, משום ששיתופם בעיתוי גם מבחינת ישראל וגם מבחינת ארץות-הברית.

כמה מלים בשאלת הסיווע הכלכלי האמריקני לישראל. אם אכן חל פיתוח, או יחול פיתוח, בערכיותה של ישראל בכיס אסטרטגי לארכזות-הברית, הדבר עלול לשמש סיבה נוספת לקיצוץ בסיווע הכלכלי האמריקני לישראל. אמנה כמה סיבות לדבר: (א) האמריקנים מעריכים מילא בתוצאות הבתוחן, ואולי גם בסיווע החוץ, ולדבר תהיה מן הסתם גם השלה על ישראל. (ב) התגבשותה סדרי עדיפויות חדשנות בארצות-הברית שימושות פחות סיווע חזק, פחות סיווע למדינות הנזקקות, יותר כספים לצורכי פנים ורזהה בארצות-הברית. התגלות תילוקי דעות בסוגיות התהילה המדיני יכולה להשлик לכיוון של רצון ל凱旋 – ולראיה, עניין הערבותות עליה בישראל. (ג) על נתח סיווע חזק האmericani יש היום יותר קופצים, בהם מדינות חבר העמים ומורת אירופה, ואת הנתה, שספק אם יגדל, יצטרכו לחלק בעתיד בין יותר מדינות.

עתידי התהילה המדיני

היבט האחרון שעליו ברצוני לדבר הוא עניין התהילה המדיני. קשה לי להגין עלעצם השינויים האמריקניים הבהירו לנו שם מעדיפים שנשמר על פרופיל נמוך כדי שלא לחבל ביצירת הקואליציה נגד עיראק; וגם בזמן המהלך הצבאי האמריקאי, הם לחזו שנימנע מלמש את זכות ההגנה העצמית שלנו מול מתకפת טילי הסකוד העיראקיים. העובה שבמהלך המשבר הזה ישראל נתפסה בפועל כמו שאינה יכולה לתרום לפתרון המשבר, עלולה גם היא לפגוע בדמיון של ישראל כנכס אסטרטגי אמריקאי. ולכן המשקנה היא שבגלל ירידת האים הסובייטי, אכן יחול פיתוח במרכיב של ישראל כנכס אסטרטגי לארכזות-הברית בעת משבר.

הכלכה והתבלטה כבר בשנות השמונים התייחסות לישראל כל נכס אסטרטגי לעת מצוקה, לעת משבר. כל עוד גמיסה המלחמה הקרלה, הייתה לישראל חשיבות רבה בתפיסה האיוורית האמריקאית – בעיקר בזמן משל ריג'ן – כגורם מרכזי לבילת התערבות צבאית סובייטית אפשרית במורה התקיכון בעתי, התערבות שתיגע באינטרסים חוניים משותפים לארכזות-הברית ולישראל.

הואיל ותפיסט ישראל כנכס אסטרטגי היה קשורה באיזם הסובייטי, עצם ירידת האיזם היה עניין ארץות-הברית ומצומצם התחזרות הבין-עצמאותה במורה התקיכון, ימעטו מחשיבותה של ישראל כנכס אסטרטגי שייעורו בLIMITATION האיזם הסובייטי. נכון שנשמעת טענה שהירידה הוא תקוון על-ידי צרכים מדיניים ואסטרטגיים אחרים של ארץות-הברית במורה התקיכון, צרכים שביקרם היו קשורים בהתקומדותם עם מוקרי אי היציבות באיזור, ובמיוחד בעלייה של הרדיקליות האסלאמית. הנחתה היא שלאור צרכים אלה יהיה לישראל, מבחינתה של ארץות-הברית, בכל זאת, תפקיד חשוב על הסביבה אם יהיה כדי להעניק תכנית ממשותית הפעולה האימפריאלית-ישראלית לשם שיתופם בעיתוי היה תמיד תחום בעיתוי גם מבחינת ישראל וגם מבחינת ארץות-הברית.

אני חושב לישראל לא הייתה מעוניינת, ולא הייתה יכולה, להתערב לבילת התערבות או הפיכה איסלאמית-רדיקלית במדינה ערבית. ברוב המקרים ישראל גם אינה יכולה להתערב כדי להגן על מדינה ערבית אחת נגד שכנתה. ארץות-הברית מצדה אינה מעוניינת להסתמך על ישראל במצב כהה, וגם לא כדי להגן על יציבות של משלטים קשורים בה, משום שהערבים יגלו ריגשות הרבה לכך. הדבר עלול לפגוע ביכולת האמריקנית להסתמך על העربים – החשובה לה יותר מיכולתה להסתמך על ישראל – למניעת משברים בעולם הערב.

הבעיות הוזת באה לידי ביטוי בולט משביר המפרץ: לפני המהלך הצבאי האמריקאי, האמריקנים הבהירו לנו שגם מעדיפים שנשמר על פרופיל נמוך כדי שלא לחבל ביצירת הקואליציה נגד עיראק; וגם בזמן המהלך הצבאי האמריקאי, הם לחזו שנימנע מלמש את זכות ההגנה העצמית שלנו מול מתקפת טילי הסקוד העיראקיים. העובה שבמהלך המשבר הזה ישראל נתפסה בפועל כמו שאינה יכולה לתרום לפתרון המשבר, עלולה גם היא לפגוע בדמיון של ישראל כנכס אסטרטגי אמריקאי. ולכן המשקנה היא שבגלל ירידת האים הסובייטי, אכן יחול פיתוח בערכיות של ישראל כנכס אסטרטגי לארכזות-הברית בעת משבר.

אך אין להסיק מכך לישראל תחול מלמלה תפקיד חשוב בהיערכות האסטרטגית האמריקנית במורה התקיכון, ואין זה מן ההכרח שארץות-הברית תחוור בה מכל מיני צעדים שהוסכם עליהם במהלך

גב' רות לובנטל:

ההשלכות הכלכליות של קליטת העליה

בכוונתי לדבר קודם כל על התמונה הכוללת הנוגעת לעליה, לאחר מכן אדבר על יעדים או שאיפות בתחום קליטת העליה ולבסוף אומר כמה מלים בעניין קליטת העליה בוטה הקצר.

נפתח בכמה הערות מקומות. אמנם כוורת הרצאת מדרשת על השלכות כלכליות של העליה, אבל אנו היכלנים, מוכחים להודאות שיכולתנו מוגבלת וניגותה כלכלי נוגע גם למרכיבים אחרים. למחרת היום יש חשיבות רבה; אנו מצוים בתוך תהליך שהוא מהפך, תהליך שבו הכלמים הכלכלים שבידינו, ובעיקר אלה המשמשים בנויות היסטורי, אינם יעילים. כל הגישות הסטטיסטיות והכלכליות המנסות להסביר מן העבר אל העתיד נכשלות, כמובן, קשה יותר להעריך את אשר מתרחש. כל שביכולתנו לעשות הוא לדון בכיוונים השנוגים, ולהמליץ לחיזוק מגמות רצויות בהשווה למגמות שאין רצויות.

מדינת ישראל עברה משביר, היא קלטה 425,000 עולים והוא צריכה לטפל בהם. אילו ירענו שבעשנים הקרובות לא צפוי גל עלייה גורל נוסף, הרי עם עלייה בסדר גורל של 40,000 - 50,000 עולים בשנה, מדינת ישראל יכולה להתמודר בקלות. אבל אם בוחנים את הפוטנציאל לעליה המצו依 עדין בברית המועצות, הרי 400,000 שכבר הגיעו הם ראשיתו של תהליך שאלוי יסתים בתחום שנתיים, ואולי יימשך עשר שנים. לאור זאת, מדינת ישראל צריכה להכין עצמה כדי להתמודר בעשור הקרוב עם עלייה בסדר גורל של מיליון או מילון וחצי עולים.

קליטת עלייה היא יעד מרכזי של הציונות ושל מדינת ישראל. היא תלולה בהרבה מרכיבים. בראש ובראשונה, ברצונם של עולים לבוא ארץ, וברצונן של מדינות לאפשר להודים לצאת. אבל יש לפחות ארבעה מעגלים, שלהם השלכה על יכולתה של מדינת ישראל לקלוט עלייה: מעגל המשק, מעגל השלטון, מעגל ההשפעות החיצונית על המשק, וכמובן, אופייה ודמותה של החברה הישראלית.

השאלה הראשונה היא האם המשק הישראלי מסוגל ליצור תשתיות בסיסית לקליטת העליה. בעניין זה כרכום נושאים כמו מבנה המשק ומלאי ההון, שם הבסיס לצירת תעסוקה. וזה המעגל הראשון.

庫ודם כל, האוירה הבין-לאומית התקשרה המכדרת בהידברות, בהגמתה עמדות ובהסדרים מדיניים מבקשת לעודר תמורות כאלה במורח התקיכון. זה יוצר עניין, צורך ולחץ להגעה לסדר איזורי יציב יותר, כולל בתחום הסיכון הארץ-ישראל. שנית, המעדן החוק יותר מי פעם של ארצות-הברית במורח התקיכון, אמנם חשוב וחויבי לישראל, שכן בעלת הברית המעצמתה של מהזוקה. הרבר גם יוצר מחויבות מצד ארצות-הברית לטפל בנושא התהילך המדיני, וועליה ציפיות מצד המדינות העבריות שארכזות-הברית אכן תעשה כן. שלישי, העניין המשותף של ארצות-הברית, חבר המדינות וממערב אירופה ביישוב סכוכים במורח התקיכון. רידת ההתחרות בין שתי המדינות הגדולות מביאה לפועל משותפת גם בתחום התהילך המדיני. זו איננה פעולה משותפת בין שווים, אני מינה שבעניין זהה ארצות-הברית תפעל כמובילה, ככינור ראשון, עם שיתוף שני של הגורמים הנוספים.

והערת סיום אהרון: מה אומרת השורה התחתונה לגבי ישראל? על אף אחת של המאונים נמצאים פיתות הקשרים המדיניים והכלכליים עם שורה של מדינות, שעד כה היו כמעט-נעולות בפנינו; פיתוח שעריה העלייה; רידת סיכון המלחמה; ואוירית ההידברות עם חלק שוכן מדינות ערבי. על כף המאונים השנייה מצוים סיכון מדיניים, בעיקר בתחום תהליך השלום; והאפשרות של זרימת השק וידע אנושי וולים למדינות ערבי. בין שתי אלה, גדרה שהכח הראשונה גותה הרבה יותר כלפי מטה: שהטיסכויים שנפתחו בפנינו מאפיילים על הטיסכויים שנוצרו עקב הסדר העולמי החדש.

אלוף (מיל') שלמה גזית:

אנחנו עוברים לחלק השני של המושב שיעסוק בניתה העלית לישראל. המרצה הראשונה היא הגבר רות לובנטל, מנהלת הרשות לתכנון לאומי וכלכלי של משרד הכלכלה בירושלים. היא תדבר על ההשלכות הכלכליות של קליטת העליה.

חוקים, תקנות ותהליכיים שהייתה קובלן צריכה לעבור עד שקיבל אישור לעלות על הקרקע או לסיים את הבניה. מוגל והו המוגל השלישי.

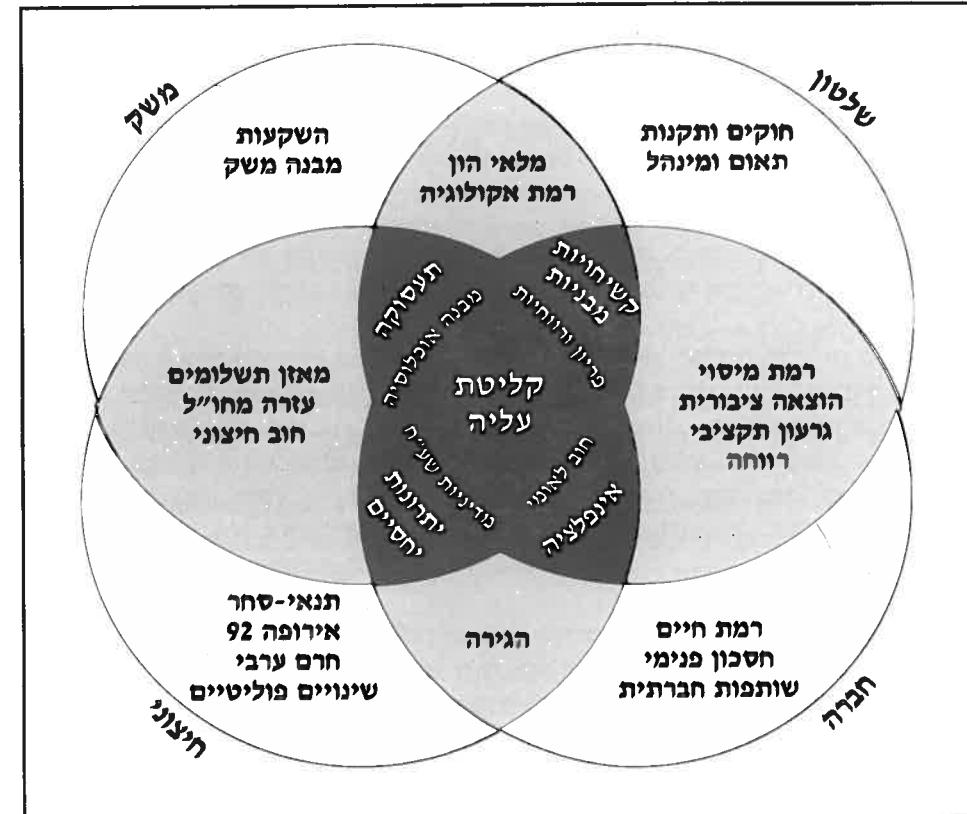
קשהים רבים נערכו בדרך כלל מודינית ישראל ברצונה לפתח תשתיות. בין היתר, מושם שהמדינה כבילה את ידי עצמה בחוקים ובתקנות מינהליים המונעים ממנה להציגו שהיא, המדינה, נתונה כרגע בתקופת חירום, וכך להשפי עלי השינוי הדרוש בסדרי העדיפויות, יש צרכים הדורשים שבירת מערכות. קשה לעשות זאת, כי במקרה הישראלי יש הרבה קשייבות מבנית ושינויים יחייב תהליך ארוך וממושך.

המוגל הרביעי הוא אופיה של החברה הישראלית ושל כל אחד מן הפרטמים המרכיבים אותה: תגובתו לעלייה, להתנגדות השלטון, ולנכונותיו יכולתו של העולם החיצוני להעמיד משאים לרשותנו – ומכל הדברים הללו, הבאים לידי ביטוי בארבעת המוגלים הקשורים והארוגים אלה באלה. אילו אפשר היה להראות בצדדים דינמיים איך כל המוגלים משלבים ומוסכים חלקים מכאן ולכאן, קל היה להבין שאילו יכולנו להרחיב כל אחד מן המוגלים, אפשר היה לקלוט עלייה בither קלות. לעיתים יש הרגשה שנאננו נוטים במוחינו לצמצם את המוגלים, או שאחרים מבאים אותנו לצמצום המוגלים, וזה כמובן מנסה על קליות העלייה.

היות שנאננו מטפלים במערכות מורכבות, אנסה לפשט ולהראות קווים מיתאר כלליים. אפתח בניתוח הפוטנציאלי שבعليיה המגיעה אלינו. לעלייה מברית-המועצות יש מאפיינים ייחודיים. הראשון שבהם, רמת ההשכלה, הגבוהה לאין שיעור מרמת ההשכלה הממוצעת בחברה הישראלית – שם היא גבולה יחסית. כ-40% מכוח העבודה המגיע מברית-המועצות הם בעלי השכלה על-תיכונית, מקצועית-על-תיכונית או אקדמית. בישראל, השיעור המקביל הוא 16%. העלייה מברית-המועצות פירושה "הורקה" כבדה מאוד של השכלה לחברה הישראלית.

מאפיין שני הוא הנכונות לעבוד. הדברים הבאים לידי ביטוי בסטטיסטיות, ואציג בעניין זה השוואת בין שיעורי השתתפות של האוכלוסייה מעל גיל 15, כלומר, אלה האומרים שהם רוצחים לעבוד. לא ברור עדין אם הם ימצאו עבודה, אבל הם אומרים שהם רוצחים לעבוד. ההשוואה היא בין שיעורי השתתפות של האוכלוסייה הישראלית – גברים: שיעורי השתתפות של האוכלוסייה הישראלית – נשים, והשיעורים המקבילים בקרב העולים – גברים ונשים יחד. לידם מוצג גם שיעור השתתפות הכלול.

לוח מס' 2 מלמד שככל קבוצת גיל, החל מגיל 15 ועד גיל 65, העמודה המייצגת את נוכנותם של העולים לעבוד, כולל את שיעור השתתפותם של העולים בכוח העבודה, גבולה לאין שיעור מניהה שלפחות חלקנו זוכרים עד כמה היה קשה לזרז תהליכי בנייה בغالל דרך החתחות של

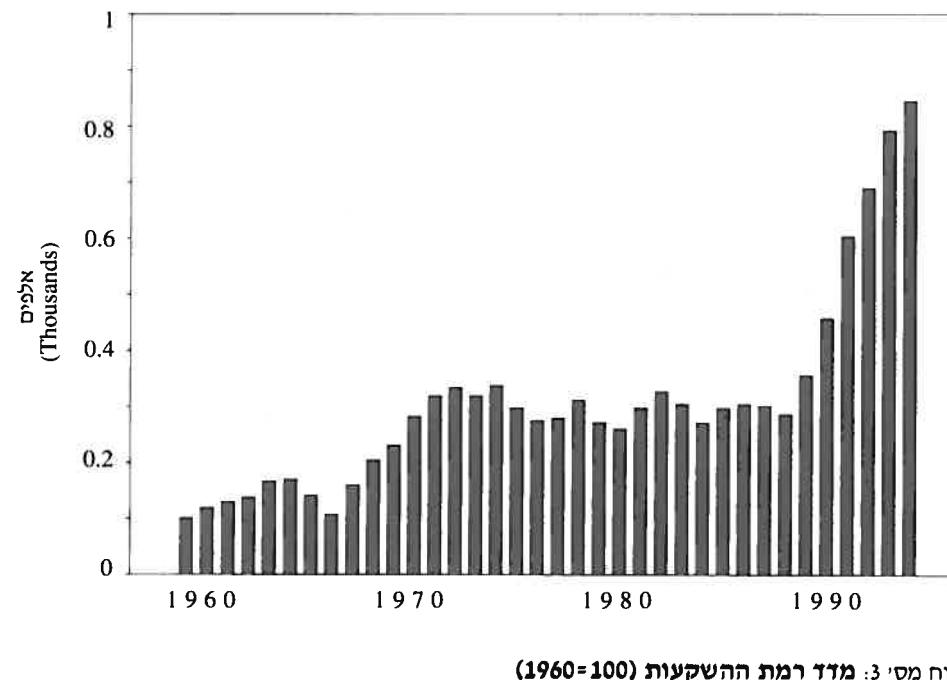

לוח מס' 1: מוגלי ההשפעה על קליטת העלייה

במקביל חשוב לדעת של מדינת ישראל אין די מקורות עצמיים למימון הרחבות הבסיס המשקית זהה והיא תלויה במקורות חיצוניים, ובנכונותם של מערכות חיצונית לסייע ולהקיע בישראל, וזהו המוגל השני.

למשל, לכל מערכות המגורים הציבוריים יש השפעה רבה על יכולות קלוט עלייה. אני מניחה שלפחות חלקנו זוכרים עד כמה היה קשה לזרז תהליכי בנייה בغالל דרך החתחות של

התפזרות האימפריה הסובייטית

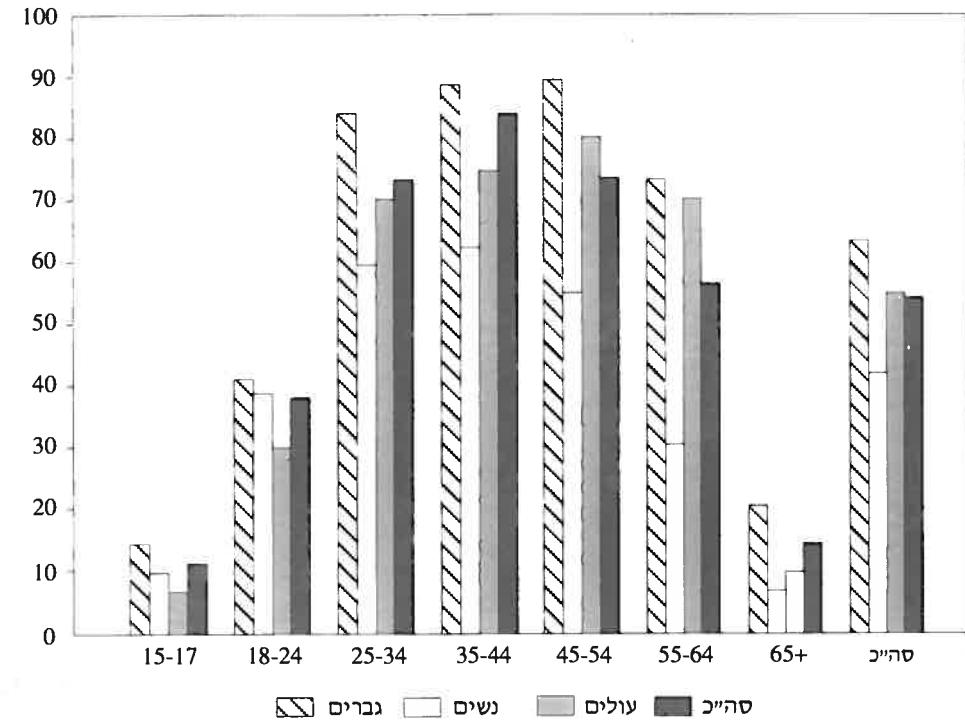

לוח מס' 3: ממד רמת ההשקעות (1960=100)

אם יש רצון לעبور הרי אפשר לפתח את המשק במידה ניכרת. אבל צריך לזכור שם רוצחים שmarkets עבדה יהיה עילית, הדבר דורש השקעות. למלאי-הון אנושי קשה לפעול מבלתי שיתה קשור עם מלאי הון פיזי מסווגים שונים: תשתיות, מבנים, מכונות, מחשבים, פקסימיליות, מעבורות, וכל אותן מערכות פיזיות המאפשרות להוֹן אנושי לייצר תוצר.

מכאן עשויר להציג העריכים של המשק הישראלי בתחום השקעות. פה ננכדים כבר בתחום ההשעות. בהנחה שבמחש השנים הקרובות יבואו ארצה כמיליון עולים, ובנחה שמרביתם ישארו בארץ, ובנחה שבמקביל לעלייתם של אלה לא יעוזו ישראלים רבים מודרך הארץ, תתווסף לשוק הישראלי אוכלוסייה של יותר ממיליאן איש. גידול בשיעור כוהה באוכלוסייה יחייב פיתוח של המשק וניתן לראות מה יהיו צורכי ההשקעות בעתיד בהשוואה לעבר.

בקווים כלליים ובלי לגעת במספרים מוצע לבחון את הגרפ' בלוח מס' 3 בשתי תקופות; התקופה שעד 1990, והתקופה שלאחר מכן. בשנים 1960 עד 1990, ההשקעות נעו על רמה יותר

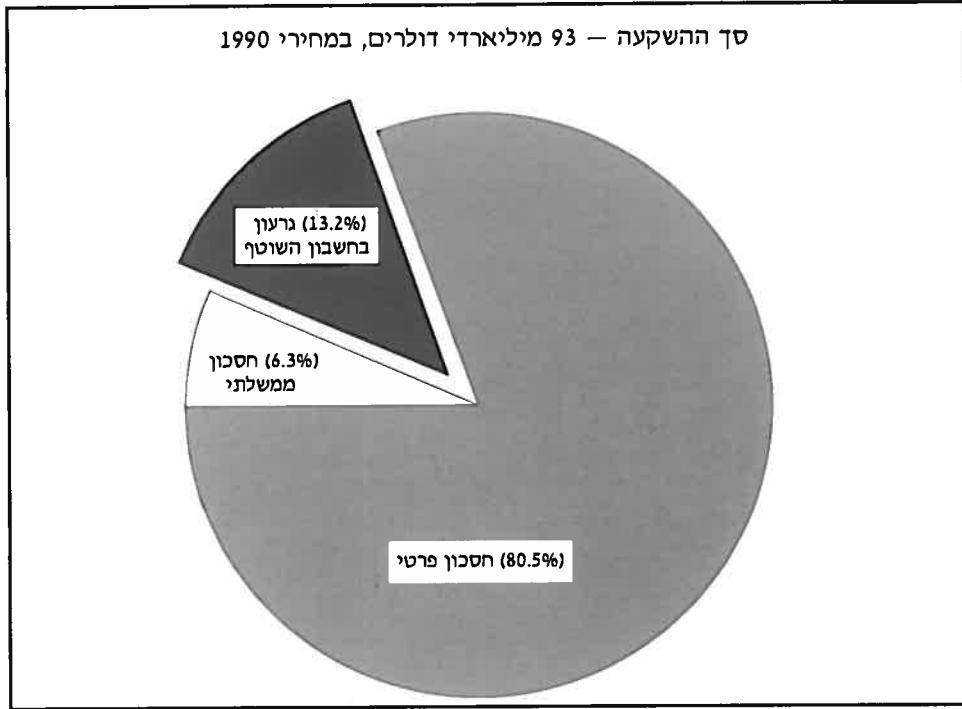

לוח מס' 2: שיעור ההשתתפות בכוח העבודה מהאוכלוסייה (בשנת 1995)

בהתאמה לשיעור ההשתתפות באוכלוסיית הנשים בישראל. ההשוואה היא במיוחד לאוכלוסיית הנשים ביפני שיעורי ההשתתפות של העולים מברית-המועצות, נשים וגברים, מאוד דומים, בכל קבוצות גיל. אלה הם שיעורי השתתפות מאור גבויים, ודומים לשיעורי ההשתתפות בקרב גברים בישראל.

תופעה זו קשורה כמובן גם לרמת ההשכלה. שיעורי ההשתתפות באוכלוסייה הישראלית עלו מאוד במשך השנים, בעיקר בקרב הנשים, בין היתר, מפני שתקבוצות הצעירות בעלות ההשכלה הגבוהה רצזו למשתתפתן ולהביא אותה לידי ביטוי בעבודה. נוכנותם של העולים לעבוד גדולות יותר, גם בגין רמת ההשכלה הגבוהה וגם בגין תרבות היציאה לעבודה.

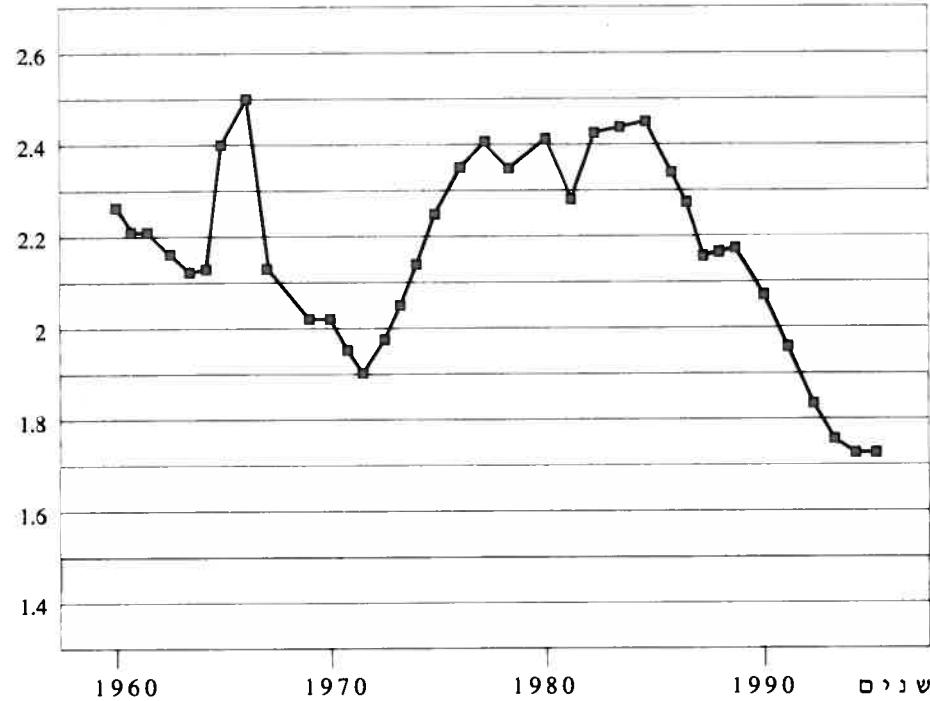
התפזרות האימפריה הסובייטית

לוח מס' 5: מימון ההשקעה בשנים 1991-1995

הגידול הדרושים בהשקעות מטיל עומס כבד מאוד על צורכי מטבח החוץ של המשק הישראלי, ומהיבב השקעת כמעט רב בעידוד השקעות וכן בשיכנווց הציבור בישראל להסכים ולתקנות חלק גדול יותרמן ההכנסות שלו לחסכו ולהשקעה, מחד גיסא, ולשכנווց גורמים בחו"ל לבוא ולהשקיע בישראל וליצור את הבסיס הכלכלי שעליו אפשר יהיה לפתח תעסוקה, מאידך גיסא.

כדי להבין את הנסיבות הגדולים בתחום זה, יזג שוב בקווים כלליים נושא המימון של אותן השקעות, הקו ותפקידן את רמת מלאי התווך בהשוואה לתוצר – מושג כלכליים או היבבים להשתמש בו, ובאמצעותו הם בוחנים לכמה תשתיות מסווגים שונים נזקים כדי ליציר תוצר אחד – יימצא בשנים הקרובות בירידה, מגמה שהחלה כבר בשנים האחרונות. בסתרם על ההנחות השנהתי, הרמה הממוצעת של יחס מלאי הוון לתוצר בכל השנים מאז 1960 הייתה גבוהה מזו הצפוייה לנו בשנים הקרובות, וזאת גם אם נצליח להגדיל את ההשקעות במידה כל כך גדולה כפי שהוצע.

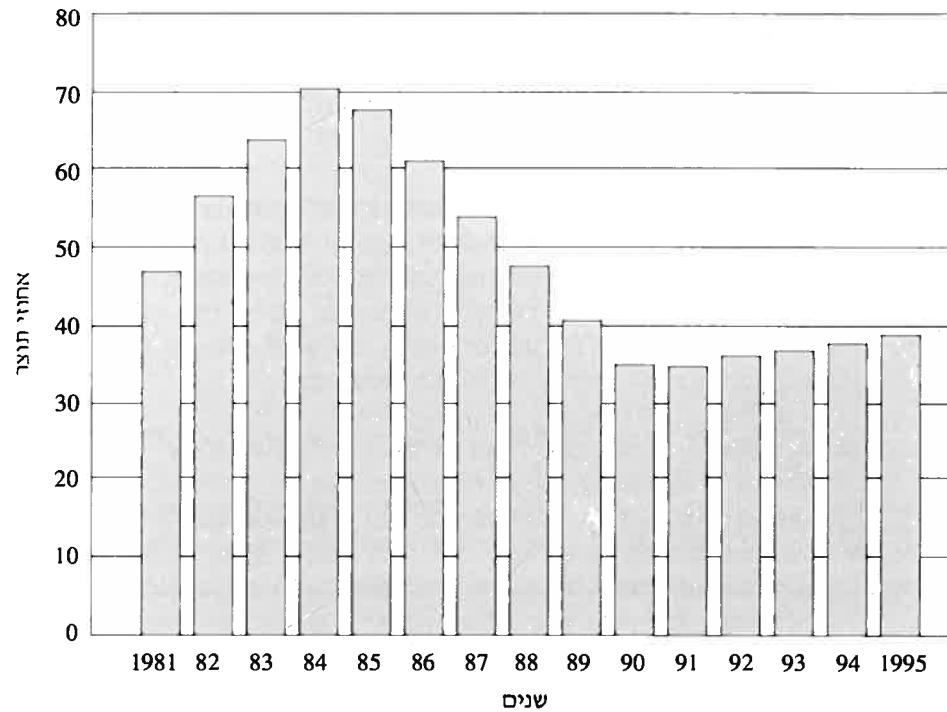

לוח מס' 4: היחס בין מלאי הוון לתוצר בסקטור העסקי

על הרקע ההיסטורי זהה יירש בעידור גידול מסיבי בהשקעות במשק, גידול ממוצע בסדר גודל של 20%-25% לשנה, כדי שהיא ניתן לצורך בסיס לכלכלה העולמית.

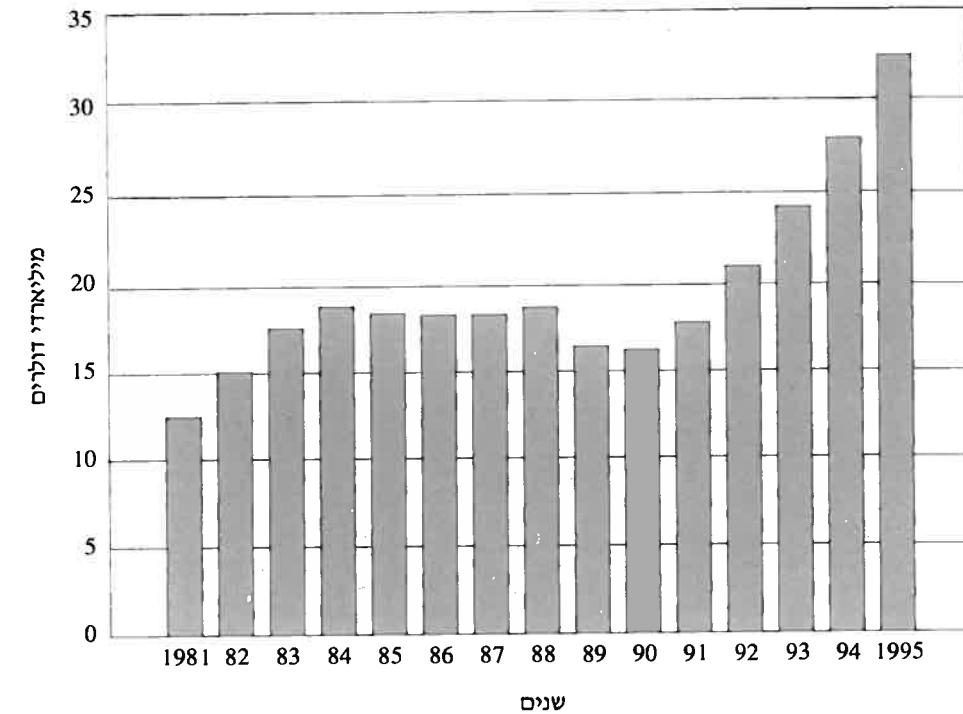
אם נשים ליד גրף ההשקעות את גראף ההתפתחות במלאי התווך, נראה שלמרות הגידול הרב בתחום ההשקעות, הקו ומຕאר את רמת מלאי התווך בהשוואה לתוצר – מושג כלכליים או היבבים להשתמש בו, ובאמצעותו הם בוחנים לכמה תשתיות מסווגים שונים נזקים כדי ליציר תוצר אחד – יימצא בשנים הקרובות בירידה, מגמה שהחלה כבר בשנים האחרונות. בסתרם על ההנחות השנהתי, הרמה הממוצעת של יחס מלאי הוון לתוצר בכל השנים מאז 1960 הייתה גבוהה מזו הצפוייה לנו בשנים הקרובות, וזאת גם אם נצליח להגדיל את ההשקעות במידה כל כך גדולה כפי שהוצע.

התפוררות האימפריה הסובייטית

לוח מס' 7: היחס בין החוב החיצוני נטו לתוצר

הטיסכוי הוא שם מערכת המוגלים שהוצאה בתחילת תיפתוח, ואנו אכן נצמץ בקצב המתאים, הגידול בחוב זהה בעבר בהשוואה לتوزר יהיה ביחס סביר. היו כבר תקופות גורעות יותר, למשל, במאזע שנות השמונים. תקופת האינפלציה הגדולה, שהיתה תקופה המשבר הגדול במאזן התשלומים – או שיעור החוב לتوزר היה ללא השווה גבוה יותר. בשנים האחרונות ירד החוב החיצוני נטו, ואם מתמשל האמריקני, הרי שיעור החוב לتوزר יהיה סביר למדי. זה אחד התיעונים העמיטים שבעורותם אנחנו יכולים לומר למשקיעים מחוץ: בואו השתתפו בתהליך, ביצירת הניצוץ לצמיחה מהירה ולקליטה טובה, משומש הטיסכויים הם שהמשק הישראלי ישיג את יעדיו ויכול לממן את הגידול בחוב.

לוח מס' 6: החוב החיצוני נטו של ישראל (במיליארדי Dolars שוטפים)

ההשקעות במשק הישראלי ימומנו ממקורות חוץ. משמעות הדבר היא שהחוב החיצוני של ישראל, אשר משנת 1981 ועד היום לא גדל ממשמעותית, יגדל בממדים ניכרים.

מדובר בהרבה מאוד כסף, כ-15-20 מיליארד דולר הדרושים לנו. זה הרקע לביקשת הערבויות מהטישל האמריקני. השאלה היא האם במצב כזה ובתחזיות כזאת בנקים זרים יהיו מוכנים להעמיד לרשות ישראל אשראיים מתאימים, וזאת משקיעים יבחרו להשתתף בתהליך זה.

התפקידים האימפריה הסובייטית

ועתה, לעניין האבטלה. נושא כאוב זה אינו יותר מסדר היום. במחצית שנות ה-80 עד 1990 שיעור האבטלה עמד על 7.5% וגם זה היה שיעור גבוה למשק הישראלי. בשנים הבאות תוצרך מדיניות ישראל להתמודד עם שיעור גובה בהרבה, שנמצא בין 11% ל-12%. כיוון, שיעור האבטלה הוא של כ-11.5%. יתרון שבשנים הקרובות, אם יתמשכו כל הציפיות, תגדל האבטלה, ורק לאחר תקופת-זמן היא תשוב ותרד.

אוסף עוד מלה בעניין האבטלה. מדיניות ישראל משתמשת לעיתים בשיטות ובאמצעים שהוכחו את עצם בעבר, אך ספק אם הם תואמים את המציאות של היום. כך למשל, יש הסוברים שבעליה של שנות התשעים יש מאפיינים של עלייה שנות החמישים. אז היה ניתן לקחת קבוצות של בעליים, לשים אותם במקומם כלשהו ולומר להם: כאן תעשו מה שאנו חוננו אומרים לכם לעשות. אך לאור השינויים הגדולים שתלו בעולם כולם, ובמיוחד בחברה הישראלית, מאפייני העליה מברית-המועצות הם שונים במידה ניכרת מآلלה של עלייה שנות החמישים.

היום, רצונם של העולים קבוע יותר ממה שרוצה השלטון. בתנאים כאלה או אחרים, בהחלט תיכון מצב שבו עולים יגיעו הארץ, יתרשו ויחללו לעובד. או כפי שקרה היום, יהודים בחבר המדיניות יסתכלו علينا מרחוק ויאמרו: "אנחנו לא באים". גם יתכן שיש/asאים יאמרו שקשה לחות כאן ויסקו מסקנות. התוצאה יכולה להיות שבスク הכל העליה תקטן והיעץ כוח האדם יצטמצם, ובמקביל, גם שיעור האבטלה יתיצב. זאת אומרת, שיעור האבטלה הוא מעין וסת לחץ, שיכל, מצד אחד, להיות ביוטי לחוסר יכולתו של המשק להשיג את יעדי, אך מצד שני שיעור האבטלה יכול להיות נמוך יותר ולבטא מצב שבו יש מי שלא רצין להיות בינוינו. שיעור ההגירה נטו – מספר העולים לאין, פחות מספר אלו שעוזבו את הארץ – יכול במידה ניכרת להיות תלוי בכל המערכות הכלכליות והחברתיות בישראל.

יתכן שכבר הימים אנו מצויים בתהליך של "יצוא אבטלה". העובדה שהיהודים בירת-המועצות מהססים ונרתעים מלבוא ולהתצרף למשק הישראלי. מסמלת אולי "יצוא של אבטלה", שהרי אם היו מגיעים לכך יותר עולים הם היו מעליים את שיעור האבטלה. דבר זה מבטא מצב שבו החברה הישראלית וממשלה ישראל, לא משבילים ליצור תנאים לקילטה יותר נוחה במשק. איןני באלה לטעון שהממשלה צריכה לתת לעולים יותר. מבחינות רבות הממשלה אינה יוצרת תנאים בסיסיים שיקנו תחושת יציבות ויגרמו לכך שהציבור במשק היהודי והציבור בחו"ל אמרו שכן יכולה להיות פריחה כלכלית ויכול לקום משק מושגש, ושכרא לבוא לכאן וולשות פה עסקים, מפני שהגיון הנה סיכום הדברים בא ידי ביוטי בתוצר. אם במחצית שנות האחורונות יהיו יחסית לתקופה מאות שנים טובות, הצלחנו לגדול בקצב שנתי ממוצע של 4%, הרי בשנים הקרובות נדרש גידול שנתי ממוצע של 8% בתוצר, כדי שאפשר יהיה לקלוט את העלייה.

	1991	1995-1991	1990-1985
שימושים			
הש侃עות	93.0	21.0	3.0
צריכה פרטית	8.2	6.0	5.5
צריכה ציבוריית מקומית	5.8	3.5	1.0
צריכה בטחונית מקומית	4.1	1.0	-0.7
יזוא	-2.0	8.0	4.9
מקורות			
תוצר מקומי גלמי	5.2	8.0	3.8
יבוא	18.1	9.0	4.3
גידול תעסוקה	6.1	6.5	1.6
שיעור אבטלה	10.4	11.5	7.5
חוב חיצוני בסוף התקופה במיליארדי דולרים	15.4	33.5	15.6
גרוען תקציבי בסוף התקופה באחויזים מן התוצר	5.5	0.0	6.0

לוח מס' 8: מקורות ושימושים – ממוצעים רב-שנתיים

אגף כעת עוד כמה נתונים ואוסף להם גם השוואת היסטורית. הדבר הבולט ביותר הוא שمدינת ישראל תזדקק בשנים 1991 עד 1995 לגדלר ריאלי ממוצע בהש侃עות בשיעור של יותר מ-20%. אבל אם נבחן מה הצלחה ישראל לעשות בחמש השנים 1985-1990, נראה שיש לנו הגידול בהש侃עות היה 3% בלבד. אם נﻌבור לייצוא, שהוא אחד מקורות המימון הטבעי חוץ, הרי בחמש השנים האחרונות הייצוא גדל ב-5% בלבד. כדי להציג את היעדים המבוקשים, אין לנו ברירה אלא להעלות את קצב הגידול של הייצוא לסדר גודל של 8%, וזאת על רקע ירידת בייצוא בשנת האחרונה בשל שוק עולמי חלש המתקשה להתאושש.

דברים נוספים בא לידי ביטוי בתוצר. אם במחצית שנות האחורונות יהיו יחסית לתקופה מאות שנים טובות, הצלחנו לגדל בקצב שנתי ממוצע של 4%, הרי בשנים הקרובות נדרש גידול שנתי ממוצע של 8% בתוצר, כדי שאפשר יהיה לקלוט את העלייה.

ד"ר יהודה בן-מאיר:

העלייה – צפי והשלכות על ישראל

அல்கָאת הרצתי לשניים. בחלק הראשון אידבר על הצפי וזה תמיד קשה. בחלק השני אומר כמה מילים על ההשלכות. אפתח בנתונים מסוימים. מי שקורא את העיתונות ועובד אחרי הרדיוים ימצא מסוימים מוגדים ולא מדויקים. בכוונתי להציג לפניכם נתונים מדויקים המבוססים, למעט במקרה אחד, על הדיווחים המוסכמים של הלשכה המרכזית לסתטיסטיקה ועל נתונים בנק ישראל.

מרדרים היום על כ-400,000-450,000 עולים שבאו הארץ בשנותים וחצי האחרונים. קורם כל, יש לומר שבנתו זה מערבים בין עולים בכלל לעולים מברית-המועצות. החפיפה בין אלה לאלה אינה מלאה, אם כי נכון שרוב מניינה ובנינה של העלייה אכן בא מברית-המועצות-לשעבר. אבל יש כמובן גם עולים ממוקמות אחרות, כמו אתיופיה שם עלו בשנה שעברה כ-20,000 איש.

בפרשנטיביה היסטורית אפשר לומר שביתור משני עשור, מינואר 1971 ועד למאי 1992, עזבו את ברית-המועצות כשלושת רבעי מיליון יהודים. בתקופה זו זאת באו לישראל ממש כ-525,000 עולים. אגב, מן הראו לציין שגם שנה מאז 1948 הייתה עלייה מברית-המועצות ולא הייתה אף שנה שבה לא באו יהודים ממש. עד 1971, השנה שבה החל גל עלייה גדול, היה המוצע השנתי סביר 1,000 איש. הייתה גם שנה שבה באו רק 200. בגל העלייה של שנות השבעים, מ-1971 ועד 1979 או 1980, באו ארץ-כ-150,000 עולים מברית-המועצות. שנות השמונים וביחוד השנים 1986-1983 היו שנות שפל בעלייה ממש.

נוהגים לנקוב ב-1 בספטמבר 1989 כמועד תחילתו של גל העלייה הנוכחי. הסיבה לכך היא שבאותו חודש, לראשונה מאז 1979, הגיעו ארץ-יוטר מ-1,000 עולים בחודש אחד. מספטמבר 1989 ועד למועד זה, במשך קרוב לשוש שנים באו ארץ-יוטר כ-358,000 עולים.

ועתה באשר לתחזיות העלייה. במשלחה הניבו שבחמש השנים (1990-1994) יבואו ארץ-כ-מיליון עולים. אך נראה שלפי קצב העלייה בשנות החודשים לאחרוני לא תתמכש תחזית זו, ולפי הקצב הנוכחי גם לא יגיעו חצי מיליון. ב-1990 עלו ארץ-יוטר 147,000 עולים מברית-המועצות. ב-1991, הייתה שנת שיא, עלו 185,000 עולים. מאז מלחמת המפרץ חלה האטה רצינית בקצב העלייה.

אסיס באמירה שיש בה מידה של פסימיות אך גם אופטימיות ניכרת. מי שקרא את הספר "הנסיך הקטן" זכר את הזכיר של הנחש הבולע פיל. אנחנו עוברים תהליך של בליעת פיל, וזה כבד וזה קשה. זה קשה לעולים וזה קשה לחברת היישראליות. אנחנו צריכים לחת לעצמנו תקופת המתנה, לעשות מאמין ולקלוט את העלייה, ואין לי ספק שבעקבות תהליכי מוצלח של קליטת עלייה, לחברת הישראלית יכולה תעביר שינוי מהפכני, לעולם טוב בהרבה מכפי שיש לנו היום. תודה רבה.

אלוף (מיל') שלמה גזית:

אננו עוברים להרצאה הש潦ית של המושב, ד"ר יהודה בן-מאיר, חבר המרכז למחקרים אסטרטגיים ואיש סגל אוניברסיטה בר אילן, ידבר על הצפי והשלכות האסטרטגיות של העלייה.

עלים מברית המועצות בנמל התעופה ברגיון, ינואר 1991.

(צלם: דודון בכור, ארכיון התצלומים, בית התפוזות)

בחודשים האחרונים ירד הקצב לכ- 3,000 עולים בחודש, ומשמעות הדבר, פחות מ- 50,000 עולים בשנה. זה כבר אינו "גל עלייה", אלא קצב עלייה שישראל הרגלה לו.

בשנות השישים, בשנים 1960-1964, למשל, כישראל הייתה מדינה יותר קטנה, הן באוכלוסייה והן בשטח, באו ממוצע 60,000-50,000 עולים בשנה. העלייה נקלטה בלי רعش גדול, ללא זעווים, בלי קרונות ובלא שיורי אבטלה גבוהים במיוחד, עד שבא המition, שלא היה קשור לעלייה, זהה הביא את האבטלה. אחרי מלחמת ששת הימים שוב גדל קצב העלייה. בשנות השבעים הוא האט, אבל גם ב-1979, לדוגמה, באו כ- 37,000 עולים.

הן הממשלה והן הנסכנות היהודית לא צפו את העלייה הנרולית שתגיעה בסוף 1990 ובשנת 1991 או הגיזמו כלפי מטה. אחר כך לא ידעו לחזות את הירידה בחלק השני של 1991 ועד 1992. בהצעת התקציב הראשונה שלה בשנת 1992 הממשלה דיברה על 300,000 עולים, אחר כך, כדי שישעור הגሩון בתקציב לא יעלה יתר על המידה, הודיעו באופן שרירותי את המספר ל- 200,000, אבל בדיעבד התברר שמספר זה קרוב יותר למציאות, ואם לא היו שינויים בלתי צפויים, הרי שהקצב בשנת 1992 יהיה הרבה פחות מ- 200,000 ואולי לאיגע אפילו ל- 100,000.

ברצוני להביא עוד שני מספרים הקשורים לציפוי העלייה לשנים הבאות. לאחר, מספר הבקשות לעלייה שהוגשו ברית-המועצות-לשעבר, ובמדינות החבר כיוון. מספרן ירד באופן משמעותי. מספר רלונטי נוסף שהזוכר הרבה, אך לא ניתן לאשש אותו הוא המספר של מיליון יהודים המחויקים בבקשת לאשרות עלייה. לי נראה שלא מדובר במיליאן יהודים המחויקים באשרות יציאה או בדורוכנים, אלא בסך כל היהודים שבשלב זה או אחר התענינו בעלייה וקיבלו ניירת. וברור שהדרך מכאן ועד לעלייה עוד ארוכה.

אפשר לומר שהעליה מברית-המועצות דומה למשפך, ככלומר קצב הזירה תלוי הן בנקודת הייצאה והן בנקודות הכניסה, דהיינו, קצב העלייה תלוי במידה שיקרה בברית-המועצות-לשעבר, במדינות חבר העמים דיים - נקודות הייצאה - ובמה שיקרה במדינת ישראל - נקודות הכניסה. האם הירידה החיפה בקצב העלייה נובעת משיפור בתנאים בברית-המועצות-לשעבר? קשה לדעת. לפי כל הריווחים מתברר שהתנאים הכלכליים לא השתפרו במיוחד, יתר עם זאת, יודעי דבר טענים שהתנאים החברתיים הוטבו בمرة מסוימת ופחיתה הסכנה להתפרצויות אנטישמיות. ככלומר, חרדה של היהודים בברית-המועצות שככה במידת מה ועוקצת תוקחת. והאמת חיבת להאמר שבמירה רבה העלייה הוזת, כמו הרבה עליות בעבר היא עליית חרדה. המצב הווה עלול להשנות מחר, אבל בניתוחים כך נראים פניו הדברים.

התפזרות האימפריה הסובייטית

המשתנה עם השנים – לדרעת היהודים – עקב ההברל בשיעור הגידול הטבעי בשני המגזרים. אם ניקח, למשל, את המאון בין יהודים לעربים ב-1950 הרי אז היו 88% יהודים לעומת 12% ערבים. יהודים המאון הוא 81% יהודים ו-18% ערבים, ואם מדברים על עלייה של חצי מיליון עד מיליאן יהודים, המאון הזה לא יורע, הוא יישאר באותו מצב. אך חשוב לדעת – הוא לא יוטב. כמובן, יתכן שהייתה אפשר לעצור מגמה מתמשכת, אך גם אם יבואו שני מיליון יהודים בעשור הבא, גם אז, המאון בתוך מדינת ישראל לא יגיע להה שהיה ב-1950.

עליה להוסיף הסתייגות אחת. כשמורכב על מאון דמוגרפי במדינת ישראל יכולה להיות על ארץ-ישראל המערבית, השפעת העלייה אולי לא מכרעת. אך יכולת להיות לה השפעה גדולה באיזור מסוים. ואמנם, העלייה הזאת שינהת באופן ממשוני את המאון הדמוגרפי היהודי-הערבי בגליל, בשל התרכזות מספר גדול של עולים באיזורי הצפון.

למאון הדמוגרפי הכללי יש גם השלכות לנושא האסטרטגי, לנושא הבטחוני ולנושא השטחים. הדבר בא לידי ביטוי בהרבה סקרים שהם עולה שנושא הדמוגרפי תופס מקום חשוב ביותר בתחוםו של הציבור הישראלי. זאת אגב הסיבה לכך שבכל הסקרים, שיעור המתנגדים לווותרים בסוגיות השטחים הוא כמעט ל-50%, ובודאי מעל ל-40%. אך שיעור התומכים בטיסוף השטחים, לפחות כל הסקרים המוכרים לי, אף פעם לא עלה על 20%. זאת אומרת, 80% מהנשאלים מתנגדים לטיסופ, וכשהatha מבקש לדעת מדויק, אחת התשובות הבולטות היא – "הבעיה הדמוגרפית". כאמור, יש מרינה קטנה לפיה כל קנה-מידה, אבל, החשיבות בממד הרוגרפי, ואת זה צדיק עוד לבdroוק לעומק, היא שתוספת האוכלוסייה הזאת היא לא ייצוגית לאוכלוסייה הקיימת בישראל, אלא שונה ממנה במספר מרכיבים. ואני מתחזון להרכיב התעסוקתי וההשלחי.

למאון הדמוגרפי בין יהודים לעربים, הוא כיום ביום בין 81%-82% יהודים לכ-18%-19% ערבים. העלייה מברית-המועצות היא פחות או יותר כולה יהודית. השאלה היא האם העלייה הזאת תביא לשינוי דמוגרפי מוחשי או פתרון ל"בעיה הדמוגרפית"?

אני רוצה לחלק בסטטיסטיקות, מה גם שאלה המספרים היחידים שלא מבוססים על מספרים רשמיים, לא של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ולא של בנק ישראל. בעורთם אנסה, בכל זאת, להראות איך השפעה תחיה לעלייה על המאון הדמוגרפי בין יהודים לא-יהודים, הן במדינת ישראל שבגבולות הקו הירוק והן בארץ-ישראל המערבית כולה – בכל האיזור הנוכחי היوم בשליטת ישראל.

ולכן יש להוסיף את התפיסה, לפחות הסובייקטיבית, של העולמים-בכוח שהמצב הכלכלי בישראל איננו יותר טוב, גם אם אובייקטיבית, אין ספק שהמצב הכלכלי כאן טוב בהרבה מן המצב שם. וכן, בהעדך שיגוי באחד משני הכוונים: או שיפור ממשוני בקהלת העולים ממדינת ישראל, ובמיוחד בנושא התעסוקה, או – חיללה – בהערכת המצב שם, קשה ברגע זה להעלות על הדעת, שינויים מרחיקי-לכט בקצב העלייה הנוכחי, וזה מעמיד באופן אחר את כל התוצאות. ככל מקרה, התוצאות של מיליון עולים בתחום שנים לא נראהין דיאלית.

לכן כשباءים לנשות ולנחת את ההשלכות האסטרטגיות של העלייה על ישראל בכל מיני תחומים, וזה הנושא השני של הרצאתה. השאלה הראונגה, כמובן, היא השלכות של כמה? של חצי מיליון יהודים או שמא מיליון יהודים? ואולי שני מיליון? להלן אנסה לדבר על השלכות העלייה מברית-המועצות לשעבר בהתבסס על הנתה שמדובר במספר בגיןים, מספר שהוא בעצם בין הצפוי של מיליון עולים עד מלחית 1995 לבין מזיאות של מספר קטן יותר. אעמוד בKİצ'ור על כמה השלכות:

השלכה הראונגה היא בתחום הדמוגרפיה, וזה ההשלכה המדוברת ביותר. באיזה מידה תנסה עלייה גדולה את המאון הדמוגרפי בישראל? אם נבנתן את הרוברים מנוקדת מבט רחבה, הרי אוכלוסיית ישראל היום מונה חמישה מיליון איש; אם היא תגדל כתוצאה מהעליה בארבע-חמש השנים הקרובות ותתגעו לחמיה וחצי או שישה מיליון איש, נתון מספריו זה כשלעצמו והיא עדרין אותו באיזור, אינו משנה הרבה – במרקח הגדול שבו אנחנו חיים, ישראל היא עדרין מדרינה קטנה לפי כל קנה-מידה, אבל, החשיבות בממד הרוגרפי, ואת זה צדיק עוד לבdroוק לעומק, היא שתוספת האוכלוסייה הזאת היא לא ייצוגית לאוכלוסייה הקיימת בישראל, אלא שונה ממנה במספר מרכיבים. ואני מתחזון להרכיב התעסוקתי וההשלחי.

המאון הדמוגרפי בין יהודים לעربים, הוא כיום ביום בין 81%-82% יהודים לכ-18%-19% ערבים. העלייה מברית-המועצות היא פחות או יותר כולה יהודית. השאלה היא האם העלייה הזאת תביא לשינוי דמוגרפי מוחשי או פתרון ל"בעיה הדמוגרפית"?

אני רוצה לחלק בסטטיסטיקות, מה גם שאלה המספרים היחידים שלא מבוססים על מספרים רשמיים, לא של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ולא של בנק ישראל. בעורთם אנסה, בכל זאת, להראות איך השפעה תחיה לעלייה על המאון הדמוגרפי בין יהודים לא-יהודים, הן במדינת ישראל שבגבולות הקו הירוק והן בארץ-ישראל המערבית כולה – בכל האיזור הנוכחי היום בשליטת ישראל.

בכך, ועוד כמה שהדבר עלול להפתיע, אם מדברים על עלייה של חצי מיליון עד מיליון יהודים, ואיפלו מספר גדול מזה בעשור הבא, לא נראה שעלייה בהיקף כזה תביא לשינוי ממשוני במאון

למדינה קשה מאוד להתמודד עם שיעורי אבטלה שמתקרבים אפילו ל-20%, ולהלץ החברתי והפוליטי על הממשלה - תהיה זו אשר תהיה - להתמודד עם היקפי אבטלה כאלה היה גודל מואור. לכן, לרעתו במצב כזה, עם העלייה תמשיך בקצב הרצוי והמקווה, לא תוכל כל ממשלה שתהיה בשלטון להתעלם מהתמודדות עם הבעה הזאת, ותוכל להתמודד אליה רק באמצעות סיווען מבחוץ. זה יותנה במצב הכספי הכללי ובעמדות הפוליטיות של מדינת ישראל; בתהליך המדיני, בתהליך השלום ובכל הקשור בזה.

ההיבט השני כמובן, הוא ההשפעות הפוליטיות הפנימיות. בעוד 42 יום, ביום הבחירה לכנסת, תינתן תשובה לשאלת הזאת. לפני מספר חודשים רוחה החרוכה שהעליה מברית-המועצות תבסס את שלטון היליכוד או את שלטון הימין להרבה שנים. העולמים שנואים קומוניסטים, כך נטען - מואסים בכל דבר הקרוב לצורה זו או אחרת לסוציאליזם. הערכו אז ש-80%-90% יצבעו לימין. אני חשב שגם אנשים נבוגנים העלו ספקות בעניין וזאת ממשי סיבות. ראשית, כל העליות שנקלטו בישראל תמיד התפזרו פוליטית פחות או יותר לפי התפקידים קיימת אז במדינה, עם שניינים מסוימים. עם השנים, לאחר דור, שני דורות, בא שניין, בעיקר שניין ברפובליק הצבעת עדות המזרח, שנייני שהביאו להמפהך ב-1977. שנית, ההרכב הדמוגרפי של העלייה מברית-המועצות, כולל רומנים דוקא לכיוון הצבעה למפלגת העבודה ולא ליליכוד. העולים הם מבוגרים, אשכנזים ותולניאים, והרכב דמוגרפי זה מהוות מקור גדול של יכולות למפלגת העבודה.

חיזוק למגמה לכיוון מפלגת העבודה - זה יכול להשנות אם יתחלף השלטון - הוא כמובן העניין שאותה קבוצה שיש לה קשי קליטה, יש לה תמייד "שיג ושיח" עם מי שנמצא בשלטון. לעיתים ה"שיג ושיח" הזה מתבטא כעבור דור אחד או שניים. לעליית שנות החמישים, בגין המצב המדינה או, בשל הרכב אותה עלייה ונסיבות אחרות, היתה "הצתה מאוחרת". היום המדינה יותר תוססת, התקשרות יותר וחופשיותה והפוליטיזציה יותר גדרולה. ציבור העולים הוא בעל מודעות פוליטית גדולה יותר. אפשר שהפעם זה יתבטא לא כעבור דור, אלא יתbeta מיד. מן הסקרים עולה, שלפחות רוב גדול של אותו ציבור עומד להצביע למפלגת העבודה.

אני רוצה לסיג את דברי בהערה: ציבור זה לא הצביע עדין בשום בחירות במדינת ישראל, לא בארץות וגם לא במקומות. אנחנו לא יודעים איך יצביעו, בעיקר אין לנו יודעים מה יהיה שיעור המצביעים מקרים. זו שאלת מפתח בהערכת ההשפעה שלו. האם יצביע בשיעור המקביל בארץן, שהוא בין 70 ל-80%, או בשיעור המקביל במדינות אחרות, 50%, או שמא כמו בברית-המועצות, 90% ויותר.

מלה אחרונה, על ההשלכות הכלכליות של העלייה. בעקנון, ככל שמדינה גודלה יותר, כן גדל הפוטנציאלי הצbai שלה. בישראל, לעומת זאת, נטען לא אחת ש"הצבי גדול על המדינה" - מדינה

ומחריף, ובשנים האחרונות עדרים לחיזוק כוחו של המשנה הדרתי, ולא רק בגל מזכבים קואליציוניים כאלה ואחרים, אלא גם גידול מספרי של הציבור הדרתי, בעיקר של הציבור הדרתי בקריבו, גם בגל תפוצת החורה בתשובה, ועוד, בשל שיעור הילודה הגבוה בצד הדרתי - הריבוי הכספי בקרוב משפחות דרדיות גבוה מшибورو בקרב ערבי ישראל המוסלמים - הציבור שבו שיעור הלידות גבוה מזו של כל העברים האחרים. אבל לצורך הציג הדברים, מדובר כאן במגזר הדרתי מכלול אחד.

לעובדות אלה יהיה ביוטי בתוצאות הבחירות. מן הסקרים עולה, שחצי מיליון או מיליון העולים החדשניים לא יצביעו למפלגה אחת, זו או אחרת, וכן ששיעור המצביעים מתוך למפלגות הרדיות שואף לאפס, או בין אפס לאחד, כאשר שיעורן של המפלגות הרדיות בקרב הציבור, בנסיבות האחרונות למשל, היה יותר מ-15%. מטבע הדברים הדבר יתlish את הנציגות של המפלגות הרדיות בכנסת הבאה.

השלכות פוליטיות וכלכליות

להلن ברצוני להעיר שתי העדרות בעניין ההשפעות הפוליטיות הפנימיות של העלייה ובנושא ההשלכות על הצבע. בנושא הכספי, לדבר על שני היבטים, האחד פנסייתי והאחר כללי. ההיבט הפנסייני נוגע לאתגר הכלכלי ולהשלכות המדיניות העולות ממנה; להתמודדות עם האתגר הכלכלי שמצויבת העלייה חייבת להיות השפעה על העמדות של מדינת ישראל בתחום מדיניות החוץ.

אם ייעזר צבא העלייה ויתחיזק על 60,000-40,000 עולים בשנה, לא תתקשה ישראל לקולטם, ויש להניח שוגם שעורי האבטלה של היום יירדו עם הזמן. אבל אם יתמשכו התוצאות של מיליון עולים, תהיה המדינה זוקה להשעות, וגם אם יגיע היקף ההשעות מבחן ל-35 מיליון דולר ביחס שנים, עדין תעמוד האבטלה על שיעור של 11%, שיעור אבטלה שהיה בימי המיתון הקשים של 1966-1967 הוכרים לכל.

לפי הערכות של בנק ישראל, גם אם לא תהיה הורמת הון מבחן בשיעור זה, מミילא החלק הגדול של ההשעות, כ-80%, אמורים לבוא מחסכן פנסי. מימוש הערכה זו תלי בקצב החברתי הכללי, אבל גם אם נגנית שרוב סכומי ההשעות יבואו ממקרוות פנים - עדין תהיה ישראל זוקה לאותם 15% או עשרות מיליון דולר Dolars של השקעה מבחן. בהעדר חלק ניכר מההשקעה הזאת, שעורי האבטלה יכולים להגיע ל-17%-18%, ולבנק יש בכתובים תוצאות כאלה, ואבטלה בשיעור גבוה מ-15%, כבר אינה עוד בעיה כלכלית-חברתית, אלא הופכת לבעה חברתית מדרגה אחרת.

התפקידים האימפריה הסובייטית

הבעיה באשר לגודלו של הצבא היא כבר לא מוגבלת בלבד כוח ארם, אלא מוגבלת תקציבית. לא חסרים מגויסים, הבעיה היא בחלוקתם בצבא. והתרמורר השני, החלוץ על התקציב שעלולה להיות לו השלכה שלילית על הצבא. היה שמודינת ישראל מנסה בשנים האחרונות, בעצם מאז 1985, לחיות במסגרות תקציביות מסוימות הכוופות גם את הצבא לעמוד באילוצים תקציביים, הרי ככל שהדרישות של שאר הסקטורדים על עוגת התקציב געשות יותר גROLות, הפתרון הוא לא להגדיל את העוגה - להזפיס כספי או להגדיל את המיסוי - וכל אחד מבין ששת הדריכים האלה אין בריאות, ועדיף לפחות במקום אחר. אם אכן תגדל העלייה, וגם הלחץ החברתי יגבר, יהיה צורך להפנות מקורות, שלא יהיו כל כך הרבה, לתעסוקה, ולשירותים חברתיים לאוכלוסייה זו - אין ספק שיגבר הלחץ לקיצוץ התקציב הבטחון.

ברצוני לסייע את דברי בנימה אופטימית, חיובית. אני חשב שמעבר לכל ההשלכות האובייקטיביות, יש גם השלכות סובייקטיביות, ולפעמים, במונחים אסטרטגיים, התפיסה הסובייקטיבית לא פחות חשובה. אינני רוצה לדבר על ההשלכות כלפי העربים. הם עשויים להגיע לכלל מסקנה שייהי קשה יותר להכריע את ישראל. אך יכולות להיות לפיק ושהשפעות חיוביות על העם היהודי, גם במדינת ישראל וגם מחוץ לה. העלייה הגדולה היא מבחינות רבות הגשמה של האידיאל הציוני, היא מהויה חיזוק חדש לאמונה הציונית, ובעצם *la raison d'être* של מדינת ישראל.

העובדת שבשנים הללו מדינת ישראל הפכה למקום מקלט מפני הפשות והמידדי של המלה – אם זה ל-20,000-30,000 יהודים אתאיפים ואם זה למאות אלפי יהודים מברית-המועצות – נתנה תוקף חדש לאטום הציוני בקרב הציבור היהודי בארץ, ואל לנו לולוז בתופעה זו. אפקט דומה היה לעלייה גם על היהודים בחו"ל בארץ, בעיקר בארץ-הברית, שכבה ערבית העלייה הגדולה, חלק לא מבוטל חש בהתרחקות מדינת ישראל עקב חילוקי דעתות על עמדות פוליטיות מסוימות בישראל משתנה לטובה. לישראל תמיד הייתה יותר גROLה הפרופורציה הראשנות למדינה, המגבלה המרכזית לכוחו הכלכלי של צה"ל הייתה במספר היהודים שנשנן היה לגיס. לכן, זרם של מאות אלפי יהודים, מגדיל מאוד את פוטנציאל כוח האדם של הצבא. ואת ועוד, אם יהיה לצבא יותר כוח אדם, יוכל לעליון בנושא הבטחון השוטף וגם בנושא המילואים, דבר שיש לו גם השלכות כלכליות וחברתיות. יש גם לומר שאין מדובר רק במקרים מסוימים, אלא בתוספת של כוח אדם איצותי לצבא, ציבור שרו בו בעל השכלת ו��ע טכנולוגי המתאים במיוחד לצבא מודרני, ודבר חשוב ביותר לכך שגם תמיד היו פערים בתחום הטכני.

שלוש ילדות מסמוקנד בתחנת הרכבת בבודפשט, הונגריה, בדרך לישראל. 1990.
(צלם: דורון בכיר, ארכיון התצלומים, בית התפוצות)

קטנה עם צבא גדול, אבל אין לנו ברירה. מטבח הדריכים, ככל שהמדינה יותר גROLה הפרופורציה משתנה לטובה. לישראל תמיד הייתה בעיה כמותית מול שרירות מיליון ערבים שמסביבה. בשנים הראשונות למדינה, המגבלה המרכזית לכוחו הכלכלי של צה"ל הייתה במספר היהודים שנשנן היה לגיס. לכן, זרם של מאות אלפי יהודים, מגדיל מאוד את פוטנציאל כוח האדם של הצבא. ואת ועוד, אם יהיה לצבא יותר כוח אדם, יוכל לעליון בנושא הבטחון השוטף וגם בנושא המילואים, דבר שיש לו גם השלכות כלכליות וחברתיות. יש גם לומר שאין מדובר רק במקרים מסוימים, אלא בתוספת של כוח אדם איצותי לצבא, ציבור שרו בו בעל השכלת וkekע טכנולוגי המתאים במיוחד לצבא מודרני, ודבר חשוב ביותר לכך שגם תמיד היו פערים בתחום הטכני.

יחד עם זאת ברצוני להציג שני תמרורי אזהרה. האחד, נדמה לי שבשנים האחרונות עקב הגידול של שנתוני המגויסים היישראליים המקוריים בלי העלייה, וכתוכאה מוגבלות התקציב רציניות

התפקידים האימפריה הסובייטית

הויכוח הוא סבב השאלה אם רוסיה היא בכלל מעצמה; לא מעצמת-על אלא עצמה. לעיתים שואלים את השאלה הזאת או דנים בנושא זהה בطنויים פתוחים, היתה אפילו התבטאות של שר החוץ הרוסי קוירוב שאמר לאחר סיור במזרח התיכון שלוב רוסיה את רוסיה עצמה המשוגלת לשחק תפקיד, כאילו זוקקים לאישור של מדינה כמו לוב לעובדה שרוסיה היא עדין עצמה. בודאי, בהצהרות הרשומות באלה לידי ביטוי הטענה שרוסיה מוסיפה ליאוות את עצמה כעצמה, אבל בתבטחות אלה ההגדרה של עצמה קצת שונה מההגדרות המקובלות של עצמה: רוסיה היא עצמה בוכות גורלה הפיזי, הגיאוגרפי, גודל האוכלוסייה, וכן הורות לפוטנציאל האינטלקטואלי שלה וגם הורות למסורתה התרבותית. לשאלת אם רוסיה היא עצמה נקשר גם נסיוון למצוא או להגדיר את תפקידה של רוסיה בעולם היום.

בימי שלטונו ראה גורבצ'וב את ברית-המועצות כמדינה מדיניות העולם, הפעלת בירהה של מדינות הבלתי-ựן, המהפשות שיתוף פעולה וערבים אוניברסליים משותפים. אבל היום מתמקדים הרבה יותר בשאלת האינטגרת האלאומי הרוסי, והסבירות לעיסוק בשאלת זה שתים. סיבה אחת, פירוק ברית-המועצות, ככלומר, רוסיה היא ייחודה עצמאית, והיא צריכה מדיניות ומקומות בעולם. הסיבה השנייה היא שמאנו נסיוון ההפיכה באוגוסט 1991 ומהפכה שבאה בעקבותיו, אנחנו רואים שליטנות רוסיה הם הרבה יותר לאומניים מאשר בעבר, ובחברה הבתר-קונומוניסטית המתפתחת ברוסיה, התגבר מאד היסוד הלאומי. ואו שאלת האינטגרת הלאומי של רוסיה מעלה סוגיה ישנה ומוסרית ברוסיה, סוגיית המורה מול המערב. יש המגדירים זאת במונחים של צפון מולד דרום, או מרכז מול פריפריה.

העניין מחייב כמה מלות הסבר. כשמדבר על מורה מול מערב, הכוונה למונחים תרבותיים: האם רוסיה היא מדינה אסיאתית-מורחת או אירופית-מערבית. מהחלטה לכך או לבאן משתמעת אויריננטציה אם כלפי אירופה אם כלפי אסיה. בעבר, חסידי האורייננטציה המערבית דיברו יותר, או ראו יותר, את המערב כמתකם מבחינה טכנולוגית ומדעית, ולעומת זה היו שדריבו על עדיפות למורה מבחינה תרבותית ורוחנית. אבל בויקוח היום המונחים האלה מתרוגמים למשהו אחר. אם האורייננטציה היא מורתה, מה משמעות הדבר לגבי הרפובליקות האתניות? האם פירוש הדבר שצרכיהם ליצור יחסים טובים ותדוקים עם מדינות מרכז אסיה, ועם הרפובליקות המוסלמיות, על מנת להיות עצמה?

התשובה היא שכיוון זה מעולם לא צלח לרוסיה. כבר מאות שנים שروسים חיים בין המוסלמים ומוסלמים חיים בין רוסים, כמו הטערים ברוסיה, אך מעולם לא הושג מיזוג של ממש. לפי כמה חוקרים רוסים, הדבר דומה לערבות מים ושםן. ככלומר, הטענה היא שהלאומיות הרוסית תמנע מהروسים להגיע לשיתוף פעולה ולמיזוג של ממש עם המוסלמים, וכך רוסיה עם הפנים

מושב שלישי

מר יוסף אלטֶר:

כשנגן ראש המרכז למחקרים אסטרטגיים ע"ש יפה אוניברסיטה תל אביב אני מחליף את ראש המרכז, אלוף (מיל') אהרון יריב שנცבר ממנו לשבת בראש המושב השלישי של יום עיון זה. אני מתכבד להציג את המוצהña של המושב, פרופ' גליה גולן, ראש מרכז מירך לחקר ברית-המועצות ומורה אירופת אוניברסיטה העברית ופרופסור למדעי המדינה באוניברסיטה זו, שתרצה על מדיניות רוסיה והרפובליקות(Cl) לפני האיזור וישראל.

פרופ' גליה גולן:

מדיניות רוסיה והרפובליקות(Cl) לפני האיזור וישראל

איןני יורעת אם אי פעם השקעתי כל כך הרבה זמן ועבודה בהכנות הרצאה, כשהבעיה המרכזית שעמה עלי להתמודד היא האם יש בכלל לרוסיה מדיניות חזק, שלא לדבר על מדיניות מורה תיכונית. בכלל, קשה לדבר היום על התענוגות רוסית במדיניות חזק. עיקר העיסוק הוא בענייני פנים, בעניינים הפנימיים. ידווע שزادם ברוחם מילא כמעט ולא מתעניין בעניינים מדיניות חזק, אבל אפללו ברמה של הפרלמנט הרוסי, וגם ברמה של הנשיא ילצין, העיסוק במדיניות החוץ הוא מועט.

ואם בכלל זאת מדובר על מדיניות חזק, אז בראש וראשונה מדובר במדיניות החוץ(Cl) הרפובליקות האחרות של ברית-המועצות-לשבנה. בעצם כשמדבר על רוסיה היום, הבעיה המרכזית היא איך להוכיח את הדרישה הרוסית ביחד, וכל הנושאים הכלכליים והפוליטיים נסובים סבביה הזאת. בכל זאת רוסיה של היום מתקיים איזה שהוא שפה ויכוח בנושא של מדיניות חזק. ביטוי לכך אפשר למצוא בעיתונות, בכתב עת, במכוני מחקר, וגם משרד החוץ הרוסי עצמו, שהוא בעצם משרד החוץ הסובייטי עם תוספת של כמה פנים חדשות.

התפוררות האימפריה הסובייטית

כשותפות בתחום המשחר וההשקעות, וכרכשות נשק וציוד צבאי. ושלישית, לפי הטענות של לא מעת אנשים במשרד החוץ, יידיות עם מדיניות ערבית, או בלשונם "הקשרים המסורתיים שלנו עם העربים", הם הדרך היחידה להשפיע על תחילה השalom ולהשיג לרוסיה תפקיד במורה התקicon. בילדיהם, לא תוכל רוסיה להשפיע בתחילה זה.

מכאן, לבעה נוספת נספהת הקשהה, אולם, לבעה אחרת, והוא הבעה של הביקורת או האופוזיציה למדיניות הרוסית היום. יש מקרים מכל מיני סוגים, אך אפשר לומר מינם לשתי קטגוריות עיקריות או שתי קטגוריות חשובות. האחת, אנשי הצבא ואנשיים הקשורים לתעשייה הצבאית, ולמרות השינויים ופירוק הצבא הסובייטי והקמת צבא דורי ועיר כמה בכאות, עדין מודבר על אנשי צבא, והקובוצה השנייה – הלאמנים המיליטנטים. שתי הקבוצות האלה רגישות מאוד לסתכת פירוקה של רוסיה, ושתייהן מתנגדות לאוריינטציה המערבית, ובמיוחד לControlEvents עם ארצות-הברית, הם רואים בזה לא יותר מאשר יתר רוסי על ספטטוס של מעצמה על מנת להיות חותמת גומי של מדיניות ארצות-הברית.

לשורת המקרים מצטרפים מפעם לפעם קומוניסטים ותיקים. גם אנשי "פמיאט", האנטיישמים הקיזונים, מתקיפים את המדיניות האמריקנית במורה התקicon, למשל, את המדיניות האמריקנית כלפי סದאם חוסיין. נשמעת מפיים הטענה שההתנגדות בתוך עיראק, האופוזיציה לסדאם חוסיין, אינה אלא פרובוקציה או קשר ציוני. הם גם טוענים שההתנגדות ארצות-הברית לasadם ומלחמתה בעיראק לא באו אלא כדי לעוזר לישראל ולוחקה באיזור.

בעיתונות הלאומנית הרוסית אפשר למצוא כל מיני טענות מסווג זה. לפניה כמה שבועות התפרסם מאמר שהאשים את המנגנון הוגנוכית באותם החטאיהם שביהם האשימו את גורבצ'וב. במאמר נטען שההנגגה הרוסית של היום מחייבת את הקשרים עם העולם היהודי, ובמוקם לתמוך באחדות ערבית נגד ההתפשטות האמריקנית, היא מבדרת את השפעתה במורה התקicon ואת שיתוף הפעולה הכלכלי עם האביבה הערבית המוסלמית.

גם בעיתונות הצבאית התפרסמו מאמרי המציגים גישה אוחדת לאיסלאם. בטיעונים מעניינים ומפורטים נאמר שלא כל המוסלמים הם פונדרמנטאליסטים, ואם רוסיה תפתח יחסים טובים איתם, תוכל למתן אותם ולמנוע מהם הילכה לכיוון הקיזונים. עוד נטען בעיתונות הצבאית הרוסית שבמערב, ובמיוחד בארצות-הברית, מגויים בסכנות האיסלאם, וזה געשה במגמה להחליש את רוסיה ולהפריד בין הרוסים והמוסלמים בתוך רוסיה ובין רוסיה לדיפוליקות המוסלמיות וגם בין רוסיה והמורשת התקicon. אלה טענות מוכחות עוד מזמן המלחמה הקרלה, אבל יש להן בכל זאת רלבנטיות להיום, כי לאנשי הצבא יש עדין חשיבות. בנוסף לכך יש בהחלה חששות אמיתיים מפני

מורחה לא יכולה להיות עצמה. אבל, אם האוריינטציה היא מערבה, אז צריכים להסתכל גם על הרפובליקות האירופיות: אוקראינה, בילורוסיה, שהשיבוון נמצא בועליה. אבל לפי חוקרים רוסים, כאן הלאומיות המיליטנטית הרוסית עלולה להביא את הרוסים או להתעלמות מהאוקראינים והቢילורוסים, או גרווע מוה, להגיע לכלל התנוגשות אתם. במלים אחרות, גם אם תפנה מורהה וגם אם תפנה מערבה, יכולת רוסיה לההफך לעצמה מוגבלת.

לא זאת הגישה במשרד החוץ הרוסי. שם טוענים שם רוסיה להיות עצמה, עליה קורם כל להתעלם מהמורשת, ולא להיות מעורבת ברפובליקות המוסלמיות. הדבר רק עלול להזכיר לסבר של עז. מכך שני, גם הרצון להיות עצמה אירופאית עם פנים מערבה יש בו סיכון. "אסור לנו להיות מערבים וקשרים לאוקראינה ולבילורוסיה – כך טוענים אנשי משרד החוץ – כי אלה פשוט יהיו לע רוסיה. עליינו לא רק שלא להתרשם בעניינים שלהם, אלא להיפך, להתפרק מהחויבות ומהתחייבות לרפובליקות אלה". لكن אנשי משרד החוץ מעדיפים לדבר במוניים של אינטנסיבי עם אוריינטציה או עם שייכותם בהקשר של צפון מול הדרום, או אפילו מרכזו ופריפריה, ככלומר הצפון או המרכז אלה בעצם שבע המדינות המתועשות הקפיטליסטיות הניצבות מול העולם השלישי, מול אסיה (למעט יפן), הצפון מול הדרום.

לפי אנשי משרד החוץ הרוסי, האינטראס הלאומי של ארצם הרוסית הוא באוריינטציה צפונית ובשיחיות דוקא למרכז; זה המקומ שבו יכולה רוסיה להשיג מעמד של עצמה. אבל אם זה נכון אז ההגדרה של עצמה היא גדרה כלכלית, ומן הבחינה הזאת, היום רוסיה אינה עצמה; היא מרים עניה, ולכן היא בפריפריה ולא במרכזו. אך היא שואפת להגיע למרכז של הצפון.

ההגדרה הכלכלית הזאת של אינטראס לאומי, די נעימה לאוניברס המערביות הפרגמטיות, ובהגדירה שכואת כל יותר להגיע היישר אל מדינות רוסיה במורה התקicon, ככלומר מן הצורך וההכרה הכלכלי, מן האוריינטציה המערבית והצפונית שמשמעותה ייחסים הדוקים עם מערב אירופה וארצות-הברית למורה התקicon ולמדיניות מורה תיכונית המבוססת על ישראל, מרים וטורקיה; ישראל ככת ברית של ארצות-הברית, מצרים כבלם מפני הפונדרמנטאליסטים והקיזונים וטורקיה כנציגת ארצות-הברית באיזור.

אבל גם גישה זו איננה גטולת בעיות, במיוחד עם החלק הישראלי שבה. ראשית, רוסים אינם יכולים להתעלם מן המוסלמים המתגוררים בתוך רוסיה, במיוחד כאשר יש אום על פירוק רוסיה. חוקרים רבים ברוסיה סבורים שמדיניות שכואת עלולה לגרום לביעות בין רוסיה והרפובליקות המוסלמיות של ברית-המוסצות-לשעבר. שנית, אסור לרוסיה להתעלם או להרוויח את המדינות המוסלמיות האחרות, מדיניות ערבית, או איראן, אסור לה לעשות כן בגל החשיבות הכלכלית שלן

שבעה מיליארדים דולר. יש הרבה סימנים שעיסקה חדרה עומדת על הפרק, ואפשר שכבר נחתמה. פירוש הדרבר שאיראן קיבל סוללות טילים, מטוסי MiG 29 וציפור חדש ומתחכם ביותר. רוסיה גם תחתה על הסכמים כלכליים רבים עם איראן, הנוגעים לנפט ולגז טבעי, ורוסיה גם הבטיחה לבנות באיראן שני כורים גרעיניים.

יחד עם זאת אנחנו גם רואים יחסים הולכים ומתהבהבים בין רוסיה לטורקיה. השתלים החשובות מארן לווז, ותורכיה משחקת תפקיד של נציגת ארצות-הברית במדינות הרוסית או בזירה הרוסית. יש אמנים בעיות כמו למשל הסכום בין ארמניה לאורביגין, לתורכים טبعי יותר להיות לצד של אורביגין, בשעה שהם מפרשים את המדיניות הרוסית כפרו-ארמנית. ויש עוד בעיות כאלה, ובכל זאת, מתחולל שינוי מהותי ביחס רוסיה עם תורכיה, וטורקיה ואיראן תופסות היום מקום חשוב מאוד במדינות הרוסית החרשה. עם זאת, למורת חשבונות של השתיים בגלל המיעוטים המוסלמים ברוסיה ובגלל הרפובליקות המוסלמיות, בכל זאת היחסים של רוסיה אפילו עם טורקיה ואיראן, נקבעים על-ידי קרייטריונים כלכליים.

רוסיה גם משפרת את היחסים עם ערב הסעודית, בשעה שעירב הסעודית משקיעה במרכזי תרבות מוסלמים בתחום רוסיה. והדרב מצבע על הפרגמטיות במדינות הרוסית. לדוגמה, ערבי הסעודית נתנה לרוסיה לא מזמן עוז להלואה בסדר גודל של 507 מיליון דולר, באותה שעה שעירב הסעודית משקיעה ובנייה מרכזיים ללימוד הקוראן באיזורי מוסלמים בתחום רוסיה, ונונצנת כספים על מנת להפוך את האלף בית הקירילי לאוותות ערביות באיזורי האלה. קשה לדעת אם הפרגמטיות הווה של הרוסים יצליחה. שר החוץ הרוסי קוירוב טען שהקשרים הכלכליים הללו הם הדרבר שבאמתו נשמר רוסיה על מעמדה כמצבמה. אם אני מצטט נכון, הוא גם אמר ששיתוף פעולה כלכלי, והסדר של שלום ויציבות – כל אלה והם במורת התיכון. אינני בטוחה שהוא צודק, ושיש והות בין הדברים. לפחות במקרה שקשרו לאוכלוסייה המוסלמית של רוסיה, לא למגררי ברור ששיתוף הפעולה הכלכלי של רוסיה עם מדינות-כמו-ערב הסעודית או איראן, והדרבר שיוביל ליציבות ולא יעורר בעיות דוקא. ואotta השאלה מתעוררת לגבי המדיניות כלפי מדינות המפרץ הפרסי. האם העיסוקות המדיניות החוץ הרוסית מצד אחד בזרה הברורה ביותר באירופה, עם הקשרים עם ארצות-הברית והתחילה של בניית מדיניות מזרח תיכונית המתבססת על ישראל, מצרים וטורקיה. אבל למקרה זה לא מבקרים ולאופוזיציה יש להשפעה. במקרה אחר, אינני בטוחה שיש מדיניות רוסית ברורה כלפי המזרח התיכון אלא יותר ניסיון לעשות את הכל, ולמדוד הכל על-פי קרייטריון אחד בלבד, והוא הקרייטריון הכלכלי.

אבל היום הסכום הישראלי-ערבי לא נמצא במקודם המדיניות הרוסית באיזור, והוא פשוט סוגיה צדנית לחולטן בה. מצד אחד הסכום הזה יכול היה למת לרוסיה תפקיד כשותף לארכות-הברית בתהליך השלום, מצד שני מעורבות שכזו שהיא יכולה לגרום לפגוע ביחס רוסיה עם מדינות ערבי מסויימות, אבל האמת היא שבמציאות לא זה וגם לא זה קוראים; רוסיה משחקת תפקיד מינימלי

ראש הממשלה יצחק שמיר ושר החוץ הרוסי אלכסנדר בטטרניך בעת ביקורו בישראל, Mai 1992. (יום 77)

הבדלות המוסלמית בתחום רוסיה. הלאומנים במשלה הרוסית כמו הערביסטים במשרד החוץ מתקבלים חיווק מן הביקורות האלה.

רוסית החוץ הרוסית מצד אחד בזרה הברורה ביותר באירופה, עם הקשרים עם ארצות-הברית והתחילה של בניית מדיניות מזרח תיכונית המתבססת על ישראל, מצרים וטורקיה. אבל למקרה זה לא מבקרים ולאופוזיציה יש להשפעה. במקרה אחר, אינני בטוחה שיש מדיניות רוסית ברורה כלפי המזרח התיכון אלא יותר ניסיון לעשות את הכל, ולמדוד הכל על-פי קרייטריון אחד בלבד, והוא הקרייטריון הכלכלי.

התוצאה היא שלרוסים יש יחסים מפותחים ומתרחבים עם איראן, גם בגלל השינויים בתחום איראן, אבל גם בגלל אינטנסיביים רוסיים. עוד ב-1989, בידי גורבצ'וב, נחתמה עסקת נשק בהיקף של

פרופ' ניסן אורן:

התפוררות הקומוניזם והאימפריה הסובייטית: ההשלכות הגלובליות

אנשה לאמר כמה דברים קונספוטואליים ממשום שהטיפור כבר סופר לא פעם. אפתח במטפורה. גניה שאנו חווים בשני גלדיatoriumים, הלוחמים זה בזו במשך ארבעים שנה במלחמה לחיים ולמוות, לשולzon בעולם. ופתאום אחד מהם מת, מת בעמידה. וזה מה שקרה לבירת-הומות. ועתה, הגדיאטור המנצח, ארצות-הברית, מודאג מאוד ומנסה להחיקות את יריבו.

בתולדות העמים, זה אירע יהודי ובلتוי רגיל. היו אימפריות שנפלו. התהילה נמשך מאה שנה, מאותים שנה; נפילת האימפריה העות'מאנית נמשכה מאותים שנה. ירידתה של בריטניה נמשכה מאה שנה. ואילו כאן, הנפילה היא פתואית ואנו נדרשים להסביר את דרך כשלה. כאורח העולם יש לנו הצדקה לשמות. לעומת זאת, כאורח מדינת ישראל יש לנו סיבות טובות להיות מודאגים.

קץ הדוקומטניות

מדובר בשני מישורים שונים, והධון יהיה בכל אחד מהם בנפרד. מנקודת המבט הכלכלית זהו שבו מערכתי. בהיסטוריה המודרנית, מעתם המקרים של שינויים מערכתיים כל כך ניכרים. متى במשך מאותים השנים האחרונות עמדו האנושות לנוכח שבר, לפני שינוי רדיקייל, סיטטמי? אני מניח שהבסת נפוליאון הייתה שבר מערכתי; צרפת חදלה להיות מעצמה מן הדרג הראשון ונפתח עידן חדש שהיה עין שווני למורי: חמישה, שישה, שבעה שחנים, המשחקים.-column את המשחק המאור שמנגן, המאור יציב, והוחוכה או היה שידעו לאחר התבוסה לשחף את צרפת מתוך המערכת; לא גnoch אותה.

השבר המשמעותי השני העולה בדעתינו, שבר פחות רועש, פחות קטליסטי – הוא לא בא בעקבות מלחמה כוללת – היה כאשר הגרמנים התקחו, כאשר בן ליל הגרמנים כמדינה אחת גדולת, בלב ליבה של אירופה, לב ליבו של העולם. ביסמרק עשה את זה בשורה של מלחמות קטנות. הganowitz שלו הייתה בכך שהוא עשה זאת בלי שפיצה מלחמה כלל-אירופית. זה אולי היה המחדל הגדול גם של בריטניה וגם של רוסיה. כאשר העם הגרמני, שהוא אול' העם המוכשר ביותר, התאחד פתאום. בהמשך אגע עוד בגרמניה, מפני שהגרמנים היכולים של הפניקס, לקום מחדש.

בתהlik השלים ובכל מה שקשרו להסדר הסכטוך היישראלי-ערבי ואין עניין מיוחד לא מצידה וגם לא מצד הצדדים האחרים, כולל מדינות ערבי, באיזה תפקיד הרוסים משחקים או לא משחקים. לדעתו, מדינות ערבי והפלסטינים הבינו כבר מזמן שרוסיה אינה יכולה לעזור או לשתף תפקיד בסכטוך היישראלי-ערבי. לרוסיה אין יותר משקל פוליטי וגם לעוצמתה הצבאית אין יתר משמעות כל עוד היא תלויה כלכלית במערב. המצוקה הכלכלית ברוסיה תימשך עוד הרבה זמן. גם אם המצב הפליטי השתנה, ולפי התסרים השחורים נראה שוב דיקטורה כלשטי ברוסיה, יקח הרבה ומן עד שروسיה תרכוש או תבנה מחדש יכולת כלכלית כדי שתוכל לפעול כמעצמה פוליטית עצמאית. ובמה שנגע שירות לישראל, ניתן לבבזחירות הפורמליות הרשמיות נראה השפעה כלשטי של המבקרים ושל העביבים במשרד החוץ, אבל לפחות שבבזחירות הפורמליטים הכלכליים ימשכו ל���ו ולכונן את מדיניות רוסיה, גם כלפי ישראל, גם במזרח התיכון ולדעתי נMISSIC לראות את האוריינטציה הפרו-מערבית והתלוות בארצות-הברית. תודה.

מר יוסף אלפר:

תודה רבה פרופ' גליה גולן. כדי להציג את המרצה האחרון, אקדמי מלא לסדר היום של יום העיון הוגשנו בשתי הרצאות רקע על תהליכי ההתפוררות של ברית-הומות ועל הרופובליקות המוסלמיות, מכאן עברנו לפיק על המוראה התיכון וישראל, שאותו חתמה עכשו PROF' גליה גולן בהרצאתה. אבל חשבנו שלא כדאי לסייעים את היום רק מבט האזרחי והמקומי-הישראל, ושאנחנו חייבים גם בנסיו לחתם מבט גלובלי שיחתום את היום ויכניס גם אותנו, את ישראל הקטנה לפרופו ציה המתאימה בMSGORT המשמעותיות יותר וחבות של התפתחויות ברית-הומות. לצורך זה פנו לנו פרופ' ניסן אורן המכון כפרופסור לייחסים בינלאומיים באוניברסיטה העברית בירושלים. הוא ירצה על ההשלכות הגלובליות של התפוררות הקומוניזם והאימפריה הסובייטית. פרופ' אורן בבקשתך.

התפוררות האימפריה הסובייטית

בעצם מה לאמר. הוא גם נכשל כי ויהו אותו עם ברית-המוסדות הסטליניסטי, דבר שהכתבים אותו, אם לאמר את זה בצורה בוטה, חבל שהאנושות הפקירה כמה מן האידאלים של השמאלי ומסרה אותם לידי המזו"קים הרוסים שלא היו מסוגלים לשאת אותם.

מותר לנו לשמהו בהתחלה, אך מתלווה לכך עננה של עצב. היום מעלים על דוכן המנצחים את היום, את מי שידעו למכור ולקנות, הוגג גיבור דומו. בעת שההיסטוריה של המערב היא היסטוריה שבאה במשך מאות שנה ויתור, ניסינו כולם לר尊敬 את היום, את הבוגני המיציר, את המהפקן הזה שידע לקחת כסף, להשיקו וגם להפירות. וניסינו לקוץ ולעגל את הפינות שלו כדי שיהיה יותר וספרטה מעין שני קטבים, או אולי רומה וקרתגו לפני שהקרתגים הובכו.

גם מהבחינה של הpolloיטיקה הבינלאומית הכהונית, טוב היה כאשר הייתה אותה התמודדות. האחד ריסן את השני, היהת מן סכין ולידה אבן משוחות, ופתאות האבן היו התפוררת, הסכין נשארה לבה. וארצות הברית היא ידידתנו, בת בריתנו, וכל העולם חייב לה חוב גдол, אבל מי יהיה וזה שיעדן אותה בעתיד כאשר אין לה אתגר? מפני מה ייסן אותה? מפני מה תחשוש בעתיד? אלה הן שאלות הנראות אולי מאוד טיפוליות, אך הדברים האלה מעיקים לא מעט.

הبنליזציה של הנشك הגראיני

�בר אחדון בהקשר הכללי, זהה הסוגיה של הבנלייזיה של הנشك הגראיני. למללה מ-30,000 מטר מתקנים, מכל הסוגים, מגודל של פנו ועד לפצצה של הרבה מגטוניים. לא רק אין מי שיטפל בהם, יש אמורים שאין אפילו רשימת מצאי מסוימת של היחידות היושבות בברית-המוסדות. הדבר הפך פתאום להיות בנלי, לא רק שאין יודעים לתחזוק אותו היטב, אלא שלמנהיגים הרוסיים אין את יכולות לעשות איזה שהוא מכך וממכרו: "בוואו תקוות את זה ואני, תשלמו לי קצת כסף". הנشك הגראיני מונח כמובן כאבן שאין לה הופכין.

יכול להיות שמלכתחילה הנشك הגראיני היה יותר מרדי מפלצתי, בעוצמתו ובגודלו, כדי להיות רלבנטי. עכשו הפרק לבתלי רלבנטי, ואני מבקש להזכיר לכם שאני מדבר על הקומה העליונה ביותר. תמיד קיימת אותה סכנה שכמה פגומים מהסוג הזה יסתגנו לידיים לא יפות. בכל אופן זה מושא לדוברים שנדרמה לי שתהא זקופה לספרות היפה, כדי לחתת לו ביטוי – עולם הבניין על החדרה מפני הנشك גראיני, ולפתח ענןليل, כל תחרותה הו נעלמת.

השער השלישי הוא מבון השבר של סיום מלחמת העולם השנייה ובואה של הרו-קוטביות. איש לא שיער שתדבר זה יקרה, וגם זו האקדמיה נתפסה במובכה. יש כמה אמריקנים החושבים וכותבים ב-1941-1942 על כך שהengaן "AMILNOM AMERIKANI" לפניינו: לאריקה תהיה hegemonia בעולם. והם כמובן התאכזבו, מפני שהם עליהם עורדים, בצורה די מפתיעה. הסטליניזם דחף ואילץ את העמים הסובייטיים למקום ולהוות אתגר להגמנונה זו. בוואו של העידן הגראני הקל על הסובייטים שבחם שני ענקים מתמודדים, כשהכל היתר הם בדרגה שנייה וՓחותה כל כר. בהיסטוריה המודרנית אין מצב דו-קוטבי. המבוקש למצואו דו-קוטביות צריך לחזור לעולם העתיק, שם באיזה שהוא שלב היוו אותן וספרטה מעין שני קטבים, או אולי רומה וקרתגו לפני שהקרתגים הובכו.

הדו-קוטביות היא כאמור, מקרה מאד מיוחד במיןו. היא חזקה ושורינה על-ידי בוואו של האנרגיה הגראנית. ואו בא השבר האחרון זהה שווא, כאמור, בסך הכל משפט. ואין לנו סיבה להטעצב – ואני מדבר עכשו כאזור העולם לא כארוח מדינת ישראל. זהה חלק מגורלנו, שנאנחו חיים תמיד באיזה שהוא דיקוטומיה. והמצב היום הוא כזה, שאפשר לומר שמעכשיו העולם יהיה נשלט על-ידי ארצות-הברית. מבון שישפה איזה שהיא דרמה. כאשר האמריקאים דיברו על האפשרות שלהם תהיה hegemonia בעולם, בפרק מלחת העולם השנייה, יתכן ואו הם היו מסוגלים להגשים זאת. כשמלחמת העולם השנייה מסתימת, ארצות-הברית מגייסת 50 מה탈"ג העולמי. היא לה גם מוראל גבוי, היא הייתה חברה בעלייה. היום ארצות-הברית שרויה במובכה, הגורל התאכזר לה, והיום יש אפשרות שלא מספיק לה העוזמה.

מפלת השמאלי

בבקשר זה ברצוני לעיר עוד שתי הערות. ראשית, העולם שלפניו חסר את הקוטב של השמאלי. השמאלי ספג מכיה נוראה והורד מן הבמה. אני מתכוון לשמאלי באופן כללי, גם השמאלי הרוקטרינרי וגם השמאלי ההומניסטי. באיזה שהוא צורה, בן ליליה כמעט הדיאלקטיקה בין הימין לבין השמאלי, שהוא בעצם יצרה את העולם המודרני של המאה העשرين, אותה סימביוזה כאילו נפסקה, וכשלעצמם זה חבל, מפני שטוב כשייש התמודדות, טוב כאשר מתקיים איזה הגיון דיאלקטי, ובתוםני שפותות טוב כאשר צד אחד ניצח נצחון טוטלי.

מדוע ספג השמאלי מכיה נוראה כל כר? יש להדגיש שזה לא תהליך שיטתי בתקרטם, הוא יימשך הרבה מאד זמן, עד אשר השמאלי ישתקם, אם בכלל. השמאלי ספג מכיה מפני שהוא הצליח מאר. אני מדבר על השמאלי המתון, השמאלי ההומניסטי אשר היה לו חווון, היהתו לו ראייה והוא הגשים את הראייה הזאת עד תום ויצר את מדינת הסעה. והוא נתקע ומן הבחינה האידיאולוגית ולא היה לו

התפוררת האימפריה הסובייטית

נשיא ברית-המועצות לשעבר מיכائيل גורבצ'וב ביום הראשון כיו"ר הקרן למחקר
חברתי-פוליטי. מוסקבה, ינואר 1992. (AP, באדיבות "מעריב")

מדוע התפוררת ברית המועצות?

חוות לבירת-המועצות שהיא במרכז הדין. את נפילתו של אותו גלדיטור שמת בעמידה, יש להסביר בהשברים אובייקטיבים, שניין ליותר מהם, וגם בכמה הסברים סובייקטיבים שאוטם קשה יותר למדוד. אובייקטיבית, יש להביא בחשבון שברית-המועצות נמצאה במצב של סטגנציה כלכלית במשך יותר משנות דודו. ומדוע היא משק טוגני? בעיקר מפני שתחת שרביטו של סטלין היא הצליחה לכובן מודרנית, אך לאחר שעשתה דבר אחד עשתה ממנו אין סוף עותקים, כמו שנאנחו משלכפלים ניריות. הם בנו מפעל אחד לפדרה ואחרי כן בנו עוד 30 מפעלים לפדרה, באותו טכנולוגיה, באותו ניהול, וזה היה גדול מאוד ומרשים מבחינה האחויז שלו, אבל היה להם התחילה ממשר מודר נමוך, הם גדלו בקצב גדול. התקופתו של סטלין וגם לאחר מכן גידול של 10% לשנה. אבל המשק הזה היה משק שלא נשען על שוק. כמובן, לא הייתה שם שום תמורה של רצונות מהשתה. ואו בשלב כלשהו הם הגיעו לרוויה בתפקוד הפדרה ולא היה שוק שירטן אותם ויגיד להם: "עכשו תפסיקו לייצר פדרה, בואו נבנה מלונות ומוטלים". את זה עשה השוק, אולי לא באופן אידיאלי, אבל הוא מצביע פחות או יותר על כיווני ההתפתחות הרצויים בעבר.

ברית-המועצות נפלה מפני שזו הייתה מערכת שלא ירעה ללמד את עצמה. הבורגנות הליברלית המערבית למדה הרבה מההشمאל. למשל, היא לkıתה ממנה ושיתפה בשיסיה את האיגודים המקצועיים. הסובייטים לא ירצו לצקת בתוך הקומיטיל המר שליהם, את הרכמות המסתימת של יווזה חופשיה. הם לא היו מסוגלים לעשות את זה, מפני שהם היו לכודים באיזה שהוא דוגמה, והשלטון היה שליטון של מיעוט. בסופו של דבר זה היה שליטון בלתי לגיטימי, שליטון של מיעוט מההתחליה. הוא מעולם לא היה מסוגל לפתח את עצמו לרצונות דיפרנציאליים כדי להביא עדכו. ואו חלה אותה סטגנציה, וביום אחד "גמר להם הסוט".

מחדריו של גורבצ'וב

ועכשיו כמה דברים על העניין הסובייקטיבי. אני חשב שגורבצ'וב, שהוא אדם מעניין – תמיד החזקי לו אכבעות – וגם אדם כריזמטי, הוכיח שהוא בעצם small timer העושה דברים גודלים מאוד. זה נשמע פרודוקסלי, ואכן זה באמת דבר פרודוקסלי. יכול להיות שאם הוא היה איש חזון ובעל ראייה רחבה, יתכן והיה נרצע ולא היה עשה את זה מה שעשה; אולי היה צריך כדי לשבור את המוסכמות.

גורבצ'וב הוא אדם אינטיליגנטי מאוד אבל גם בור גROL, הוא בעצם לא יודע הרבה מהעולם. הוא אדם אינטיליגנטי, אך בעל השכלה מעטה מאוד. זה בדרך כלל טיפוסי מאוד לאדם הסובייטי מהסוג

ארצות-הברית – מנהיגת העולם

באשר לירשת, כמעט בעל כורחת, ארצות-הברית. כולנו אוהבים את אמריקה, על כל מתחילה. אך יש שני דברים עקרוניים המחלישים את אמריקה בעידן הנוכחי, האחד הוא ניהול פוליטי כושל; נשאים בינוונים, אחר אחרי השני. ולא רק שם בינוונים; הם גם לא מוכשרים, ובוסףו של דבר הם גם קצרים רמאים.

במשך 12 השנים האחרונות ארצות-הברית תהיה בעיקר מרכז שהוא כסף מהיפנים וגם מהגרמנים. המדינה שרק לפני תריסר שנים יצירה 50% מהתלא"ג העולמי, תהיה מן ההפקר מפני שהפוליטיקאים האמריקניים פחרנים מדי ואינם מוכנים להעלות את המיסים. וזה המשך המרכז של רייגן, והוא דבר פרדוקסלי משומש שהוא הגיע לנשיאות עם איזה שהוא פילוסופיה של הימין המוצק והוא נהג למשה "שנורר". הוא הרגיל את האמריקנים, הוא סימם אותם, לקחת כסף בדלוואה, לא להעלות מסים ולחייב מעבר למותר. התבררה האמריקנית היה מעבר ליכולתה. היפנים והגרמנים ממננים אותם ועכשו הרברים נועשים קשים יותר מפני שיפן לא כל כך מוכנה למן אותו. זה רק סימפטיות אחד לאותו ניהול כושל. אילו קם שם פוליטיקאי בעל עצמה, והיה מעלה את המיסים על הרלק בחמשה سنיטים זה יכול היה לעוזר בהרבה, אבל הם לא מוגלים לכך. ניהול פוליטי כושל הוא דבר שניtantן לתקן.

הדבר השני הוא שארצות-הברית בתוך תוכה הייתה ונשאה חברה גזענית. אחרת אין הסבר לו שאמריקה יכולה כך אנרגטית וכל כך פרגמטית, והיא מומחית בפרטון בעיות, איננה מצליחה לפתרור את בעית העובה לב' ליבכה של כל עיר אמריקנית גודלה; 20% מאמריקה דומה לבנגדש, ואני מגוון. אין זה חברה דמוקרטית, פולוריסטית, סובלט ומוכנה לדאות חמישית ואולי יותר מאוכלסית'ה נתמכת, אוכלוסייה שצדך לתחזק אותה מפני שהיא נגעה בפשיעת.

זה כמובן עומד לאmericנים לרווח. והשאלה היא האם המנג'מנט הזה ישתרף משך הזמן ואם אפשר יהיה לשקם אותה כדי שהיא תהיה מנהיגת העולם. אין תשובה לכך. לכן אני מוכן לומר ולהציג שהעתיד הנראה לעין הוא עתיד הרבה יותר שטוח, הפרופיל שלו הרבה יותר שטוח, אין עוד שני גלדייטורים; יש אחד. מן הגמוניה האמריקנית בערבון מוגבל.

גרמניה המאוחדת – סיכויים וסכנות

ולבסוף כמה מילים על גרמניה. האמת היא שאני מתפעל מהגרמנים; אני חושב שהוא אחד העמים המבריקים ביותר שקו עלי אדמות, אלא שיש להם איזה שהוא חולשה רוחנית גוראה; ההצלחה משכרת אותם והם יכולים להיות לבהמות. הפנטזם הגרמני הוא קם היום לתחיה.

הוא למד משפטים במסקבה ב-1952. זו הייתה הפקולטה המכירה גוראה שאפשר להעלות על הדעת; משפטים בשיאו של הסטליניזם. זו הייתה החשיפה היחידה שהיתה לו לעולם האידיאות. יחד עם זאת הוא אדם פעולטן ואנרגטי היודע שהענין רקוב. ואז הברנס הוזה מהפרובינציה, "הפוליטיקאי מנס ציונה", נהייה מנהיג העולם.

היתה פה גם השתלשות אירופיים מעניינת. שני קודמוני מטו מוקדם, אחד אחרי השני; זה לא קורה בדרך כלל – בדרך כלל מוכיר כללי חיו שmono, עשר שנים – שני ראשי מדינה מטו לפניו והוא סוציאליסט. ואז, ככל הנראה, הוא שוגה בויה שהוא פותח את כל הביזנסים הגדולים ומעניק חופש ביטוי, אך איןנו עושים דבר בעניין הכלכלת. הוא דיבר הרבה מאוד על הכלכלת אך בקניין פרט – הוא אמר זאת לא פעם – הוא גם לא מאמין במבנה שלטוני רבע-מפלגת; הוא תמיד חשב שניתן לשפר ולשകם את המפלגה. על-כל-פניהם היה פה מહלך של חוסר סינכראונייזציה, בין פתיחת המאוורים, שאכן הביאו אוירה חדשה באופן ייצא מן הכלל, לבני אי היכולת לספק את הסchorה. נדמה לי שהדבר הזה שחק אותו.

גורביץ' עשה עוד דבר שלא יכולות: הוא נתן לגרמניה להתחדר באחת, בן לילה, כאשר במורח גרמניה היו מוצבים 350,000 חיילים Sovietyים; היום עדין מוצבים שם הרבה عشرות אלפי חיילים. הוא עשה את זה ללא תמורה הולמת. הוא נתן לגרמניה להתחדר כאשר היה לו כל האפשרות לוסות ולמתן את התהיליך ולבקש תמורה הולמת. למשל, הוא יכול לבקש מגרמניה המערבית 200 מיליארד דולר ולאמר להם: ניתן לכם את מורת גרמניה, ניתן לכם אותה לאט-לאט במשך שנים, בתשלומים. אני בטוח שיכל היה להיווצר קונסורציום עולמי לעניין זה.

כדי לזכור עד כמה חשובה הייתה מורת גרמניה למערב; היא הייתה לב' ליבכה של המלחמה הקרלה. ואו שני דברים היו אולי מתרחשים בנסיבות שונות: האחד, גרמניה לא הייתה מקבלת הכל במתנה, ואני חושח חמיד מגרמניה שהיא תיכנס לאופוריה, פתחו 80 מיליון גרמנים ביחסה אחת, כולל צועדים בצוותא. הדבר השני היה שב-200 מיליארד דולר במשך עשר שנים היה ניתן לרכז את הנפילה, ניתן היה לספק קצת סחרה, ואו אולי לקדם את הרפורמה בנסיבות יותר מתקבלת על הדעת. ואת אומרת, גורביץ', האדים הרגול הוה, מוכחים את עצמו כאדם לא ראייה קונספסואלית חייל זו עצמה גדולה מאד. אני אומר שהוא היה צריך למנווע את תקומה של גרמניה המאוחדת, אך הוא היה יכול לוסות ולמתן אותה, לעשות את ההליך בנסיבות מדויה.

פסל של לנין שכוסה לאחר שאלמונים שפכו עליו צבע. לנינגרד, אוגוסט 1991.

(AP, באדיבות "מעריב")

השאלה היא איך תנагג גרמניה בעtid. יתכן מואוד שצורת התנהגותה של גרמניה בעולם תהיה יותר חשובה מזוירת התנהגותה של ארצות-הברית. פרנקלפורט ועד לוולדיבוסטוק הכל פתו; אין מה שייעזר את הגורנים פרט לאוכלוסיה המודוללת בברית-המועצות-לשעבר, אוכלוסיה הרעה להם. וכי יכולה להציג את החברות המודוללות האלה? רק גרמניה. בכך גם לפנים יש משאבים, אבל היפנים מואוד והרים, גם אין להם מסורת של מגע עם העולם המורה אירופי. לגרמניה יש את המורשת הזאת. אם לא תיהפר לבמה, גרמניה יכולה לעשות גודלות. היא יכולה להיות במרחב הזה, עד לוולדיבוסטוק, מה שיפן הפכה להיות בדרום מורה אסיה, דהינו, להיות למטען, ליצאת התעשיות שהן אינטנסיביות מבחינות הרכסים של כוח האדם, מפני שאין לה די אנשים בשביב הרכב הזה. השאלה הגדולה היא האם גרמניה יכולה לעשות את זה. הדבר יהיה תלוי במידה לא קטנה בפרשטו של הדור הבא בגרמניה, דור הצעירים. הדור הזה שמשתרע בין לדור ילדי, הוא עדין עצור. הוא לא יודע מה עשו הוריו בזמן המלחמה. וזה גורם להם לאיזה שהן עצבות. אני לא חשב שתהיה עכבה זוואת ילדים שלהם. דור זה צערם והוא שיהיה במידה לא את דרכיה, הגרנים יגיעו למצב פריטי איתה.

הရשמי לעצמי לומר את כל הדברים האלה, מבלי להתייחס למה שקרה בקומות ההתהנות של המערכת העולמית. כפי שאמרתי יש הרבה מאוד סיבות להיווננו במצבה, כשהאני אומר אנחנו זה "אנחנו" באופן פרטיקולי, אבל גם אנחנו כיתר האזרחים. במישור האזרחי הדרברים כਮובן שונים, אך במפלס של הקומה העליונה, עם כל הרכבים האלה שאנו מצד עליהם, נדמה לי שלנו דוקא מותר לשמות.

שאלות ותשובות

מר יוסף וויס:

האם ההיסטוריה האנושית היא לא רצף אחד של משברים ושל שינויים ממיערכות דו-קוטבית לרבת-קוטבית? פרס ובבל, בבל ומצרים, רומא ואטונה, רומי וקרטגו וכך הלאה, עד לגרמניה בתקופתנו. ועכשו אנחנו בתהילתו של שינוי ממיערכות דו-קוטבית למערכת רב-קוטבית שבה משחחות יפן וגרמניה חפקיד חשוב. ושאלת אחרת, מדוע מת הגדיאטור? האם מפני שהיא יותר מדי שמן, יותר מדי לא יעיל, מפני שלא היה מנוהל כנדרש, ולא היה יכול להתמודד עם המציגות, או שהוא האידיאולוגיה שבסמלה לחם הייתה שוגה? האנושות לא תהיה מסוגלת להיות על-פה, אולי לא הייתה די בשלה להיות על-פה?

התפוררות האימפריה הסובייטית

הבינלאומית הוא שכאש אנחנו, אורי הולם, סבלנו מהמצוקות של המלחמה הקרה, ושל האיום במכה ראשונה ושנייה, הדברים האלה לא הפחדו את העולם השלישי. הוא בעצם יצא נשכר מן המלחמה הקרה. הרבה לא נגע לו; נשך גרעיני לא היה רלבנטי לו.

היום המלחמה הקרה נגמרה ואנחנו שמחים וצוחלים, והעולם השלישי נתון במצבה ובפתח גדול מאוד מכך שישחו אותו. הרבר היחיד שנותר לעולם השלישי הוא להטמלה: "אם נכרות את העין הווה, נגביר את זיהום האויר שלכם, אם לא תעورو לנו". אבל בכך אין די, כך שмотב לא להיות בעולם השלישי, מפני שם תהיה תמורה המונית – באפריקה השחורה במיוור.

והימים האלה שהזכיר השאלה הם כובן בתוך, באמצע, קרוביים הרבה יותר לעולם השלישי מאשר לעולם הראשון. אין עוד עולם שני; שם תהיה אנרכיה, מה קרה ברוסיה? ברוסיה תהיה אנרכיה, אנחנו מכווים שזו תהיה אנרכיה מבוקרת. אני לא רואה שם יוצאים לדרך המלך. הנזק הוא יותר מדי גדול. סטלין וירושו אוותם יותר מידי פעים. יש הבדל מהותי בין צ'כי לרוסי. הצ'כי זכר איפה הייתה חלקת אבותיו, איפה סבו עיבד את האדמה והיבן עבר אבי. וככשו יש שם דה-קולקטיביזציה והוא ילך ויקח את החלקה שלו; אנחנו אין לו די כסף כדי לעבור אותה כתה, אבל יש המשכויות. יש כנראה הבדל מהותי בין ארבעים שנה של ביון לשבעים שנה של ביון; ארבעים שנה הם עדין בטוחה הוכרזן של אדם אחד. ברוסיה הרבר הווה אמורפי, מי יודע באמת איפה הייתה חלقت אבותיו? לרוסים תמיר חסנה התחשזה למסחר. זה לא בתורות שלהם. התורות הרוסית היא תורת האותבת להשוב, להתחבט, לשבול; היא לא תרבות של מקח וממכה. הרוסי לא יודע לקנות ולמכור. היהודים, הגרמנים, הארמנים, הגרוויים, כל אלה עשו זאת בשביבם. אני נשאל, מה להגיד להם, ותשובי, לומר להם שם שוליות במערכת הבין-לאומית – וזה אנחנו עלבון. יש שם אנשים נפלאים כובן. לא גוטרי לי אלאalach לכובן שהאנרכיה שתשרור שם – והיא תימשך הרבה זמן – תהיה מבוקרת. תורה רבת.

מר יוסף אלפר:

ביקשנו מבט גלובלי ואכן קיבלנו את מבקשנו בהרצאה מלאת ממשמעות וענין. לנעלית היום אני רוצה להזכיר לקהל שדברי יום העין יופיעו בכתביהם. אנחנו מכווים לראותכם ביום העין הבא.

פרופ' ניסן אורן: יש מערכות הנופלות ומתגבשות. אני מוכרת להודות שהמערכות האלה שקמות ומתנוגנות, זהוי במדינת מה ראייה בודיעבר, ברטראנסקטייה, אתה מסתכל על הנוף ההיסטורי ואז אתה מגבש לעצמך איזה ראות יותר גדולות. אני חושב שהבר הווה לגיטימי, אתה לא יכול למש את זה בעט התחרשות. לעיתים אתה רואה את הסיסטמות האלה רק לאחר מעשה. אלה אולי קפריות אינטלקטואליות; יותר קל לארגן את החומר כשאתה בונה את זה בזורה כוזה. אני חושב שיש בו מה שפוארה לבבר, ואני לבטח אינני רטראנסטי. אני מאמין בדברים האלה, שיש מעגלים ושבולני מטפסים לאיזה שהוא ספרלה. אבל אני חושב שיש דבר כזה, והייתי מוכן להרחב את הדיון מדוע אני חושב שתקומה של גומניה מאוחרת היהת מפנה סיטטמי כביר. מה שתmir מדרהים אוטי כשאני חושב עליו הוא שזה כשאנגליה נשלטה על-ידי אנשי החוכמה הפוליטית הגדולה ד'יוואיל וגדרטון, והנה ביסמרק עשה את המהלך הגדול הזה, הוא שבר את איזופה לנצח, מתחת, מתחת לאפה. מרוץ הרבר הווה הי ריאגנסטיקים לא טוביים; הם חשבו שהצ'רפתים חוקים מהגרניים ואו נתנו לגרמנים להשתולל, זה היה שבר מעכתי.

הקומוניזם לא גוסה באיוובקה, יכול להיות שגם היו מנסים אותו בסיאטל, אפשר שזה היה נחמד. הוא גוסה במקום מאד בלתי פורה מבחינת המבנה החברתי שלו, ולפי דעתו הוא מת בעיקר בגאל אי-היכולות היסטמיים למלוד. הם לא היו מסוגלים לחתעדכן; הם שמרו על המתכוונים האלה שסטלין כפה עליהם במשך 70 שנה. כשהיש לך מערכת שבה התל"ג נשאר קבוע, כשהמוחיבות היא אימפריאלית, גובלית, מוחיבות הולכת וగירה – אתה וורק על קובה שבעה מיליון דולר בשנה, ועל וייטנאם עוד חמישה או שישה מיליון לדינר לשנה, שלא לדבר על היתר – וכאשר התל"ג איננו גדול, נוצרים מתחים גדולים מאד, ישנה מוחיבות אימפריאלית מצד אחד, ומצד שני הכתפיים צרות.

עו"ד ידידיה בארי:

מה ניתן לומר היום לארכנים ולאורים בנגרנו קאראבך, לרוסים ולרומנים במולדביה, לסרבים, לקרואטים ולמוסלמים בבודניה, לסרבים ולאלבנים בקוסבו, לסיקים ולהינדים בפנג'אב, להינדים ולמוסלמים בקשמיר, לטמilians ולסינHALIOSIM בסרי לאנקה, והרשימה עוד ארוכה. בסוג זה של סכוכיים שכינית קומה אחת או שתי קומות מתחת לספרה שבה דיברת?

פרופ' ניסן אורן:

מה אגיד להם? אגיד להם שיכים למרתף, מוטב שיישארו שם. אלה הן חברות שלויות ואין להן תקנה במהרה. אולי לפני שאני אגיד עוד מלאה על העמים שהוויסרו אמר מלה על העולם השלישי בכללו. מה קורה לעולם השלישי? שכחו מנו. אחר הדברים העיקריים בפוליטיקה